

2013
ročník LVI

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

2013
ročník LVI

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

Obsah

Soumrak domáckého průmyslu v Těšínském knížectví

Milan Myška

1

Sedlišťská beseda

Příspěvek k dějinám českého národního hnutí na Těšínsku

Pavla Pindurová

9

Německé politické strany na Těšínsku v letech 1920–1929

Michal Valeček

25

Jaroslav Ludvík Mikoláš a rozhlasové vysílání

Jiřina Veselská

33

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku

Radim Jež – David Pindur

36

Města a obce Těšínska se představují

Řepiště

David Pindur

37

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska

Adresa redakce:

Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín

tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223

e-mail: jez@muzeumct.cz

Redakce:

Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřejka

Výkonný redaktor: prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.

Tajemník redakce: PhDr. Radim Jež

Redaktor: PhDr. David Pindur, Ph.D.

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.; Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Ježová Bichlerová

Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandrysová

Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava

Odevzdáno do tisku: 26. 9. 2013

Vyšlo: 24. 10. 2013

Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsahy článků zodpovídají autoři.

Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými
na adrese: http://www.muzeumct.cz/pokyny_pro_autory/

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Vystavní síni Musaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Žitčicích,
v Kotulově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobohře,
ve Vystavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Vystavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,
ve Vystavní síni Muzea Těšínska v Orlové-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě a v Klubu Muzea Těšínska.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního předplatného 250 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Soumrak domácího průmyslu v Těšínském knížectví

Milan Myška

Nezanedbatelnou roli v industrializaci Těšínského knížectví ve druhé polovině 18. a v dlouhém 19. století sehrál domácí průmysl. Německý národohospodář Gustav Schmoller, zabývající se jím jako současník, ho definoval jako *způsob výroby a odbytu [...], které v domě, v rodině, v rukodělné dílně vybavené jednoduchými technikami, vyrábí produkty, jež nejsou bezprostředně určeny určitému zákazníkovi, ale jsou předávány obchodníkovi, prostředníkovi, aby je dodal na trh.*¹

Rozvinul se zejména v jižní a jihozápadní části regionu, v podhorských vesnicích Beskyd, které nedisponovaly půdními podmínkami a klimatem, vhodným k rozvíjení zemědělské výroby zejména polního hospodářství, tak jinak na Frýdecku, v jižní části užšího Těšínska a na Jablunkovsku. Část vesnické populace, jež buď nevlastnila půdu vůbec (podruzi, domkáři) nebo jen malé pozemky, které nestačily uživit jejich rodiny, se v obdobích vegetačního klidu a později i po dobu celého roku věnovala

podomácky, tradičními rukodělnými technikami provozované výrobě průmyslových produktů, zprvu převážně pro místní trhy. Od 50. let 18. století, kdy merkantilisticky smýšlející národohospodáři hledali způsoby, jak nahradit ztrátu hospodářsky nejrozvinutější rakouské provincie – Slezska, se Těšínsko objevilo v zorném poli rakouské hospodářské politiky jako jedna z nadějných a perspektivních oblastí, jak možno doložit např. výsledky průzkumné „commerzreise“ podniknuté po Moravě, Uhrách, Slezsku a některých částech Německa komerčním radou Ludwigem Ferdinandem Prokopem a Karlem hrabětem Haugwitzem v letech 1755 a 1756.² Oba spatřovali budoucnost Těšínska mj. v rozvoji textilní výroby a uplatňování jejich výrobků na nadregionálních trzích, např. v Polsku, Uhrách, na Ukrajině apod.³

Od poloviny 18. století, se značným zpožděním např. za západní, opavskou částí Rakouského Slezska, se na Těšínsku datoval rozvoj domácího průmyslu. Někteří národohospodářští

Domácká výroba v osadě Na Liščí v Milíkově, tkadlec Josef Sikora zvaný Krajčok u tkalcovského stavu, před ním manželka Marie předoucí na kolovrátku, r. 1953, foto Karol Kaleta, Muzeum Těšínska

Milíkovský tkadlec Josef
Sikora převíjí nitě z přáden
na „kivách“ na cívky pomocí
kolovratu, r. 1953,
foto Karol Kaleta,
Muzeum Těšínska

teoretikové, např. Werner Sombart, tento přesun řemeslné výroby z města na venkov, tuto *rustikalizaci průmyslu*, považovali za *nejzávažnější hospodářsko-kulturní jev raně kapitalistické epochy*.⁴ Rozvíjela se zejména odvětví, která mohla navazovat na místní surovinovou základnu – v kraji se tradičně pěstoval len, výchozí surovina pro rozvoj přadláctví a tkalcovství. Na vlnu, získávanou z místního salašnický provozovaného chovu ovcí, navazovala domácí výroba hrubých vlněných tkanin, tzv. houní (guňa), a pletení vlněných dámských a pánských punčoch. Později, když v průběhu druhé poloviny 19. století v kraji zapustila kořeny manufakturní výroba nábytku z ohýbaného dřeva, pro niž bylo základní surovinou místní lesní bohatství, stalo se předmětem domácí organizované výroby broušení a opracovávání (moření, lakování apod.) nábytkových dílců a pletení proutěných výplní sedáků a opěradel židlí.⁵ Až do doby, kdy zde začaly vznikat organizované lomy s velkovýrobou karpatského pískovce, mělo i dobývání kamene a jeho zpracovávání povahu domácí výroby.

Domácí průmysl byl na Těšínsku rozvinut zejména v odvětví textilním, a to jak ve lnářství, tak i v bavlnářství.⁶ Když byla v roce 1854 z podnětu vídeňského ministerstva obchodu prováděna anketa o příčinách pomalého zavádění mechanických tkalcovských stavů v monarchii vůbec a ve Slezsku zvláště, objevuje se v memorandu Obchodní a živnostenské komory v Opavě ze 14. března 1856⁷ zajímavá informace, že v Těšínském kraji je obživou odkázáno na tkalcovinu na 30 000 obyvatel. Vysoký stupeň závislosti na důchodech z provozování domácího průmyslu byl tehdy opavskými národohospodáři

vysvětlován dvěma příčinami: za prvé lácí pracovní síly, která nenuť podnikatele zavádět strojovou výrobu, a za druhé drahotou kapitálu, jež způsobuje neschopnost investovat do strojního vybavení továren.⁸

Na rozdíl od západní části Rakouského Slezska se na Těšínsku udržoval jako základní forma napojení na trh tzv. *kupní systém*. Spočíval v tom, že domácí výrobce přicházel se svým výrobkem buď přímo na trh, kde jej prodal konkrétnímu zákazníkovi, nebo měl svého „trvalého“ kupce, jemuž svůj výrobek pravidelně prodával za dohodnutou cenu. Domácí producent si tak uchoval relativně vysokou míru svobodného rozhodování. Jen výjimečně a relativně pozdě se i na Těšínsku uplatnily vyšší formy organizace domácí produkce, tzv. *nákladnický systém*, v němž klíčovou roli sehrával *nákladník* (faktor). Ten domácímu výrobcí, např. tkalci, dal k dispozici surovinu (přízi), objednal si konkrétní kvalitu, barvu, vzor tkaniny apod. a v pravidelných intervalech od bezprostředního výrobce hotový produkt v surovém stavu vyzvedával, zaplatil mzdu za práci a propůjčil nové suroviny. Výrobek teprve pak přicházel, po případné apretaci (bílení, barvení, lisování, mandlování apod.), na trh. Domácí výrobce byl tak postupně připoutáván ke „svému“ nákladníkovi, ztrácel přímý kontakt s trhem a tím i informaci o poptávce, nabídce a cenách.⁹ Tento nákladnický systém se začal uplatňovat ve větší míře až od poloviny 19. století a významnou roli v jeho organizování sehráli obchodníci z Jablunkova, Frýdku, Dobré a z moravského města Místku. Do určité míry se na přechodu k nákladnictví podílela skutečnost, že domácí tkalci přešli od tkaní lněných tkanin

k bavlněným, k výrobkům ze suroviny, která nebyla, na rozdíl od lnu, v kraji běžně dostupná a dováželi ji kupci ze zahraničních nebo mimoregionálních přádelen.

Do nákladnického systému bylo v 90. letech 19. století v okrese Těšín zapojeno 24 nákladníků, pro něž pracovalo na venkově na 1 200 ručních tkalcovských stavů, zatímco v celém Rakouském Slezsku to bylo 165 nákladníků a cca 6 220 tkalcovských stavů. Nákladnický systém byl nejvíce rozvinut v okresech Bruntál a Krnov.¹⁰ Kromě textilního průmyslu se systém, organizovaný majiteli manufaktur, rozšířil v dřevařském (nábytkářském) odvětví. Nákladníci, resp. jejich zprostředkovatelé (tzv. Zwischenhändler, často z řad venkovských kupců, rychtářů aj.), byli domáckými výrobci považováni za jeden ze zdrojů jejich ochuzování – aby se sami obohatili, vypláceli tkalcům nízké mzdy, pokutovali je za chyby a nedodržení kvality apod.

Domácká průmyslová výroba na Těšínsku byla vystavena občas se vracejícím krizím, jejichž příčiny byly velmi různorodé – měly buď obecnější povahu, tj. ovlivňovaly konjunktury domácké výroby v širším, často celostátním rozsahu, mnohdy však byly pouze místního původu. První velká krize jej zasáhla v polovině 40.–50. let 19. století. Dotkla se zejména textilního odvětví, měla nadregionální povahu (také v ostatních částech Slezska, na Moravě a v Čechách, ale např. i v podhorských oblastech Pruského Slezska)¹¹ a byla vyvolána nastupující konkurencí továrního průmyslu (zatím ještě mimo oblast regionu) a na Těšínsku navíc prohlubována krizí agrární (suchá hniloba brambor), jež vyvolala hladomor.¹² Tato krize přerostla samozřejmě i do oblasti sociální a stala se problémem politickým, který vyžadoval naléhavé řešení. Vídeňské ministerstvo obchodu se proto rozhodlo upravit zákonem vztah tzv. Lohnweber, tedy v podstatě domáckých tkalců a podnikatelů-nákladníků nebo obchodníků. Návrh zákona z roku 1852 byl poslán také okresním úřadům na Těšínsku k vyjádření. Především na Frýdecku pociťovali domáctí tkalci nepříznivý vliv působení haličských „zwischenhändler“, nakupujících od domáckých tkalců lněné a bavlněné zboží pro nenáročné haličské a uherské trhy. Mnozí z haličských obchodníků se již tehdy trvale zdržovali v Koloredově u Místku a byli považováni za příčinu bídy domáckých výrobců, protože monopolně určovali nízké výkupní ceny. Opavská obchodní a živnostenská komora ovšem jakoukoliv zákonnou úpravu vztahu domácký výrobce – nákladník nebo obchodník nedoporučovala, jelikož by to mohlo znamenat kritický úbytek již tak nedostatku pracovních příležitostí pro venkovský průmysl: *Jakékoliv omezení dotčeného*

*meziobchodu by v žádném případě nebylo ku prospěchu námezdných tkalců, protože by tím byla omezována poptávka po zboží a tím i snižována mzda.*¹³ Vyjadřovala tak již zatím mlhavě formulované a jinými důvody zahalované liberalistické stanovisko, odmítající ingerenci státu do vztahu mezi zaměstnavatelem a dělníkem.

Nová krize domáckého průmyslu nastoupila na Těšínsku v 60. letech a postihla opět zejména sektor textilní. Byla vyvolána opožděným nástupem tovární industrializace ve lnářském a bavlnářském průmyslu přímo v regionu, hlavně v nejzápadněji položeném městě Těšínska Frýdku a sousedním moravském Místku. Domácký textilní průmysl v těšínské části regionu, jak o tom svědčí výsledky ankety z roku 1873, téměř zcela zanikl. Výrazný pokles nastal také v západní části regionu, na Frýdecku. Takzvaný Verkaufs-Halle, tedy nákupní sklad, zřízený za účelem ochrany domáckých tkalců před haličskými „Zwischenhändlery“ frýdeckým magistrátem, sice vykoupil od venkovských ručních tkalců

Spřádání vlny Marií Sikorovou na kolovrátku v Milíkově – Na Liščím, r. 1953, foto Karol Kaleta, Muzeum Těšínska

za léta 1861–1872 úctyhodných 367 700 kusů bavlněných tkanin za 3 677 000 zl. rakouské měny, ale rok od roku objem výkupu klesal. V roce 1861 to bylo více než 40 000 kusů tkanin, do roku 1872 klesl roční výkup na polovinu – 20 392 kusů.¹⁴

Tato krize měla trvalý charakter a přerostla v dlouhodobou depresi, z níž se již domácí průmysl nevzpamatoval. V jejím průběhu se proměňovala i funkce domácího průmyslu: stával se jakýmsi doplňkem tovární výroby, levným zdrojem výrobních záložních kapacit ve chvílích, kdy vzestup konjunktury způsobil, že kapacity strojních továren nebyly s to uspokojovat poptávku na trzích. Tehdy byli domácí výrobci zapojováni znovu do výrobního procesu ve svých domácnostech a se svými ručními nástroji, aby v době poklesu poptávky opět zájem o spolupráci s nimi opadl. Domácí průmysl se tak stal zejména v textilním oboru jakýmsi nárazníkem, umožňujícím operativní elasticitu objemu produkce. To se samozřejmě projevilo jako vážná příčina prohlubování špatné hospodářské a sociální situace domácích výrobců, jako výrazné sociální riziko, jehož hloubku si uvědomovala a pocítovala potřeba hledat řešení i státní správa a orgány samosprávy.

Hloubku sociálního dopadu krize domácího průmyslu a především politická rizika pauperismu, který zachvacoval hlavně oblasti dříve vzkvétajícího domácího průmyslu (saské podhůří Krušných hor, slezské podhůří Krkonoš a Sovích hor aj.), si v sousedním Německu začali uvědomovat téměř současně s nástupem průmyslové revoluce. Problém byl sice vnímán v reálné praktické rovině, ale stal se rovněž předmětem teoretických národohospodářských úvah (Carl Dieterici, Gustav Schmoller ad.)¹⁵ i umělecké reflexe – Heinrich Heine věnoval slezským tkalcům jednu ze svých poem, Gerhard Hauptmann vyvolal bouři protestů v pruském hlavním městě Berlíně dramatem „Tkalci“ a Käthe Kolwitz¹⁶

vystavila své grafiky se sociálními náměty ze života slezských tkalců. V Rakouském Slezsku si naléhavost otázky krize domácího průmyslu a její důsledky naplno uvědomili na samém sklonku 19. století díky výsledkům ankety o domácím průmyslu a sociálním postavení domácích výrobců z roku 1892. Na poplach bili především poslanci Slezského zemského sněmu v Opavě kardinál a vratislavský kníže-biskup Georg Kopp (virilní člen sněmu), dr. Max Menger a dr. Jan Michejda. Problematika krize domácího průmyslu ve slezských Beskydech se stala předmětem jednání 20. zasedání sněmu na přelomu let 1898/1899.¹⁷ Terénním průzkumem, který byl shrnut do zpráv okresních hejtmánů těšínského, bílského a memoranda ředitele komorních arcivévodských statků Rudolfa Walchera-Uysdala, byla zmapována současná situace domácího průmyslu, jejíž analýza měla sloužit jako východisko pro nutná opatření. Situační zpráva ve shodě s realitou konstatovala, že v obvodu okresu Bílsko domácí průmysl již v podstatě zanikl. Výroba hrubých lněných pláten a vlněných houní se zredukovala jen na produkci pro vlastní spotřebu rodin výrobců a udržuje se pouze domácí výroba dřevěných produktů pro trh. V obvodu těšínského okresu se domácí průmysl dosud provozoval v obcích Bukovec, Dobrá, Jablunkov, Janovice, Komorní Lhotka, Košariska, Krásná, Lubno, Malenovice, Morávka, Nižní Lhoty, Nošovice, Nýdek, Oldřichovice, Pražmo, Raškovice, Tyra a Vyšní Lhoty. Šlo zde výhradně o tkaní bavlněných a lněných látek. Pouze v obcích Dobrá a Komorní Lhotka byly filiálky nábytkářských továren, jež místním výrobcům poskytovaly domácí práci při broušení nábytkářských dělů a pletení proutěných výplní pro židle. Těmito druhy práce se živilo i určité množství domácích výrobců v Jablunkově, Neborech a Nošovicích, jednalo se výhradně o podruhy (Innleute) a malé domkáře (Kleinhäusler). I přesto byl rozsah domácího průmyslu značný.

V domácím průmyslu bylo zaměstnáno v Morávce 286 dospělých a 178 dětí, v Krásné 150/300 s přerušením v době polních prací, v Janovicích celoročně 310/102, jen půlročně 4/2, v Raškovcích 200/120 převážně v zimě, ve Vyšních Lhotách 200/120 s krátkým přerušením v létě, v Tyře 24 dospělých jen v zimě, v Lubně 40 dospělých v zimě a 20 v létě, v Nižních Lhotách 40/25 s delší přestávkou v létě, v Pražmě 70/40 celoročně, v Oldřichovicích 150 celoročně, v Malenovicích 25/10 jen v zimě, v Bukovci, Košariskách a v Nýdku devět rodin pouze v zimě. V Komorní Lhotce bylo v tkalcovství zaměstnáno 90/70 jen v zimě a 200/200 v dřevovýrobě po celý rok. V Dobré

Pohlednice z Morávky, hostinec Ondřeje Foldyny (dnes Hotel Morávka) a jeho okolí, kolem r. 1900, Muzeum Těšínska

se 100 dospělých živilo tkalcovstvím a dalších 150 osob broušením nábytkářských dělů a výpletem židlí, v Nošovicích 30 tímžé a k tomu 15 tkalcovství. V Jablunkově působilo 21 dospělých tkalců, z toho pět celoročně, a 150 osob se živilo pletením proutěných výplní židlí pro místní nábytkářskou továrnu. Bez zajímavosti není ani proměna výrobních vztahů domáckých dělníků. Většinou pracují samostatně, nakupují surovinu nebo polotovary na trzích ve Frýdku a Místku a hotové tkaniny prodávají tamtéž obchodníkům nebo malým továrníkům. Jen malá část tkalců, hlavně ti, kteří vyrábějí kvalitnější sorty látek, je v pevnějším vztahu k nákladníkům. Výrobní prostředky (tkalcovské stavy aj.) jsou ve vlastnictví domáckých výrobců. Mezi samostatnými tkalci se rozšířil zvyk prodávat své zboží prostřednictvím podomních obchodníků. Proto se ozývaly požadavky, aby provozování podomního obchodu bylo tkalcům bez průtahů a těžkostí snadněji povolováno. Domáctí výrobci v dřevoprůmyslu naproti tomu všichni pracovali pro nábytkářské továrny bratří Kohnů v Těšíně nebo pro Jaworkovu továrnu ve Svibici, resp. pro jejich filiálky v Komorní Lhotce či pro filiálku Drnholecké nábytkářské továrny v Dobré. Výplety židlí se zabývaly zejména ženy.

V celém těšínském okrese však, na rozdíl od nedávné minulosti, již není ani jediná obec, jejíž populace by byla zcela závislá na domáckém průmyslu. Vzato procentuálně, závislých obživou na domáckém průmyslu bylo v Raškovících 65 % populace, Komorní Lhotce 37 %, Krásné 30 %, Oldřichovicích 25 %, Janovicích 23 %, Nižních Lhotách 13 %, Dobré a Morávce po 11 %. V ostatních obcích těšínského okresu byla závislost obyvatel na obživě v domáckém průmyslu nižší než 10 %.¹⁸

Na malý význam domáckého průmyslu pro Těšínsko rovněž poukázal ředitel Walcher. Podle jeho výpočtu byl zastoupen významněji již jen v 17 obcích a dával práci 4 000 osobám, z toho jen 1 400 celoročně, a v tom bylo započteno zhruba 1 500 dětí. Poukázal také na to, že mezi živícími se výhradně domáckým průmyslem bylo mnoho osob starých a různě zdravotně postižených. Asi 3 300 se živilo tkalcovstvím, 700 prací v dřevovýrobě.

Domácká výroba v oboru kamenictví již téměř vymřela. Na konci 19. století v Hrádku, Mostech u Jablunkova, Návsí a nejnověji v Řece nyní existují velké kamenolomy, které jsou majetkem zámožných podnikatelů organizujících výrobu továrním způsobem a zaměstnávajících stálé dělníky za mzdu. Rozmach tohoto odvětví se datuje od zprovoznění Košicko-bohumínské dráhy, jež umožnila export jablunkovského kamene do vzdálených krajů. Neštěstím ovšem je, že

Pohlednice z Raškovie, obchod smíšeným zbožím Ludvíka Školy, údolí Kršle (katastr Vyšních Lhot) a Raškovická mechanická tkalcovna, společnost s r. o., kolem r. 1920, Muzeum Těšínska

zatímco dříve se kamenickou domáckou výrobou zabývala místní populace, dnes pracují v lomech hlavně dělníci odjinud.

Zemský sněm a jeho poslanci stáli před dilematem – prodlužovat za cenu obrovských výdajů a zároveň velkého strádání dosavadních domáckých výrobců život domáckému průmyslu, nebo zvolit radikální řešení a smířit se se skutečností, že nelze jít proti přirozenému trendu vývoje stojícímu na straně moderní tovární industrializace?

Významným krokem k jeho řešení bylo memorandum, které pro potřeby Slezského zemského sněmu připravil vratislavský biskup kardinál Kopp a předložil jej 29. dubna 1899 na 36. zasedání zemského sněmu. V diecézi knížete-biskupa Koppa se totiž sociální problémy, související se zánikem domáckého tkalcovského průmyslu, již v dřívějších desetiletích projevovaly zejména v oblasti tzv. Sovích hor. Duchovní pastýř diecéze k nim nemohl zůstat lhostejný. Pokusil se proto své zkušenosti shrnout a nabídnout je jako případný vzor řešení také pro podhorské oblasti Rakouského Slezska. Realisticky a racionálně uvažující církevní hodnostář si byl vědom toho, že základem řešení problému se musí stát dilema: má smysl usilovat o přežití ručního tkalcovství a jeho dlouhodobou konkurenceschopnost strojnímu továrnímu průmyslu? Velkou víru v udržení konkurenceschopnosti ručních tkalcovských stavů vůči mašinám v továrnách sice neměl, v tom se shodoval, jak ukázala následná diskuse, s národohospodářem

Kardinál Georg Kopp (1837–1914), vratislavský biskup v letech 1887–1914 a člen Slezského zemského sněmu v Opavě, kolem r. 1905, Muzeum Těšínska

Pohlednice z Nýdku, centrum obce, vpravo evangelická škola, kolem r. 1920, Muzeum Těšínska

a poslancem dr. Maxem Mengerem, na druhé straně si však uvědomoval, že je třeba najít cesty, jak tento fatální převrat ve prospěch strojů učinit co nejméně bolestivým pro masu chudých ručních tkalců. V pruské části Slezska se to vláda pokoušela řešit třemi způsoby: 1. přímět nejrozličnějšími nabídkami rodiny ručních tkalců, aby vychovávaly a směřovaly své obvykle velmi početné potomstvo k jiným profesím, než je ruční tkalcovství; 2. likvidací dopravní izolovanosti oblastí rukodělného domácího průmyslu od okolního světa a konečně za 3. pokusem restrukturalizovat domácí průmysl tak, že na místo tkalcovství nastoupí jiné druhy domácí výroby, např. košíkářství, dřevoprůmysl, výroba drátěného zboží apod.

K dosažení prvního cíle, snížení počtu domácích tkalců, pro něž nebylo uplatnění, vypisovala vláda prémie. Byly vypláceny těm tkalcovským rodinám, jež daly své děti učit jiným řemeslům. Ve skutečnosti se ovšem ukázalo, že mnohagenerační praxe domácího tkalcovství vytvořila natolik pevné psychické vazby, že i děti, vyučené jiným řemeslům, se nakonec vracely do svých vesnic a rodin a dále rozmnožovaly řady nadbytečných domácích výrobců. Tato cesta se přes vysoké vynaložené náklady neosvědčila. Základním prostředkem likvidace izolovanosti tkalcovských distriktů se tedy mělo stát především budování lokálních železnic. Mělo se za to, že lepší dopravní podmínky umožní přebytečným tkalcům jezdit za prací do okolních průmyslových závodů, a na druhé straně lepší komunikace přispějí k tomu, že v tkalcovských distriktech vzniknou nové továrny, které poskytnou pracovní příležitosti. Ani tento prostředek se v praxi neosvědčil. Rodiny domácích dělníků se zdráhaly opouštět svá tradiční sídla za účelem hledání nového zaměstnání. Roli zde hrály i momenty politické. Zatímco domácí dělníci neměli zájem angažovat se v socialistickém hnutí,

jejich transformace v tovární dělníky v sobě skrývala nebezpečí, že podlehnou sociálnědemokratické propagandě. Žádný ze jmenovaných prostředků ani pokus o restrukturalizaci domácího průmyslu se nezdařil.

Kardinál Kopp, pokoušeje se zobecnit své zkušenosti z tkalcovských distriktů ve své diecézi, doporučoval jinou cestu, jež umožní, aby alespoň část domácích tkalců byla s to obstát v konkurenci s továrním průmyslem. Na prvním místě to bylo jejich lepší vzdělání. V jeho diecézi, v obcích Lewin, Międzyzlesie, Nowa Ruda a Dzieńmorowice (uvedeny současné polské názvy) byly zřízeny vzorové dílny, které sloužily jako místa výuky novým metodám tkalcovského řemesla a novým druhům na trhu žádaných výrobků. Z nich také pocházeli vandrovní učitelé, jež docházeli za tkalci do jejich dílen a učili je novým způsobům práce. Na druhém místě doporučoval větší péči technickému vybavení tkalcovských dílen. Měly být k dispozici nové typy tkalcovských stavů a modernizováno tkalcovské nářadí včetně starých ručních stavů. Pruský stát jen v tkalcovském distriktu Sovích hor investoval do nákupu nových a modernizace starých stavů 75 000 marek, což přineslo užitek. Umožnilo to vyrábět kvalitnější druhy plátna, lepší a trvanlivější, než byla ta z továren, a zároveň to zvedlo produktivitu tkalcovské práce nejméně o třetinu. Náklady na pořízení těchto inovací šly zčásti ze státní dotace, zčásti se je tkalci zavázali splácet. Za třetí důležitý faktor pokládal Kopp dostatek zakázek. Pruský stát začal důsledně prosazovat, aby objednávky tkanin pro vojsko, státní železnice a veřejné instituce byly směřovány jen těm podnikatelům, kteří odebírají zboží od ručních tkalců. Důsledným směřováním státních objednávek na domácí tkalce mělo být dosaženo udržení trvalých pracovních příležitostí. Objevily se pokusy podvádět a za dílo domácích tkalců vydávat tkaniny vyrobené v továrnách. Toto měla znemožnit dozorcí činnost centrálního institutu pruských textilních odborných škol v Berlíně. Podle kardinála Koppa se opatření osvědčila. V některých tkalcovských distriktech se tak podařilo ročně vyplácet domácím tkalcům mzdy o úhrnném objemu až 240 000 marek.¹⁹

Memorandum kardinála Koppa nesporně inspirovalo poslance slezského sněmu a podnítilo zajímavou diskuzi. Návrhů na pomoc domácímu průmyslu se sešlo několik. Byla to např. doporučení finanční pomoci, a to jak ze zdrojů zemského finančního fondu, tak z prostředků vídeňského ústavu pro podporu živností ve Vídni. Lepší odbyť výrobků domácích tkalců měl být zajištěn zmírněním předpisů pro podomní obchod, byl navrhován výkup produktů domácích tkalců pro potřeby armády,

zemské nemocnice v Opavě a vůbec státních a veřejných institucí. Uvažovalo se i o zvyšování kvalifikace domácího dělnictva tím, že pro ně budou z peněz státu a zemské samosprávy vybudovány odborné školy – tkalcovská a dřevařská ve Frýdku²⁰ nebo Jistebné a kamenická v Jablunkově. Nakonec bylo, díky moderně a racionálně uvažujícím členům zemského sněmu, přijato rozhodnutí, vycházející z obecně přijímaného názoru, že *domáckému průmyslu vzhledem na rychlý růst továrního velkopřůmyslu není již více pomoci*. Tedy, ukončit podporu něčeho, co již nemělo perspektivu existence a spíše se zaměřit na takové úkoly, jež by *těm kruhům obyvatelstva, které si dosud zabezpečují svou nuznou existenci provozováním domácího průmyslu, byla nabídnuta jiná cesta, výnosnější způsoby zaměstnání, které jsou nezávislé na konkurenci velkopřůmyslu* [...].

Zemský sněm tentokrát definitivně odmítl zabývat se paliativními opatřeními k podpoře rozvoje domácího průmyslu, ba postoupil i dále – uznal realitu jeho úpadku do hospodářské bezvýznamnosti. Bylo ovšem třeba vyřešit otázku hospodářského postavení dosud značného počtu domácích výrobců. Národohospodářští teoretikové (dr. Max Menger) i praktici (zejména komorní ředitel Rudolf Walcher-Uysdal) doporučili nastoupit dvě cesty. Na jedné straně podpora velkého průmyslu buď bezprostředně na Těšínsku, nebo v jeho blízkém okolí tak, aby vznikla nová pracovní místa, na nichž by relativní přebytek pracovních sil našel uplatnění. Uvažovalo se také o dočasné podpoře těch odvětví, jež dosud nebyla vystavena konkurenci strojního průmyslu.²¹ Na druhé straně zejména ředitel Walcher-Uysdal, vědom si obtížnosti geografických přesunů nezaměstnaných pracovních sil do center velkého průmyslu nebo dolování (na existenci fungujících psychických zábran upozornil v citovaném memorandu již kardinál Kopp), doporučil racionalizaci a melioraci zemědělství. Měl na mysli především reformu pastevectví a chovu dobytka. Uvažoval o potřebě racionalizovat péči o louky a pastviny a využít je k rozšířenému chovu dobytka. Měl za to, že Pobeskydí skýtá pro tuto orientaci primárního sektoru dobré podmínky. Doporučil péči o zušlechťování chovaného dobytka, opatrování levných hnojiv, melioraci salašnického chovu ovcí, kultivaci luk a vybudování sítě zemědělského školství, které by pečovalo o kvalifikaci zemědělců. Zazněl i tehdy módní, avšak skutečnost věrně odrážející motiv, že totiž na tíživé sociální situaci populace beskydského podhůří se podepsal „Dämon des Trunkes“, tedy démon alkoholismu, proti němuž je třeba bojovat.

V praxi se však ukázalo, že představy slezských poslanců o snadné náhradě domácího průmyslu jinými zdroji obživy byly poněkud nadnesené. Restrukturalizace průmyslového sektoru na Těšínsku neprobíhala zdaleka tak, jak se předpokládalo. Otázkám domácích průmyslových výrobců bylo nutné věnovat pozornost i nadále. Znova se vracely na zasedání sněmovních výborů i pléna v následujících letech. Na 39. zasedání Slezského zemského sněmu v červenci 1902 byla otázka pomalého zániku domácího tkalcovství ve Slezsku opětovně nastolena, a to v souvislosti s již dříve založeným Tkalcovským společenstvím pro Pobeskydí, jehož centrála sídlila ve Vyšních Lhotách. Šlo o dobrovolnou zájmovou organizaci domácích tkalců bavlny a lnu, jež se měla starat o růst odborných znalostí a návyků tkalců, jimiž mělo být dosaženo levnější a kvalitnější produkce, dále o zavádění technických inovací (regulované stavy apod.) a nákup surovin a prodej hotových výrobků. Společnost žádala zemskou vládu o podporu pro svou činnost, především na nákup zdokonalených nástrojů a zařízení a na úhradu působení vandrovního učitele tkalcovství, který by objížděl vesnické tkalce a seznamoval je s tím, jak nových technologií využívat. Spolek žádal o subvenci ve výši cca 2 600 K. Tkalcovská škola ve Frenštátě pod Radhoštěm měla dodat učitele. Měl to být člověk, jenž, na rozdíl od učitelů z bruntálské školy (Němců), byl s to s tkalci komunikovat jejich jazykem (místním dialektem). Zemský sněm podmínil další příspěvek k „záchraně“ domácího textilního průmyslu tím, že oprávněnost požadavků na místě prozkoumá inspektor vídeňské služebny pro podporu živností při ministerstvu obchodu prof. Haman, současný ředitel tkalcovské školy v Bruntále a renomovaný znalec tkalcovských technologií. Poslanci poukazovali na zcela odlišný postoj sněmu k požadavkům domácích tkalců na jedné

Pohlednice z Vyšních Lhot, centrum obce se školou (uprostřed), poutníci u dřevěného kostela sv. Antonína Paduánského na Prašivě a vodovod v Hlislíku, kolem r. 1920, Muzeum Těšínska

straně v západním Slezsku, tj. na Krnovsku, Benešovsku, Cukmantelsku, převážně německé národnosti, těšících se velké vstřícnosti a podpoře, a na druhé straně k převážně „slovansky“ hovořícím tkalcům v Pobeskydí. Záloha na podporu a pravděpodobně i podpora sama poskytnuta byla.²² Nebyla však s to zánik domácího průmyslu odvrátit – jen prodloužila jeho dlouhé a bolestné odumírání.

Na přelomu 19. a 20. století nastoupil „řízený“ zánik domácího průmyslu

na Těšínsku. Není sporu, že, jak o tom uvažovali někteří historikové zabývající se tzv. protoindustrializací, splnil nezastupitelnou historickou úlohu „Lernprozess“,²³ tedy proces učení se návykům a praxi, jež v další vývojové fázi vyžadoval proces moderní industrializace. Racionální přístup k marnému umělému prodlužování fungování domácího průmyslu tak byl učiněn v jednom z významných segmentů historického procesu modernizace v hospodářském regionu Těšínska.

Twilight of Domestic Industry in Těšín Principedom

The domestic industry played a significant role in the industrialization of the Těšín Principedom in the second half of the 18th and in the “long” 19th century. It can be defined as a manner of production and sales, making products in a house, a manual workshop equipped with simple techniques, while the products are not directly provided to a customer, but a salesperson who launches them on the market as an agent. This production method was typical particularly for the mountainous and subalpine part of the Těšín Region, which was characterised by agricultural land of lower quality (mostly Janovice, Komorní Lhotka, Krásná, Morávka, Oldřichovice, Raškovice, Vyšní Lhoty, etc.). During the dormant season, local inhabitants spent their time making industrial products using traditional manual techniques. Home industry was developed in the Těšín Region particularly as the textile industry (flax industry, cotton industry). This was affected most by the crisis in 1860s. Despite various proposal and attempts to support the industry, the turn of the 19th and the 20th century saw its “controlled” extinction in the Těšín Region.

POZNÁMKY

- Autor studie:
prof. PhDr. Milan Myška, DrSc.; Katedra historie, Centrum pro hospodářské a sociální dějiny, Ostravská univerzita v Ostravě; milan.myska@atlas.cz
- 1 Schmoller, Gustav: Grundriß der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre. 1. Leipzig 1904, s. 482.
- 2 Österreichisches Staatsarchiv Wien, Hofkammerarchiv, fond Handschriften Hs. 297/8.
- 3 Otruba, Gustav (ed.): Europäische Commerzreisen um die Mitte des 18. Jahrhunderts von Ludwig Ferdinand Prokopp. Aloisius Graf Podstatzky und Karl Graf Haugwitz. Linz 1982, s. 158–166; týž: Ergebnisse einer Commerzreise durch Böhmen und die Slowakei in den Jahren 1755–1756. Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum 14: Festschrift zum 65. Geburtstag von Prof. Dr. Karl Bosl. München – Wien 1973, s. 110 ad.
- 4 Sombart, Werner: Der moderne Kapitalismus. 2/2. München – Leipzig 1916, s. 803.
- 5 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Obchodní a živnostenská komora Opava (dále jen OŽK Opava), inv. č. 380, č. k. 98.
- 6 Myška, Milan: Opožděná industrializace. Lnářský a bavlnářský průmysl na Frýdecku a Místecku do počátků tovární výroby. Trutnov 1991, s. 11–25.
- 7 ZA Opava, fond Zemská vláda slezská Opava (dále jen ZVSO), č. k. 1095.
- 8 Pouze z reakce okresního úřadu v Jablunkově na anketu se dovídáme, že došlo k pokusu převozu „Kunstwebestühle“ z Bruntálu a následně instalaci v Jablunkově, jež ovšem před rokem 1856 skončila neúspěchem. Viz ZA Opava, fond ZVSO, č. k. 1095.
- 9 K tomu srov. Myška, Milan: Opožděná industrializace. Protoindustriální výrobní vztahy a formy za průmyslové revoluce na příkladu lnářského průmyslu ve Slezsku. In: Myška, Milan: Z díla hospodářského historika. K vydání připravil Aleš Zárický a kol. Ostrava 2010, s. 329–375.
- 10 ZA Opava, fond OŽK Opava, inv. č. 380, č. k. 98.
- 11 Srov. Schmoller, Gustav: Zur Geschichte der deutschen Kleingewerbe im 19. Jahrhundert. Halle 1870, s. 549.
- 12 Srov. Grobelný, Andělín: Hladová léta ve Slezsku 1846–1856. Slezský sborník (dále jen SISb), 56, 1958, s. 51–58 a 193–214. K tomu srov. Myška, Milan: Sociální důsledky krize plátenické výroby v jesenické oblasti v předvečer revoluce 1848. SISb, 56, 1958, s. 289–313, a k tomu pro komparaci Kutnar, František: Sociální otázka tkalcovská v polovině 19. století. Sborník historický, 2, 1954, s. 186–232.
- 13 ZA Opava, fond ZVSO, č. k. 1091 (30. září 1854, Opava).
- 14 Tamtéž, č. k. 1195.
- 15 Např. Schmoller, Gustav: Zur Geschichte der deutschen Kleingewerbe im 19. Jahrhundert. Statistische und nationalökonomische Untersuchungen. Halle 1870 (zde zejména kapitola Der Kampf des großen und kleinen Betriebs in einzelnen Gewerbszweigen, s. 393–652).
- 16 Kan, Sergej Borisovič: Dvě povstání slezských tkalců 1793–1844. Socialistická věda, sv. 23. Praha 1952.
- 17 Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Schlesischen Landtages XXXVI. Session vom 28. Dezember 1898 bis 29. April 1899. Troppau 1899, Beilage LXI, s. 1–10.
- 18 Pro srovnání – v roce 1856 v tehdejším frýdeckém okrese, tj. pouze v západním pásmu Těšínska, bylo v domácím průmyslu v provozu 4 530 ručních bavlnářských tkalcovských stavů a tkaní bavlněných látek bylo jediným hlavním zaměstnáním pro 10 000 osob. Ve 13 obcích okresu pracovali lidé na více než 100 tkalcovských stavech. Nejvíce jich bylo v obcích Dobrá (300), Janovice (250), Lubno (300), Malenovice (200), Morávka (1 200), Pržno (200) a Staré Město (200). V samotném Frýdku jich bylo 500. Srov. ZA Opava, fond ZVSO, č. k. 1092.
- 19 Stenographische Berichte über die Verhandlungen des schlesischen Landtages XXXVI. Session vom 28. Dezember 1898 bis 29. April 1899, 22. Sitzung. Troppau 1899, Beilage XLVI, s. 6–8.
- 20 S takovým návrhem, ovšem bez výsledku, vystoupil již v roce 1892 ve Slezském zemském sněmu poslanec Věnceslav Hrubý.
- 21 To se projevilo i v návrhu usnesení zemského sněmu – uvolnit z pokladny zemského výboru 500 zl. k podpoře rozvoje domácího dřevařského průmyslu, wypsat tři stipendia po 60 zl. rakouské měny pro žáky odborné školy košíkářské a konečně podniknout tlak na státní správu, aby společným nákladem státu a zemské samosprávy založila v jablunkovském okrese kamenickou odbornou školu.
- 22 Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Schlesischen Landtages. XXXIX. Session vom 27. Dezember 1901 bis 19. Juli 1902. Troppau 1902, s. 449–452.
- 23 Freudenberger, Herman: Die proto-industrielle Entwicklungsphase in Österreich. Proto-Industrialisierung als sozialer Lernprozeß. In: Matis, H. (ed.): Von der Glückseligkeit des Staates. Staat, Wirtschaft und Gesellschaft in Österreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus. Berlin 1981, s. 355–381.

Sedlišťská beseda

Příspěvek k dějinám českého národního hnutí na Těšínsku

Pavla Pindurová

V minulém ročníku časopisu Těšínsko byla představena historie Bruzovské besedy.¹ Přibližně ve stejnou dobu jako v Bruzovicích se začal rodit obdobný spolek rovněž v sousedních Sedlišťích. Obě čtenářsko-osvětové besedy nejen aktivně spolupracovaly a vzájemně se podporovaly, v jejich vývoji lze nalézt řadu zajímavých paralel. Vznik těchto prvních dvou českých venkovských čtenářských spolků na Těšínsku byl především projevem národní a kulturní emancipace českého venkova na Frýdecku, který se v 70. letech 19. století začal vymezovat vůči poněmčenému městu Frýdek.

Z důvodu chybějící pramenné základny nelze činnost sedlišťské besedy do konce první světové války zmapovat tak podrobně, jako tomu bylo v případě Bruzovské besedy. Přitom je pravděpodobné, že se oba spolky v prvních desetiletích existence vyvíjely podobně. Pro toto období existuje nepoměrně méně pramenů než pro léta první republiky. Nejstarší kniha zápisů ze schůzí není k dispozici.² Dochoval se pouze druhý díl, zaznamenávající činnost od roku 1924.³ Reportáže v dobovém tisku přinášejí více informací o spolku až v 90. letech 19. století. Dříve se zřejmě v Sedlišťích nenašel informátor nabízející zprávy o činnosti např. *Opavskému Týdenníku*, jako tomu bylo již od 70. let 19. století v Bruzovicích. K poznání nejstarších dějin spolku mohou kromě stanov posloužit pouze vzpomínky Jana Polacha, zaznamenané v obecní kronice a v zápiscích P. Josefa Nogola pro farní kroniku.⁴ Oba záznamy Polachových vzpomínek však pocházejí až ze 20. let 20. století (tedy pět desetiletí po událostech, kdy přímému pamětníkovi bylo již přes 70 let) a navíc se v detailech různí.

Čtenářskou tradici v Sedlišťích udržovala řada milovníků české knihy. Ve starší literatuře jsou uváděni např. Jiří Jež z č. p. 27, Ondřej Polášek z č. p. 43 či František Škapa z č. p. 26.⁵ Patrně již v 60. letech 19. století existovaly vazby na frýdecké vlastence MUDr. Augustina Petra, Viktorina Vantucha⁶ a Jiřího Pohludku z blízkého Vršavce (Nové Dvory, nyní součást Frýdku-Místku).⁷ Odtud se do obce dostávaly české knihy a časopisy.

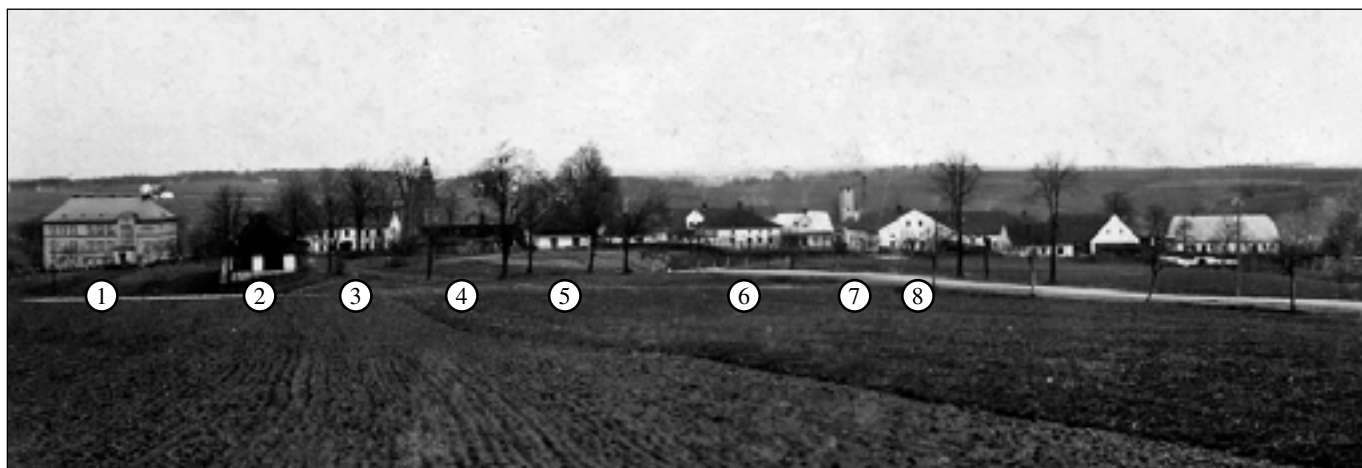
Knihy z Poláškovy knihovny si údajně chodil půjčovat i první sedlišťský učitel Ignác Burel,⁸ o němž Jan Polach napsal do obecní kroniky: *Prvním učitelem na naší nově zbudované univerzitě byl Ignac Burel. A skutečně byl hoden jména profesora, obzvlášť na tehdejší dobu. Škola naše byla navštěvována žáky jako na etetra [míněno například – pozn. aut.] z Frýdku, Místku, Bruzovic at. d., o[b]zvlášť byla to příprava pro synky, jejichž rodiče chtěli dáti na vyšší učiliště, gymnasium neb reálku [...]. V roce 1861 chodili z Bruzovic do školy Jan a Ondřej Petrovi.⁹*

Vznik školy roku 1835 i silná čtenářská tradice podnítily v 60. letech 19. století kulturní rozvoj obyvatel Sedlišť a zájem o vzdělání a spolčování.

Vznik spolku Beseda sedlišťská

Iniciativa ke vzniku čtenářské besedy v Sedlišťích vzešla z okruhu mužů kolem Františka Škapy (1827–1883). Dne 15. listopadu 1870 se sešli ke společné poradě, která v Sedlišťích založit čtenářsko-osvětový spolek po vzoru právě ustavené frýdecké Občanské besedy (1870). Jedním z nich byl i tehdy 19letý Jan Polach, který jmenuje další přítomné osoby.

Centrum Sedlišť v r. 1939: 1 – nová škola, 2 – stodola bývalého panského dvora, 3 – budova staré školy a fary, 4 – farní kostel Všech svatých, 5 – správní budova bývalého panského dvora, 6 – hostinec č. p. 102 se spolkovou místností sedlišťské besedy, 7 – hasičská zbrojnice, 8 – hostinec Ondřeje Mojžíška, archiv Davida Pindura

JUDr. Jan Peter, rodák
z Bruzovic, místecký advokát,
tvůrce spolkových stanov,
80. léta 19. století,
archiv Pavly Pindurové

jaksi navzdor jeho německým chutkám udělali něco, co ho naramně pobuřilo, že jsme v jeho očích stali jako čeští ateisté a buřiči. Nevinná věc. Na pondělí velikonoční ohlasili jsme plakáty koncert. Víte, co toho času a v dědině malé koncert? A byl! Hudebníci se na to cvičili a byli to dobří hudebníci [...] Netančilo se ani kroku. Obecenstva se sešlo dosti, hlavně ze sousedních obcí.¹⁶ Skupina 15 místních hudebníků pod vedením kapelníka Ondřeje Fajkoše vydělala první finanční obnos do společné pokladny.

V této době rovněž v sousedních Bruzovicích usilovala skupina vlastenců o založení čtenářského spolku. Dřívější žák sedlišťské školy Jan Peter z č. p. 10 na horním konci Bruzovic (nedaleko hranice se Sedlištěmi) právě studoval právo v Praze, odkud přijížděl domů na prázdniny. Roku 1874 sestavil stanovy jak pro Bruzovskou besedu, tak pro Besedu sedlišťskou. Stanovy Bruzovské besedy byly schváleny Slezskou zemskou vládou v Opavě 9. prosince 1874. Konečně 27. března 1875 byly výnosem č. 2 420 též instituce potvrzeny stanovy **Besedy Sedlišťské**.¹⁷ Stala se tak oficiálně spolkem, jak byl definován ve spolkovém zákoně č. 134 z roku 1867.¹⁸

Spolkové stanovy

Vzhledem k tomu, že stanovy bruзовské a sedlišťské besedy z roku 1874 měly stejného autora v osobě Jana Petra, nabízí se jejich srovnání. Účel a prostředky jsou u obou definovány obdobně. Jednalo se o čtenářsko-osvětové spolky, které pořádaly vzdělávací besedy a přednášky z oborů zemědělství a hospodářství, mimoto pečovaly o spolkovou knihovnu a organizovaly nejrůznější společenské zábavy.¹⁹ Zásadní odlišností nebyly ani v oblasti správy spolku a kompetencí funkcionářů. Různila se výše členských příspěvků. Zatímco v Bruzovicích členové platili pouze 50 krejcarů ročně, Sedlišťané přispívali do spolkové pokladny jedním zlatým a 20 krejcarů. Suma potřebná pro hodnotu zakládajícího člena činila v Bruzovicích deset zlatých, v Sedlištích pouze pět.

Na rozdíl od Bruzovic byla ve stanovách sedlišťské besedy zakotvena pravidelná odměna knihovníkovi. Její výši každoročně určovala valná hromada. Součástí stanov byl také knihovní řád.

Stanovy obou spolků se odlišují způsobem přijímání nových členů. V Bruzovicích musel být uchazeč přijat dvěma třetinami hlasů výboru, proti čemuž nebylo odvolání. V Sedlištích měl právo přijímat členy každý funkcionář. V závěru obou stanov bylo zakotveno, že pokud se rozejde Bruzovská beseda a poslední valná hromada nerozhodne jinak, připadne spolkové jmění obci Bruzovice. Naproti tomu majetek besedy

Kromě bratrů Františka Škapy Josefa (* 1809) a Jana (* 1815) to byli rolníci Ondřej Jež z č. p. 27 (1850–1895), František Pitřík z č. p. 80, Valentin Rada z č. p. 86 (* 1845), František Grygar z č. p. 11, Ondřej Stříž z č. p. 2 a Ondřej Rodek z č. p. 9, dále Stanislav Juřica z č. p. 65, kapelník sedlišťské muziky Ondřej Fajkoš z Mlázáků¹⁰ č. p. 101, hostinský Jiří Vašek a učitel v Sedlištích Josef Chrostek.¹¹ Zvolili si prozatímní výbor. Prvním předsedou se stal František Škapa, místopředsedou František Pitřík, jednatelem Josef Chrostek a pokladníkem František Grygar.¹² Veřejnost byla informována o rodícím se čtenářském spolku následujícího roku krátkou notickou v *Opavském Týdenníku*: *Obecní knihovnu zřizuje v Sedlištích u Frýdku p. Frant. Škapa, rolník a horlivý národovec*.¹³

Až do roku 1875 se de facto nejednalo o spolek v pravém slova smyslu, ale o volné uskupení osob bez spolkových stanov. Pamětník Jan Polach uvedl: *O stanovy, které nutně měly býti, mnoho se nestaralo, neb nás strašili, že nám je nepotvrdí. Tak žili jsme na knížku*.¹⁴ To však nebylo na překážku čile se rozvíjející činnosti. Hlavním úkolem bylo bezpochyby vybudování společné knihovny. Ke shánění a shromažďování knih se brzy přidružily nejrůznější kulturně-vzdělávací počiny, jako byla např. iniciativa nadučitele Josefa Chrostka, jenž učil besedníky zpěvu národních písní.

První veřejné vystoupení se uskutečnilo na Velikonoční pondělí roku 1873. Bylo výrazem opozice proti německy smýšlejícímu faráři Janu Josefu Gorilovi, který byl na nově vzniklou sedlišťskou faru investován roku 1871.¹⁵ *Jednou jsme*

Notářská pečetní nálepka
Jana Petra, 80. léta
19. století, Státní okresní
archiv Frýdek-Místek

v Sedlišťích měl automaticky připadnout sedlišťské škole.²⁰ V tom se ostatně odráží rozdílný postoj obou obcí ke své vzdělávací instituci. Za vše mluví okolnost, že zatímco Sedlišť si postavily v letech 1928–1930 novou moderní školu, v Bruzovicích se až do konce 50. let 20. století vyučovalo v již nedostačující školní budově z roku 1844 s přístavbou z roku 1863.

Od 90. let 19. století začaly na Těšínsku hojně vznikat české hospodářské spolky. Jedním z impulzů bylo ustavení *Hospodářského spolku okresního* ve Frýdku (1892), který měl mít širší působnost na celé východní Slezsko. V čele stál známý vlastenecký kněz Jan Ježíšek (1844–1897), farář v Domaslavicích. V hospodářském spolku se angažovali i někteří členové sedlišťské besedy (viz níže). Od roku 1895 působila *Ústřední hospodářská společnost pro vojvodství Slezské v Opavě* (dále jen *Ústřední hospodářská společnost*), která se stala zastřešující organizací řady z nich. Hospodářské spolky, kromě mnoha jiných výhod, usnadňovaly rolníkům cestu k získání státních a zemských subvencí pro zemědělství.

V Sedlišťích nevznikl nový hospodářský spolek, ale přeměnila se v něj zdejší čtenářská beseda. Změnu statut schválila Slezská zemská vláda 27. ledna 1900. Spolek *Beseda sedlišťská* nyní nesl název ***Občansko-rolnická beseda Sedlišť***. Bylo využito vzorových stanov *Ústřední hospodářské společnosti*, jejíž členem se sedlišťská beseda stala. V případě zániku měl připadnout majetek spolku *Ústřední hospodářské společnosti*, jestliže by poslední valná hromada nerozhodla jinak.

Stěžejním pilířem činnosti se stala podpora hospodářských zájmů včetně odborného vzdělávání, které ostatně beseda v omezené míře zajišťovala již dříve. Mělo se tak díť prostřednictvím přednášek a rozprav o zemědělství, výletů na vzorná hospodářství či do průmyslových závodů, šířením odborné literatury, vytvářením sbírek vzorů zemědělských plodin či zakládáním nejružnějších družstev. Velký význam mělo společné objednávání hnojiv a osiv, společný chov plemeníků a pořizování zemědělských strojů. Členům se tak vedle zábavy a vzdělávání nabývaly nezanedbatelné materiální výhody. Spolkové stroje byly přínosem především pro drobné hospodáře, jež by si je z finančních důvodů sami nemohli pořídit.

Došlo rovněž ke změnám ve správě spolku. Členové výboru byli voleni na tříleté období oproti dřívějšímu jednoletému mandátu, přičemž každý rok odstoupil jeden z nich. Jednatel byl současně knihovníkem. Zanikla instituce zakládajících členů a náhradníků, kteří byli voleni až ve chvíli předčasného odstoupení některého ze členů výboru.

V této souvislosti se nabízí srovnání s Bruzovicemi. Již v lednu 1893 se na valné hromadě Bruzovské besedy jednalo o přeměně v hospodářský spolek. Návrh zazněl z úst tehdejšího starosty obce Františka Pitříka. Pro své odrodilectví byl ve spolku více než neoblíben, což zřejmě zapříčinilo následnou bouřlivou diskuzi a odmítnutí jeho návrhu. Bruzovská beseda se nadále soustředila na ryze čtenářsko-osvětovou činnost.²¹ Důvodem nezájmu Bruzovických o přeměnu čtenářské besedy v hospodářský spolek mohl být i fakt, že mnoho místních rolníků bylo členy okresního hospodářského spolku ve Frýdku, poskytujícího obdobné výhody.²² Přímou v obci vzniklo místo hospodářského spolku nejprve hospodářské družstvo (1899).²³ Nedokázalo však splnit náročnější požadavky na administrativu a účetnictví kladené zákonem na družstva. Proto se již před první světovou válkou snažilo přetvořit v hospodářský spolek, který se však podařilo ustavit teprve v samostatném československém státě (1922).²⁴

Přes zaměření na hospodářství sedlišťská beseda nezanedbávala ani kulturní a zábavní činnost. Zvláště divadelní ochotníci v prvním desetiletí 20. století slavili úspěchy doma i na jevištích v okolních obcích. Roku 1909 se opět změnila stanov (schváleny Slezskou zemskou vládou 9. dubna 1909) a název spolku na ***Rolnicko-občanská beseda v Sedlišťích***. Nově byl zřízen zábavní odbor v čele s předsedou, jenž byl zároveň režisérem. Předseda výboru nesměl být současně předsedou spolku. Úkolem výboru bylo organizování zábav, plesů, výletů a divadelních představení. Byly při nich pořádány sbírky pro potřeby besední knihovny a divadelní šatny.

Statuta z roku 1909 obsahovala ustanovení o používání pečeti, spolkového praporu a odznaků. Spolkový prapor vlastnila beseda již od roku 1891 (viz níže). Nově pořízené spolkové odznaky měly podobu zlatého snopu obilí a stříbrné otevřené knihy v doprovodu zlatých lipových ratolestí, v pozadí dvě zkřížené stříbrné kosy. Součástí byly dvě bílo-červené stužky se zlatými střapci a nápisem **ROLNICKO-OBČANSKÁ BESEDA // V SEDLIŠTÍCH**.²⁵

Roku 1934 se potřeby změnila stanov a název, který nyní zněl ***Hospodářský spolek Beseda v Sedlišťích***.²⁶ Jednalo se o vzorové stanov pro hospodářské spolky vydané *Ústřední hospodářskou společností*. Třebaže s obsahem původních stanov *Besedy sedlišťské* z roku 1874 měly jen málo společného, Sedlišťané si přáli zachovat tradici spolku alespoň prostřednictvím slova *Beseda* v názvu. Nové stanov se naopak příliš nelišily od stanov přijatých v roce 1900.

Otisk razítka *Rolnicko-občanské besedy v Sedlišťích*, r. 1924, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

Spolkový odznak z r. 1909,
Státní okresní archiv
Frýdek-Místek

Spolkové prapory

Významnou událostí a vzpruhou pro národní život Sedliště i blízkého okolí bylo bezesporu svěcení prvního spolkového praporu roku 1891. Podle Polacha se myšlenka pořádit prapor zrodila již předešlého roku, když se deset zástupců sedlišťské besedy zúčastnilo slavnosti svěcení praporu jízdního Sokola Přemysl v Opavě.²⁷ Pamětník dále uvádí, že první sbírka na besední prapor se uskutečnila po volbách do zemského sněmu, kdy za venkovskou kurii Frýdek – Bohumín zvítězil nad renegátem Františkem Pitříkem z Bruzovic český politik Věnceslav Hrubý. Volitelé měli po volbě přijet z Frýdku slavit do Sedliště, kam je pozval farář František Nogol.²⁸

Potíž je však v tom, že zmíněné volby do zemského sněmu se konaly 30. června 1890²⁹ a svěcení praporu jízdního Sokola Přemysl v Opavě teprve 7. září téhož roku. Události tudíž logicky nemohly být ve sledu popisovaném Polachem. Pro absenci jiných pramenů je však nelze přesněji rekonstruovat.

Na zimu 1890–1891 byla do Sedliště údajně pozvána pěvecko-hudební a herecká společnost z Prahy, která zde ve prospěch besedního praporu uspořádala cyklus divadelních her, recitačních a zábavných večírků.³⁰

Bez ohledu na spolehlivost výpovědí je zřejmé, že byl prapor roku 1891 skutečně pořízen. Vyrobila jej věhlasná pražská firma Trenkwald, stejně jako o pět let později prapor Bruzovské besedy. Podle Polachova líčení ho jeli se starostou Ondřejem Ježem osobně objednat, přičemž využili zvláštního vlaku z Těšínska na jubilejní výstavu v Praze.³¹

Torzo prvního spolkového
praporu z r. 1891 (avers),
Muzeum Beskyd
Frýdek-Místek

Na averzu byl na červeném podkladu motiv sv. Isidora, patrona rolníků, a nápis *OBČANSKÁ ROLNICKÁ BESEDA V SEDLIŠTÍCH*. Na reverzu byl na bílém podkladu motiv sv. Václava na koni. Obrazy světců byly zhotoveny hedvábnou výšivkou na hedvábném podkladu. Výrobce dodal i příslušenství jako pouzdro na prapor, rukavice pro praporečníka, šerpu a modrou stuhu. Druhou stuhu věnovala kmotra Marie Hrubá.³²

Termín slavnosti svěcení praporu byl stanoven na 27. září 1891. O jejím průběhu rovněž vypovídají pouze vzpomínky Jana Polacha. Spolu s Ondřejem Ježem se ujali příprav. Jejich první cesta vedla do Opavy, kde požádali manželku poslance Věnceslava Hrubého Marii, zda by se laskavě ujala kmotrovství. Dále navštívili P. Antonína Poledníka³³ ve Vratimově, aby ho získali jako slavnostního řečníka. Poledník dříve působil v Sedlišťích a byl mezi farníky oblíben. Nadto byl znám jako zapálený český vlastenec a výborný kazatel. Pro hudební doprovod zajistili kapelu z Karlovy huti v Lískovci. [...] p. Hohenegger trochu dělal drahotu, a konečně s mravními napomenutí a podmínky, že to nebude moc *nacional*,³⁴ slíbil.³⁵ Byly natisknuty plakáty a *vlastenecko-procitěné*³⁶ pozvánky rozeslány starostům obcí na Těšínsku, významným osobnostem národního života a slovanským spolkům.

V předvečer slavnosti byla připravena slavo-brána, ověněn obecní hostinec i dřevěný kostel Všech svatých, když konečně k velké úlevě pořadatelů slavnosti dorazil z Prahy i prapor. *O 7. hod. přihrne drožka, místo pána v kočaře ležela kishně objemná a vedle něco zabaleno, praporeční tyč rozšrubovaná. To jste měli viděti ten spěch k povozu, 20ry ruce sahaly pro předměty, ta nedočkavost, zvědavost, v minutě na 100 lidí se sešlo před lokálem. Konečně se to vybalilo. Byl to bouřlivý jas! Obdivu té krásy, náš svět toho neviděl, tedy nebylo se co obecenstvu diviti.*³⁷

Program slavnosti, jak jej známe z Polachova líčení, se poněkud odlišoval od obvyklé struktury svěcení spolkových praporů.³⁸ Scházeli úvodní průvod spojený s vítáním kmotry a významných hostů. To bylo dáno především tím, že kmotra Marie Hrubá s manželem, stejně jako další přespolní účastníci slavnosti, dorazili do Sedliště již předešlého večera. Faktem je, že zatímco např. v Bruzovicích byly spolkové místnosti v hostinci Františka Onderka vzdáleny od kostela téměř kilometr, v Sedlišťích stál spolkový hostinec v jeho těsné blízkosti. Hosté se tedy za doprovodu hudby shromáždili přímo v kostele. Průvod byl naopak zařazen až po skončení bohoslužeb. O průběhu samotného svěcení nechme promluvit Jana Polacha: *Před oltářem byl postaven stůl,*

Opavský Týdeník,
3. 10. 1891

obronzované kladívko a hřeby, nejdřív odbylo se svěcení praporu, hudba zatím hrála slavnostní kantatu, a potom zatloukání hřebů z různými hesly ([...] Na příklad: Cienciata: Na zgođe cze-sko polskum! Glajcar: Kochajmy się nedejmy się, a t. d.). Když po zatloučení byl prapor Frant. Střížem č. 2, praporečkem dekorovaným, vztýčen, stal se na kostele všeobecný hluk obdivu. Hudba zahrála rakousku hymnu. Nastalo slavnostní kázání, jehož úryvky ještě dnes pamatují. Sl[avná] mše a po velké mši sv. malé defilé na to naše náměstí [...].³⁹

Následoval společný oběd za doprovodu kapely, na který byli pozváni zvláště významní hosté. Především manželé Marie a Věnceslav Hrubí a farář František Nogol. Polach dále uvádí asi 20 inženýrů a závodních učitelů z Polské Ostravy.⁴⁰ Odpoledne byl na programu výlet na louku Ondřeje Ježe, kde se sešla veřejnost z obce i širokého okolí. Impozantním zakončením večera byl ohňostroj, po něm taneční věneček v hostinci. Tím byla slavnost ukončena, slavnost tak významná, národní, která vůbec před tím na Frýdecku nebyla, slavnost vzrušující, povzbuzující k národnímu uvědomění, k lásce svého jazyka [...].⁴¹

Na počátku roku 1926 mezi členy vyvstala iniciativa pořádit nový spolkový prapor. Důvodem byl především špatný fyzický stav toho starého z roku 1891, jenž údajně jest již tak sešlý, že se v rukou rozpadáva.⁴² Návrh se setkal s nadšeným přijetím

u velké části členské základny. Na dotaz předsedy, ma-li se prapor pořizovat, odpovídají všichni najednou ano a svůj souhlas ještě stvrzují zvednutím ruky. Proti jediný hlas (Fr. Židek).⁴³ Účastníci členské schůze 10. dubna 1927 stejně tak rozhodli, že představení nového praporu proběhne formou svěcení a nikoliv pouze odhalení, jak navrhoval František Židek. Zhotovení praporu v hodnotě 8 000 Kč bylo zadáno klášterní škole ve Frýdlantě. Podobou se měl inspirovat prvním praporem. Na averzu byl na červeném podkladu motiv sv. Václava a nápis *ROLNICKO-OBČANSKÁ BESEDA V SEDLIŠTÍCH*. Na reverzu byl na bílém podkladu motiv sv. Isidora, patrona

Návrh druhého spolkového praporu byl zaslán ke schválení okresnímu úřadu ve Frýdku (avers), r. 1927, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

*Druhý spolkový prapor
(revers), r. 1927, Muzeum
Lašská jízba v Sedlištích*

rolníků, a nápis *BEZ BOŽÍHO POŽEHNÁNÍ, / MARNÉ LIDSKÉ NAMÁHÁNÍ!*⁴⁴

Slavnostním dnem svěcení nového praporu Rolnicko-občanské besedy se stalo 4. září 1927. Na návrh Joži Vochaly mělo jít současně o oslavu parcelace velkostatku v rámci první pozemkové reformy, tzv. slavnost přijímání půdy.⁴⁵ Akt spočíval především v poděkování úředníkům z přidělového komisariátu okresního úřadu ve Frýdku, pro něž připravili děkovné adresy a společný oběd.

Byla pozvána řada významných osobností hospodářského, kulturního i náboženského života v regionu. Čestnou funkci matky praporu přijala choť Františka Zíky Anežka, která dorazila v doprovodu manžela. Církevní obřady měl vést biskupský komisař pro československé východní Slezsko Mons. Stanislav Weissmann, jenž se však omluvil. Místo něho byl hlavním celebrantem frýdecký arcikněž a farář ThDr. Josef Müller a kazatelem katecheta ze Slezské Ostravy Alois Wyka.⁴⁶ Jako reprezentanti státní správy přijeli okresní hejtman František Cichra, prezident krajského

*Slavnost svěcení druhého
spolkového praporu se
odehrávala před polním
oltářem vztyčeným před
kostelem Všem svatých,
r. 1927, Muzeum Lašská jízba
v Sedlištích*

soudu v Moravské Ostravě Bedřich Šimeček, ředitel přidělového komisariátu ve Frýdku Nevřela s chotí, referent přidělového komisariátu Tachecí, dále dorazil prokurista občanské záložny František Olšák, frýdecký okresní školní inspektor Antonín Hrozek a zástupce frýdecké Občanské besedy Ludvík Pešat. Z domácích nesměli chybět všudypřítomný Joža Vochala s manželkou Marií, řídící učitel ve výslužbě Václav Slíva stejně jako současný řídící Karel Janošek a samozřejmě poslední žijící zakládající členové Jan Polach a Josef Chrostek. Přijel i majitel známého hotelu na Gruni Bohumír Charbulák.

Akce byla zahájena v půl desáté dopoledne slavnostní valnou hromadou ve škole. Po krátkém úvodu Jana Polacha předsedal schůzi Karel Řeha. Joža Vochala vystoupil s rozsáhlou přednáškou o významu a historii spolku, která byla zářnou ukázkou jeho rétorického talentu: *Nový prapor, který dnes světíme, není fangličkářství, nýbrž symbol národního zanícení, který nás povznáší ze všedního egoismu a znázorňuje, že jdeme za duševními statky dále a výše. Tento prapor i s protokolními knihami a doklady jest nám důkazem, že prostý venkovský chlop vykonal své poslání dobře [...]. Venkovský člověk ocení práci, kterou pro něj vykonal úředník, učitel, soudce. A po této strance je posláním Besedy výchovné a my se snažíme, bychom tyto hradby, které dělí venkov a město zbořili a přilnuli více k městské inteligenci, která lid venkov. povznáší [...].*⁴⁷

Čtyři malé družičky v bílých šatech vynesly prapor na nosítkách ze školní budovy k polnímu oltáři, připravenému před kostelem Všem svatých. Byly následovány matkou praporu Anežkou Zíkovou a ostatními hosty. Po slavnostním kázání a vysvěcení praporu zazněla československá státní hymna. Frýdecký arcikněž Müller odsloužil mši svatou. Na varhany doprovázel bývalý řídící učitel Václav Slíva známou náboženskou písní *Ejhle, oltář*. Po bohoslužbě se hosté odebrali ke společnému obědu v hostinci Ondřeje Mojžíška č. p. 17. Odpoledne následoval výlet na blízkou louku spojený s bohatým občerstvením a lidovou veselicí.⁴⁸

Pozitivní dojem, jenž slavnost zanechala mezi pozvanými veřejnými činiteli, výstižně popisují slova Bedřicha Šimečka. Pronesl údajně se slzami v očích: *Pánové, byl jsem již na různých slavnostech, ale věřte mi, že ačkoliv jsem již člověk sešedivělý a svým úřadem jako soudce otrlý, vaše slavnost mne a ostatní pány dojala tak, že steží potlačujeme slzy. Dáváte nám najevo, jak dokážete si vážit inteligence, která svou duší přilnula k tomu prostému venkovskému člověku. Budte ujištěni, že do smrti nezapomeneme na Vaši slavnost a přejeme Vám ze srdce víc to nejlepší.*⁴⁹

Skupinová fotografie pořázená při příležitosti svěcení druhého spolkového praporu 4. září 1927. První řada: zleva Marie Vochalová, manželé Nevřelovi, Josef Chrostek, Bedřich Šimeček, Anežka Zíková, František Zíka, Václav Slíva s chotí. Druhá řada: první zleva Jan Mokroš, po jeho levici Karel Janošek, čtvrtý zleva Antonín Hrozek, dále Joža Vochala, Karel Řeha, Karel Rusina. Třetí řada: vedle praporu Antonín Koběluš a František Lyčka, druhý zprava Štěpán Karas. V pozadí farní kostel Všech svatých, Muzeum Lašská jizba v Sedlišťích

Přestože se jednalo o velmi úspěšnou akci, výtěžek nestačil pokrýt náklady na pořízení praporu. Značný dluh v místní kampeličce bylo nutno postupně vyrovnávat prostřednictvím dobrovolných darů a sbírek mezi členy spolku. Nesporným přínosem celého podniku bylo výrazné povznesení prestiže spolku a povzbuzení činnosti.

Činnost sedlištské besedy do první světové války

Centrem spolku se stal hostinec Jiřího Vaška č. p. 102. Byly zde spolkové místnosti, na budově visela spolková vývěsní tabule, v hostinci se konaly všemožné společenské podniky pořádané sedlištskou besedou. Jiří Vašek pocházel z Rožnova pod Radhoštěm. V Sedlišťích se roku 1861 oženil s vdovou Annou Skarabelovou z č. p. 76.⁵⁰ Zakoupil sousední chalupu č. p. 102 a na jejím místě postavil zděný hostinec, kterému se pro majitelův obdiv k básníku Jánovi Kollárovi říkalo U Slávy dcery. Byla to [...] *budova zděná stavěna tuším v roce 1867, tak zvaný půlštok, čtverhranná střecha bez štitů do skupiny; místnosti: tančírna, nálevna, kuchyň, světnice beseda a 2 menší světničky pro hostinského* [...].⁵¹ Hlavní vchod byl umístěn v průčelí, zadní vchod ústil do dvora. Nechyběly dva oddělené klenuté sklepy s hlíněnou podlahou. Beseda zde měla k dispozici prostornou světlou místnost o rozměrech 6,1 x 5,8 m.

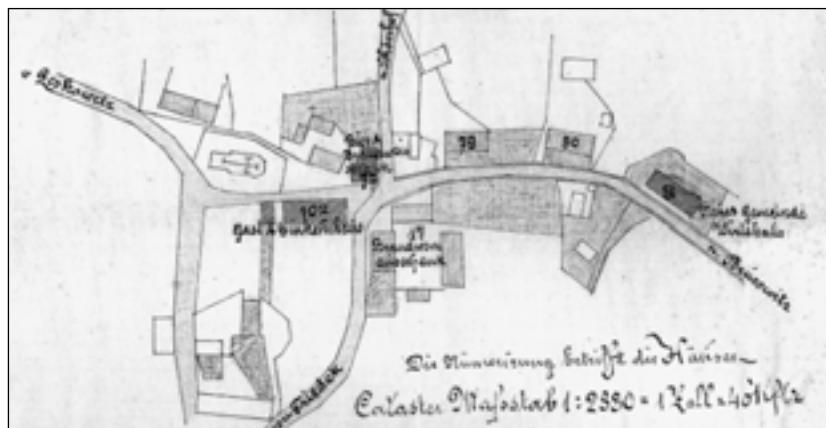
Smrtí Jiřího Vaška 18. června 1875⁵² na krátko skončila zlatá éra hostince jako českého kulturního střediska. Vaškovi potomci nezdědili otcův národní zápal a hostinec nakonec prodali obci (1889). Sedlišťe již od roku 1871 držely

hostinskou koncesi, pro niž ale chyběla vhodná budova. Nájemci provozovali výčepní živnost ponejvíce ve vlastních domech. V obecním „Vaškově“ hostinci se vystřídala řada nájemců, až byl roku 1933 prodán Ondřeji Mojžíškovi. Peníze byly použity na financování stavby nové školní budovy. Ondřej Mojžíšek se svou manželkou Vítězslavou již od roku 1907 provozovali hostinec na fojtství č. p. 17, jenž stál naproti přes ulici. Koncesi v č. p. 102 tedy přenechali synu Františkovi.⁵³

Vlastním podnětem ke zřízení sedlištské besedy byla touha po vytvoření společné české knihovny. Byla umístěna ve Vaškově hostinci. Knihy byly nakupovány především z členských příspěvků a výtěžků spolkových akcí (plesů, výletů či ochotnických divadelních představení). Podle Polachova tvrzení spolek ve svých počátcích dostal z Prahy darem množství knih, stejně jako zdarma zasílaný tisk.⁵⁴ Na jaře 1899 darovala Matice osvěty lidové knihovně 125 zábavných a poučných knih a současně přislíbila zdarma zasílat časopisy *Besedy Lidu* a *Národní listy*. V květnu 1910 se v *Novinách Těšínských* dočteme, že *Spolek Slezan v Praze, nyní Národní Jednota Slezská, umístí v Sedlišťích svou knihovnu, protože zdejší besední knihovna nestačí*.⁵⁵ Jak již bylo zmíněno, podle spolkových stanov knihovník dostával za svou službu roční odměnu stanovenou valnou hromadou.⁵⁶ Určoval délku výpůjček, případně sumu, kterou byl čtenář povinen uhradit za poškození knihy. Knihy si mohli půjčovat i nečlenové, pokud byli nemajetní, o čemž rozhodoval knihovník. Byla zavedena dnes dobře známá knihovní upomínka: *Kdo by knihu v patřičný čas nevrátil, bude na své útraty poslem o ní upomínán* [...].⁵⁷

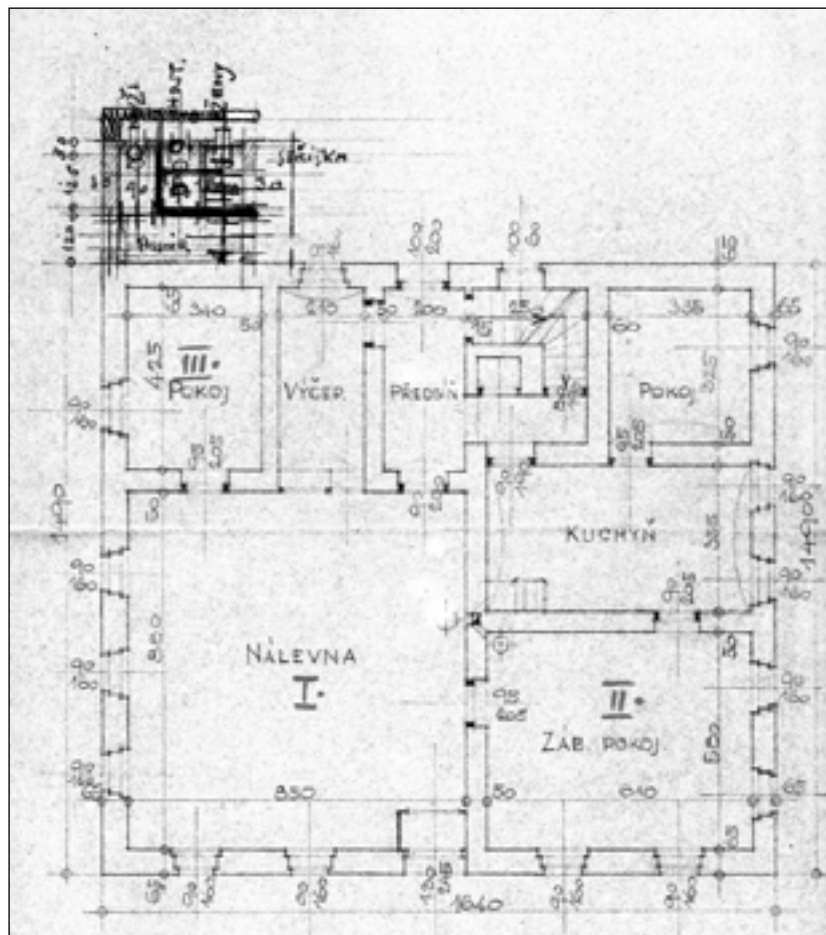
Obecní hostinec č. p. 102, původně hostinec Jiřího Vaška. V pravé části se nacházela místnost sedlištské besedy, mezi okny byla umístěna spolková vývěsní tabule, r. 1902, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

Plánek centra obce
s vyznačenými hostinci:
č. p. 102 – obecní hostinec,
č. p. 17 – fojtství, pozdější
hostinec Ondřeje Mojžíška,
r. 1887, Státní okresní archiv
Frýdek-Místek

Půdorys obecního hostince,
zábalný pokoj (označen II.)
byl vyhrazen pro sedlišťskou
besedu, r. 1933, Státní
okresní archiv Frýdek-Místek

a pantomim novoroční proslov a rozdávání novoročních dáreků.⁵⁹

Mimoto se pořádaly hojně navštěvované výlety do Stavů⁶⁰ na louku Škapových, na počátku 20. století pak na louku u bývalého panského dvora na Černé Zemi (dnešní Bezručova vyhlídka). Na výletišti koncertovala hudba, tančilo se, nechyběla tombola. Výlety byly obvykle zakončeny tanečním věnečkem v hostinci.⁶¹ Jan Polach líčí gulášové hody při příležitosti jednoho z výletů na louku ve Stavech: [...] kdo chtěl se účastnit gulášových [gulášových – pozn. aut.] hodů, musel předem zaplatit 80 kr., to již bylo vstupné na hudbu a guláš dostal do syta. A jakého gulášu! To se koupilo polovičku telecího, polovičku vepřového masa asi po 20 funtu, měděný kotel, paprika, cibule, několik bramborů a to hlavní dobrý kuchař Vašek. Hudba hrála, tančilo se a guláš se jedl. O ty časy!⁶²

O oblibě a úspěchu besedních ochotníků svědčí nejen zřízení zábavního výboru v roce 1909, ale i ne jeden pochvalný článek v dobovém tisku. Repertoár tvořily především situační komedie a frašky,⁶³ v menší míře vlastenecké hry. Za svého působení v Sedlišťích v letech 1903–1906 byl režisérem učitel Václav Slíva, později František Jež. Na přelomu století si beseda pořídila divadelní jeviště, na němž hostovaly i soubory z okolních obcí. O svátku Tří králů roku 1907 se hráli Sedlišťští společně s ochotníky z Řepišť tři jednoaktové frašky.⁶⁴ Na Štěpána 1907 zde hráli ochotníci Matice osvěty lidové z Dobré oblíbenou divadelní hru *Ondráš a Juráš*. Představení zprostředkoval učitel Václav Slíva, od září 1906 působící v Dobré.⁶⁵

Přicházela i pozvání do okolních obcí. Například roku 1905 hráli ochotníci ze Sedlišť v Soběšovicích ve prospěch tamní knihovny.⁶⁶ Roku 1910 se hráli v Řepišťích hru Tekly Náhlavské (1847–1916) *Pan Notárko* ve prospěch pořízení jeviště řepišťského odboru Matice osvěty lidové.⁶⁷ Zajímavým počinem byl večírek K. H. Borovského při příležitosti 50. výročí básnicka úmrtí. Připravili ho společně sedlišťská beseda a studentský spolek z českého gymnázia v Místku 26. srpna 1906 v obecním hostinci v Sedlišťích. Besední ochotníci spolu se studenty nacvičili vlasteneckou hru *Karel Havlíček Borovský* z pera spisovatele Františka Ferdinanda Šamberka (1838–1904). Polovina výtěžku byla věnována na vánoční stromek pro sedlišťské děti, polovina na českou Komenského školu ve Vídni.⁶⁸

Za pozornost stojí oslava 60. výročí zrušení roboty, kterou sedlišťská beseda uspořádala 16. srpna 1908. Na programu byl krojovaný průvod s alegorickými vozy znázorňujícími rozličné

výjevy z dob roboty, slavnostní proslovy a lidová zábava. Akce měla údajně tolik návštěvníků, že účastníci průvodu zaplnili celou náves.⁶⁹ Spolek často jezdil na nejrůznější národní slavnosti v okolí.⁷⁰

Bylo jistou výsadou členů, že se spolek většinou korporativně a s praporem účastnil jejich pohřbu. Velkou, třebaže neradostnou událostí se stal pro Sedliště pohřeb bohoslovce Jana Krpela 28. srpna 1892.⁷¹ Tento mladý zapálený člen Besedy se ještě předešlého roku aktivně podílel na organizaci slavnosti svěcení praporu. Zemřel na plicní onemocnění, patrně tuberkulózu. Slavného pohřbu se zúčastnilo osm vlasteneckých kněží, rodáků z Frýdku a okolí, a šest nebožtíkových spolužáků ze semináře. Sedlišťská beseda byla přítomna v plném počtu.⁷² Roku 1908 zemřel rovněž na plicní neduh 30letý praporečník Adolf Krpel.⁷³ Spolek s praporem nemohl chybět ani při velkolepém pohřbu borovského faráře Karla Žídka, proslulého milovníka literatury a organizátora hospodářských spolků. Zemřel ve 34 letech na tyfus.⁷⁴

V režii sedlišťské besedy se uskutečnilo 3. května 1906 přenesení exhumovaných ostatků předního národního buditele na Frýdecku MUDr. Augustina Petra z Frýdku do Sedliště. Augustin Peter zemřel 24. srpna 1894. Byl pohřben jako poslední na hřbitově u kostela sv. Jošta ve Frýdku, jenž byl zrušen a nahrazen novým na okraji města u hranice s Dobrou.⁷⁵ V roce 1905 se připravovala přeměna starého hřbitova v park. Nabízelo se přenesení Petrova hrobu na nový frýdecký hřbitov. Augustin Peter však ještě za svého života vystupoval proti nevhodnému umístění hřbitova v nížině u Dobré na samé periferii města.⁷⁶ V téže době vznikl nový hřbitov v Sedlištích na pozemku odkoupeném od Jana Skuliny č. p. 76 a 77 namísto již nedostačujícího hřbitova kolem kostela. Po dohodě frýdeckých vlastenců a sedlišťské besedy měla být Augustinu Petrovi prokázána čest, aby zde jeho ostatky spočinuly jako první. Dílem náhody jej však o tři dny předešla jistá Řehová.⁷⁷

To však nijak nesnížilo slavnostní ráz této události, která se stala demonstrací českého národního života na Frýdecku. *Pohřební vůz doprovázela přímo nepřehledná řada povozů, jakož i mnoho pěších. Na počátku obce Sedliště očekával průvod dp. farář P. Nogol, jakož i obecní zastupitelstvo sedlišťské, členové tamnější besedy s praporem, učitelský pěvecký spolek, Beseda z Bruzovic a mnoho občanů z okolních obcí.*⁷⁸ Průvod zamířil do slavnostně osvětleného kostela Všech svatých, aby byly vykonány zádušní obřady. Odtud pokračoval na blízký nový hřbitov, kde byla po proslovu

Pozvánka na ples sedlišťské besedy, r. 1886, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

administrátora poutního chrámu Navštívení Panny Marie ve Frýdku Jana Pitřika⁷⁹ rakev uložena do hrobu. Z Frýdku byl do Sedliště přenesen i novogotický litinový náhrobek.⁸⁰ Pořídil jej ještě nebožtík pro svou manželku Marii, jež roku 1868 ve svých 23 letech zemřela při porodu.⁸¹ Sedlišťané se podíleli rovněž na odhalení pamětní desky ke 100. výročí narození Augustina Petra. Byla umístěna v průčelí jeho domu na Bruzovské ulici č. p. 432 (původně č. p. 217).⁸²

V důsledku přeměny v hospodářský spolek zintenzivnila sedlišťská beseda na počátku

Novogotický litinový náhrobek rodiny Augustina Petra na novém hřbitově v Sedlištích, r. 1969, foto Milan Klega, Státní okresní archiv Frýdek-Místek

20. století činnost zaměřenou na zemědělské vzdělávání. Využívala zejména svého členství v Ústřední hospodářské společnosti, odkud si mohla vyžádat odborníky pro přednášky a kurzy. V březnu 1906 uspořádala třídní ovocnářský kurz. Ředitel hospodářské školy v Místku Alois Žert přednášel *O důležitosti ovocnářství a zelinářství a jeho hlavních vadách na Frýdecku*. Štěpařský cvičitel Ústřední hospodářské společnosti Kala předvedl praktické ukázky péče o ovocné stromy přímo v zahradách sedlišťských sadařů. Roku 1908 následoval osmidenní lukařský kurz.⁸³

U příležitosti valných hromad i jiných akcí byly pořádány hospodářské přednášky. Pravidelným hostem v Sedlišťích byl tajemník Ústřední hospodářské společnosti František Zíka,⁸⁴ ale vystupovali např. i místní učitelé. Posluchače jistě upoutal tehdejší předseda sedlišťské besedy, učitel Štěpán Karas,⁸⁵ který na valné hromadě 5. března 1899 hovořil *O živnosti hospodské a pohostin[n]osti v dávnověkosti a přítomnosti*. Ve své zajímavé přednášce objasnil vznik a účel hospod u rozličných národů.⁸⁶

Spolek po první světové válce

Spolkovou činnost citelně zasáhla světová válka. V Sedlišťích se opakoval shodný scénář jako v Bruzovicích. Poslední valná hromada se konala 22. února 1915.⁸⁷ Odchod velké části členské základny na frontu a existenční starosti zbylého obyvatelstva byly hlavním důvodem ochromení činnosti v průběhu válečných let.⁸⁸

Význam a prestiž sedlišťské besedy po letech válečné apatie měla v červenci 1920 připomenout národopisná slavnost na oslavu 50. výročí založení spolku. Její průběh známe ze vzpomínek Jana Polacha. Byla zahájena o deváté hodině dopolední mši svatou v kostele Věch svatých. Po ní se ve škole uskutečnily slavnostní valné hromady sedlišťské besedy a besídky venkovského dorostu. Následovala přednáška Františka Zíky, kladení květin na hroby významných činníků spolku Františka Škapy a Františka Žídka a společný oběd v hostinci Ondřeje Mojžíška. Kytice dostali i přítomní zakládající členové Jan Polach a Josef Chrostek.

Pro odpoledne byl naplánován výlet. Na louku Hedviky Rodkové č. p. 9 vyrazil průvod v následujícím složení: *Venkovský dorost, všechny hospodářské stroje [ve vlastnictví sedlišťské besedy – pozn. aut.] tažené koňmi, Občanská rol. beseda z praporem, Bruzovská beseda s praporem, hasiči, hudba a konečně nekoněná řada obecního, naposled do 50 povozů, kočarů, na konci uzavřel to jednospréžný vozík tažený chůdů herku, na vozíku 5 cigánů. Byli to*

*hoši z Bruzovic, trochu hudebníci, přestrojeni za cigany. Jeden konec průvodu byl již na louce a poslední povoz vyjížděl ze dvora.*⁸⁹ Slavnost byla tradičně zakončena tanečním věnečkem v hostinci.

Po roce 1918 osvětově-vzdělávací spolky na Frýdecku do jisté míry ztrácely svou původní obrannou funkci, již se vymezovaly vůči německé státní správě.⁹⁰ Řada z nich se musela transformovat, aby si zajistily životaschopnost i v nových podmínkách Československé republiky. Bruzovská beseda fungovala prakticky pouze jako veřejná knihovna, beseda v Sedlišťích se intenzivněji zaměřila na hospodářskou činnost. Na rozdíl od Bruzovské besedy se po válce vcelku rychle zkonsolidovala. První poválečná valná hromada byla svolána na počátku roku 1922. Předsedou se stal Jan Polach a obnovený spolek měl 30 členů. Na další valné hromadě 5. června téhož roku se již počet členů zvýšil na 60.⁹¹

Poslední dvě desetiletí své existence působila sedlišťská beseda jako hospodářský spolek. Nadále zůstala členem Ústřední hospodářské společnosti. Knihovna sice fungovala, ale pouze jako doplňková činnost.

Spolek svým členům zajišťoval hromadné objednávky umělých hnojiv, osiv, sazenic ovocných stromků a dalších zemědělských potřeb. Odebíral je především z hospodářského skladiště ve Frýdku a z ovocných školek Silesia v Opavě a v Českém Těšíně. Frýdecké hospodářské skladiště bylo filiálkou Centrálního hospodářského skladiště pro Slezsko a Moravu v Opavě. Jednatel frýdecké pobočky byl člen sedlišťské besedy Karel Řeha. Mezi nejužívanější umělá hnojiva patřilo vápno a Thomasova struska,⁹² dodávaná mimo jiné z Vítkovických železáren. Ve 30. letech 20. století odebírali superfosfáty z chemické továrny v Petrovicích u Karviné, dále ledek, sírany a draselnou sůl.⁹³ Nejžádanějším osivem bylo jetelové a řepné semeno a pšenice, pravidelně byl zájem o sadbu brambor. V menší míře byla objednávána sláma jako stelivo pro dobytek.

Spolek současně plnil funkci strojního družstva. V inventáři měl mlátičky, secí strojky na jetel, luční brány, vyorávač brambor, rozmetadla na vápno a umělá hnojiva, lukořez,⁹⁴ mořící stroj na osivo, triér⁹⁵ a tři jící roury⁹⁶ (pro horní a dolní konec obce a pro osadu Mlzáky). Finanční prostředky na stroje poskytovala spolková pokladna, do níž následně plynuly poplatky za jejich půjčování. Mimoto byly pro nákup strojů čerpány státní subvence. Do roku 1934 si mohli stroje půjčovat i nečlenové, ale za vyšší poplatek.⁹⁷

Pro uložení spolkových strojů nejprve sloužila stodola zbytkového statku, který v rámci pozemkové reformy získal Karel Řeha. Později měla být

pro tyto účely adaptována stodola kampeličky. Skladiště osiv a umělých hnojiv bylo postaveno vedle štítu stodoly Ondřeje Mojžíška. V jeho kůlně byl umístěn i triér. Stroj zde ale zřejmě neměl nejlepší podmínky, protože výbor musel na jaře 1939 žádat Mojžíška, aby kůlnu s triérem nepoužíval k řezání na cirkulárce.⁹⁸

Přínosným byl chov spolkových plemenů. Od roku 1927 pečoval předseda Antonín Koběluš (1875–1941) o plemenného kance. Roku 1935 vzniklo v rámci besedy chovatelské družstvo, zaměřené na hovězí dobytek.⁹⁹ Karel Fojtík z č. p. 42 se zavázal na své náklady pořídit a u sebe uchovnit plemenného býka, jehož si zástupci družstva sami vyberou na výstavě v Opavě. Jednalo se o nejlepšího plemeníka v obci. Za jednu inseminaci platilo družstvo Fojtíkovi 30 Kč. Mohl však připouštět pouze krávy členů družstva. Brzy nato se do chovatelského družstva přihlásilo 17 členů spolku s 89 kravami. Spolek členům zajišťoval i očkovaní dobytka.

Úkolem besedy bylo rovněž provádění meliorace pozemků v obci za pomoci státních subvencí. Stanovy prvního odvodňovacího družstva v Sedlištích byly schváleny roku 1898.¹⁰⁰ Druhé drenážní družstvo se podle obecní kroniky ustavilo v roce 1924.¹⁰¹ Třetí vzniklo roku 1926 pro melioraci pozemků v katastru Sedlišť i sousedního Lískovce.¹⁰² Roku 1920 vzniklo mlékařské družstvo.¹⁰³

Členové sedlišťské besedy s nelibostí nesli vznik *Spolku pro chov drobného hospodářského zvířectva v Sedlištích* roku 1932. Když se o tomto záměru dozvěděli, pozvali zástupce chovatelů na valnou hromadu. Vytvoření nového hospodářského spolku chápali jako tříštění sil v obci v nelehkých dobách hospodářské krize a chovatelům navrhli, aby utvořili samostatný kroužek v rámci stávajícího Hospodářského spolku Beseda. Ti však jejich nabídku odmítli s tím, že program Besedy je zaměřen především na zájmy větších zemědělců, a vytvořili si vlastní spolek.¹⁰⁴

Také v období první republiky měla sedlišťská beseda nezastupitelnou roli v oblasti hospodářského vzdělávání. Kromě odborníků vysílaných do obcí Ústřední hospodářskou společností v Sedlištích často přednášeli vyučující z hospodářské školy v Místku.¹⁰⁵ Členové spolku se hojně účastnili i dalších akcí pořádaných Ústřední hospodářskou společností. Kromě valných hromad to byla řada přednášek a kurzů s hospodářskou tematikou konaných ve Frýdku.¹⁰⁶

Do programu valné hromady 6. ledna 1937 byl zařazen poslech rozhlasové přednášky předsedy Ústřední hospodářské společnosti Františka Nováka: *Co očekáváme od hospodářského*

spolku? Ústřední hospodářská společnost stanovila svým členům jednotný termín valných hromad na svátek Tří králů (6. ledna). Doporučovala nezařazovat do jejich programu přednášky. Sedlišťská beseda ovšem toto doporučení neakceptovala. Hned následující valná hromada byla svolána na 23. ledna 1938 s odůvodněním, že na Tří krále má čeleď volno a hospodáři by se nemohli zúčastnit. Pozvali si hned dva přednášející – okresního zvěrolékaře MVDr. Emila Kutěje a ředitele hospodářské školy v Místku Františka Varmužu.

S velkým úspěchem se setkaly exkurze a zejména hospodářské kurzy. Beseda ve spolupráci s místní besídkou venkovského dorostu zorganizovala účetnický kurz (1936). V březnu 1938 uspořádali kurz konzervování masa, který proběhl pod vedením učitelek z hospodářské školy v Klimkovicích v kuchyni nové školní budovy. Zúčastnilo se ho 32 sedlišťských hospodyněk. V červnu 1938 následoval kurz výroby sýrů. Dále zmiňme lukařskou exkurzi na Kravařsko (1924) či exkurzi do družstevního lihovaru ve Stanislavicích (1937). Členové spolku pravidelně odebírali časopis *Zemědělské a družstevní rozhledy* vydávaný Ústřední hospodářskou společností.

Období vzestupu, jež vyvrcholilo pořízení nového spolkového praporu roku 1927, netrvalo dlouho. Již v roce 1929 chod spolku zcela utlumilo vypuknutí hospodářské krize. V Sedlištích, stejně jako ve zbytku Československa, se její dopady v plné síle projevily na počátku 30. let. Větší rolníci byli postiženi prudkým poklesem cen zemědělských produktů, který nebyl kompenzován snížením cen průmyslových výrobků. Místní dělníky a kovorolníky zase postihlo

Parte předsedy spolku Antonína Koběluše, r. 1941, archiv Pavly Pindurové

masivní propouštění v železárnách v Lískovci, kam mnoho z nich docházelo za prací.

Právě těžká ekonomická situace a potřeba vzájemné hospodářské pomoci vedla v březnu 1932 ke svolání první valné hromady sedlištské besedy po dvou letech stagnace. Měla se zaměřit především na užší spolupráci větších zemědělců s drobnými rolníky a chalupníky. Příkladem byla snaha začlenit do spolku kroužek chovatelů drobného hospodářského zvířectva a drůbeže, což se nepodařilo. V tristním stavu se nacházela rovněž spolková pokladna. Značný schodek byl způsoben neplacením členských příspěvků a poplatků za půjčování zemědělských strojů v uplynulých dvou letech. Situaci vyřešila osobní zápůjčka Ondřeje Mojžíška a doplacení dlužných poplatků. V následujících letech se vcelku rychle podařilo obnovit hospodářskou i kulturní činnost spolku.

Stejně jako většinou národa otrásl i členy spolku výsledek mnichovské konference v září 1938. V důsledku záboru Sudet byla rozpuštěna Ústřední hospodářská společnost v Opavě a hospodářské spolky zbylého Slezska připadly do obvodu Zemědělské rady v Brně. Namísto zaniklých *Zemědělských a družstevních rozhledů* začali členové odebírat časopis *Moravský hospodář*. Celou situaci trefně vystihuje povzdech obecního kronikáře, jimž původně reagoval na dřívější nešťastné správní spojení Slezska s Moravou v roce 1928: *Nebe vysoko a Brno daleko, ovšem ke škodě slezského lidu*.¹⁰⁷

Hospodářský spolek Beseda byl v Sedlišťích aktivní ještě v prvních letech protektorátu. Po Mnichovu měl nejvíce členů za dobu své existence, ale jeho činnost byla značně ochromena. V roce 1940 musel organizovat odvody povinných dodávek mléka prostřednictvím sběren v obci a vypracovat katastr dojníc s výší odvodů jednotlivým zemědělcům. Poslední valná hromada byla ohlášena na 12. dubna 1942, ale ještě téhož roku byl spolek německými úřady rozpuštěn. Majetek včetně hospodářských strojů převzala místní skupina Svazu zemědělství a lesnictví.

V roce 1949 pátral okresní národní výbor v Místku po osudu spolku, přičemž několikrát urgoval informace u posledního jednatele Adolfa Krpela. Jako zdůvodnění opožděného vyřízení Krpel napsal: *Jsem v práci na 14 ha hospodářství a ve starosti o 5 dětí ve stáří 1–9 roku takřka přepracován. Na veškeru práci v hospodářství a výchově dětí jsem s manželkou sám*.¹⁰⁸ Jeho odpověď je zároveň epilogem rozkvětu zemědělského družstevnictví a vzájemné spolupráce soukromých hospodářů za Rakouska-Uherska a v období první republiky. Je již prvním náznakem zoufalství soukromých rolníků z právě nastupující kolektivizace zemědělství.

Funkcionáři spolku od obnovení činnosti po první světové válce až do rozpuštění spolku roku 1942

Předseda	Jan Polach, č. p. 33 (1920–1924); Antonín Koběluš, č. p. 91 (1924–1928); Karel Řeha, č. p. 142 (1928–1932); František Židek, č. p. 26 (1932–1942)
Místopředseda	Karel Řeha (1920–1924, 1927–1928 ¹⁰⁹); Jan Polach (1924–1927); Antonín Koběluš (1928–1940); Ladislav Rodek, č. p. 9 (1940–1942)
Jednatel	Jan Kořínek, nadučitel v Sedlišťích (1920–1924); František Krpel ml., č. p. 3 (1924–1926, 1927); František Židek (1926–1927); Karel Janošek, řídící učitel v Sedlišťích (srpen 1927–1928, nahradil Františka Krpela, který nastoupil vojenskou službu); Josef Polach, č. p. 33 (1928–1932); Ladislav Rodek, č. p. 9 (1932–1937); Adolf Krpel, č. p. 4 (1937–1942)
Pokladník	František Židek (1922–1927, 1928–1932); František Lyčka, č. p. 23 (1927–1928); Karel Buš, č. p. 76 (1932–1942)
Hospodář	Karel Řeha (1924–1926); Ondřej Mojžíšek, hostinský a rolník, č. p. 17 (1926–1928); Ferdinand Mintěl, č. p. 71 (zvolen 1928); Karel Bezcený (1937–1940); Vítězslav Nykl (1940–1942)
Správce objednávek	Ondřej Mojžíšek (1924–1942)
Praporečníci	Vítězslav Grygar (zvolen 1926); František Lyčka (1926–1932); Ferdinand Bezcený (zvolen 1927); Ladislav Rodek (zvolen 1927); Alois Bezcený (zvolen v září 1927); Karel Mojžíšek, č. p. 32 (zvolen 1928); Adolf Krpel (1932–1940); Augustin Glomb (1932–1937); Josef Weissmann (zvolen 1937); Antonín Koběluš ml. (1940–1941); František Šodek ml. (1940–1942)
Čestní členové	František Krpel; Karel Řeha (zvoleni 1933); Ondřej Fajkoš (zvolen 1937) ¹¹⁰

Závěrem

S přispěním zdejší čtenářské besedy se staly Sedlišťe obcí s bohatou kulturní činností a množstvím spolků.¹¹¹ Někteří členové se roku 1892 angažovali při vzniku *Hospodářského spolku okresního* ve Frýdku. Byli to především Jan Polach, Ondřej Jež a učitel František Onderek,¹¹² tehdy již působící ve Vratimově.¹¹³ Díky podpoře Věnceslava Hrubého byly 11. listopadu 1891 Slezskou zemskou vládou překvapivě rychle schváleny statuty. Členem výboru okresního hospodářského spolku byl i předseda Bruzovské besedy Ondřej Onderek, jenž v něm vykonával funkci knihovníka.¹¹⁴ Předseda frýdecké Občanské besedy MUDr. Augustin Peter nabídl nově vzniklému spolku k užívání besední místnosti.¹¹⁵

Členové sedlištské besedy přímo iniciovali vznik *Dobrovolného hasičského sboru*. Podle vzpomínek Jana Polacha tuto myšlenku předestřel Věnceslav Hrubý při slavnosti svěcení besedního

praporu v roce 1891, v průběhu slavnostního oběda: *Mezi jinými p. Hruby položil mi ruku na rameno, vám svěřuji úkol založení hasičského sboru a duřám, ře se vám to do roka podaři, na to si připijem!*¹¹⁶ Je ovšem otázkou, nakolik se mohl do mnohdy nevěrohodných Polachových vzpomínek promítnout stereotyp Věnceslava Hrubého jako chronického zakladatele českých spolků všeho druhu.

Bezprostředním podnětem k zaloření hasičského spolku v Sedlišřích byl ničivý požár z 19. března 1892, při kterém leho popelem několik usedlostí na hranici Sedlišř a Bruzovic. Oheň vypukl v Bruzovicích, vyhořel statek Frantiřka Petra ř. p. 4 a blížká domkářská usedlost Stanislava Stříře. Kvůli nepřířznivému větru se požár přenesl do Sedlišř na selský grunt Ondřeje Stříře ř. p. 2, jenř rovněž vyhořel. Stanovy sedlišřských dobrovolných hasičů schválila Sleřská zemřká vláda již 31. května téhoř roku.¹¹⁷ Dalřím podnikem zaměřeným na povznesení hospodářství v obci bylo zaloření *Spořitelního a záloženského spolku* – kampeličky roku 1909.

Významným počinem sedlišřské besedy ve spolupráci s Úřřední hospodářskou společností v Opavě bylo roku 1910 zaloření organizace českého venkovského dorostu pro řrýdecký okres. Dne 26. řervna toho roku uspořádala Beseda v Sedlišřích přednářku Frantiřka Zíky spojenou s ustavující schůzi této mládeřnické organizace. Na schůzi vystoupila rovněž ředitelka hospodyňských kurzů ve řrýdku Otilie Solfronková, která byla údajně první řenou veřejně přednářející v Sedlišřích.¹¹⁸ Myřlenka hnutí venkovského dorostu se setkala s velkým úspěchem, brzy začaly vznikat besídky venkovského dorostu i v okolních obcích. Náplní činnosti bylo především hospodářské vzdělávání mládeře a organizace nejřůznějších zábavních akcí. Besídky byly zakládány

jako apolitické mládeřnické spolky napřič všemi sociálními vrstvami venkova. Zaměřovaly se rovněž na dokumentaci mizející lidové kultury v rámci *Lařského národopisného sdruření Sedlišřané* pod vedením Joři Vochaly.¹¹⁹

Konečně roku 1913 byl v Sedlišřích zalořen místní odbor Matice osvěty lidové. Po první světové válce převzal část kulturní a osvětové činnosti sedlišřské Besedy, jeř se dále profilovala jako ryze hospodářřký spolek.

Vřechny tyto spolky byly se sedlišřskou besedou spojeny ideově a personálně. Byl to zejména Jan Polach, který působil jako starosta hasičů, náměstek kampeličky, předseda místního odboru Matice osvěty lidové a řlen mnoha dalřích spolků a organizací na řrýdecku.¹²⁰ Za první republiky byl v hasičském spolku aktivní i hostinský Ondřej Mojříšek. V Matici osvěty lidové dále působili řídící Karel Janošek a Antonín Koběluř. Ve 30. letech 20. století společně pořádala sedlišřská beseda, Matice osvěty lidové a Sokol mnohé kulturní akce pod názvem *Trojspolek*. Jistým protipólem byl *Hornický spolek Rozkvěť*. Vznikl roku 1901 jako křesřansko-sociální dělnický spolek s politickými tendencemi. Po roce 1918 se jeho činnost utlumila, protože se aktivita řlenů přenesla na půdu politických stran.¹²¹

Místní řtenářřké besedy nemohly mít řirřší nacionálně-obranný vliv na celé Těřínsko. Tento cíl si vymezila až Matice osvěty lidové, zalořená v Těříně roku 1898. Starřím řtenářřkým besedám se vřak podařilo udržet národní uvědoměni v obci a blížkém okolí. Stejně jako Bruzovice zůstaly Sedlišř českou obcí,¹²² třebaže zde mohly intenzivněji působit germanizační vlivy ze sousedního Lískovce, kam část obyvatel docházela za prací do Karlovy huti. Jistě i zásluhou řtenářřské besedy vznikl v Sedlišřích silný lokální patriotismus spojený s vědomím přířlušnosti k Těřínskému Sleřsku.

Členové výboru spolku, konec 20. let 20. století. V první řadě zleva Karel Janošek, Jořa Vochala, Marie Vochalová, Jan Polach, Karel Řeha, ve druhé řadě řtvrtý zleva Antonín Koběluř, Muzeum Lařská jizba v Sedlišřích

Sedlišťská beseda

Contribution to the History of the Czech National Movement in the Těšín Region

The study is devoted to the reading and educational assembly entitled “Beseda sedlišťská” (Articles of Association approved in 1875) that was active in the countryside village of Sedlišť (court district of Frýdek). It follows its transformation into an economic assembly (1900) till the official termination of its activity in 1942. In the 19th century, the assembly’s activity consisted in the creation of a Czech library in the community and organizing cultural and educational events. In the 20th century, it was more an economic assembly. It ensured general orders of seeds, fertilizers and agricultural utilities, and had the function of a mechanical cooperative. Attention was also paid to rituals connected with the assembly representation, such as consecrating assembly flags. The study uses a model example to document that the oldest readers’ assemblies played an irreplaceable role in the development of assembly activity in the community.

POZNÁMKY

- Autorka studie:
- Mgr. Pavla Pindurová; Muzeum Těšínska, p. o.; pavla.pindurova@muzeumct.cz
- Viz autorčina starší studie Karbanová, Pavla: Bruzovská beseda. Příspěvek k dějinám českého národního hnutí na Těšínsku. Těšínsko, 55, 2012, č. 3, s. 10–23.
 - Po prvním díle knihy jednacích protokolů bylo pátráno ve Státním okresním archivu Frýdek-Místek (dále jen SOKA Frýdek-Místek), Muzeu Beskyd Frýdek-Místek, Muzeu Lašská jízba v Sedlišťích a Muzeu Těšínska. Byl ověřován rovněž předpoklad, že by se kniha mohla nacházet v pozůstatosti Joži Vochaly, uložené v Památníku Petra Bezruče v Opavě. Zde je uložen opis přibližně stejně staré knihy jednacích protokolů Bruzovské besedy. Pozůstatost Joži Vochaly však není dosud inventarizována. Podle předběžného sdělení pracovníků této instituce k 3. červenci 2013 nebyla kniha v pozůstatosti nalezena.
 - SOKA Frýdek-Místek, fond Hospodářský spolek Beseda Sedlišť (dále jen HS Beseda Sedlišť).
 - Jan Polach (1851–1928) z č. p. 33 byl prvním sedlišťským kronikářem a své vzpomínky do obecní kroniky sám zaznamenal. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond Archiv obce Sedlišť (dále jen AO Sedlišť), Kronika obce Sedlišť, 1. díl. Sedlišťský farář P. Josef Nogol s největší pravděpodobností použil informace Jana Polacha pro *Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích*. Viz Muzeum Lašská jízba, inv. č. 461.
 - Ke čtenářské tradici v Sedlišťích viz Vochala, Joža: První české knihovny a čtenáři na Těšínsku. Těšínsko, 3, 1960, č. 14–15, s. 11; Brabec, Bohuslav: O vlastivědné činnosti v Sedlišťích. Těšínsko, 18, 1975, č. 3, s. 13–15.
 - MUDr. Augustin Peter společně s Viktorinem Vantuchem roku 1870 založili frýdeckou Občanskou besedu.
 - Jiří Pohludka rovněž vlastenecky působil na známého písmáka Josefa Striže ze sousedních Bruzovic, který se u něho v letech 1846–1847 učil tkalcem. Viz Pezda, Jan: Každodennost poutníka na cestách ve 2. polovině 19. století na příkladu chalupníka Josefa Striže. Bakalářská práce, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. Ostrava 2013, s. 54.
 - Ignác Josef Klement Burel (1812–1892), narozen na Borové, syn tamního učitele a varhaníka Klementa Burela. Na sedlišťské škole působil od jejího vzniku v roce 1835 do roku 1861. Dožil u svého bratra ve Frýdlantě nad Ostravicí.
 - SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 19b. Školní docházka v Sedlišťích je doložena pouze u Jana Petra, a to pro léta 1860 a 1861. Viz tamtéž, fond Obecná škola Sedlišť, inv. č. 210; tamtéž, inv. č. 188.
 - Severní část katastru Sedlišť nedaleko hranice s Kaňovicemi a Václavovicemi.
 - Josef Chrostek spravoval sedlišťskou školu od odchodu Ignáce Burela roku 1861, v roce 1867 byl jmenován řádným učitelem a v roce 1871 se stal nadučitelem. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond Základní devítiletá škola Sedlišť, inv. č. 3, s. 65.
 - SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 30; Muzeum Lašská jízba, inv. č. 461, Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích, nestr.
 - Opavský Týdeník, 4. 3. 1871, s. 72.
 - Muzeum Lašská jízba, inv. č. 461, Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích, nestr.
 - Před rokem 1871 náležela obec Sedlišť k farnosti Bruzovice. Dřevěný kostel Všechn svatých v Sedlišťích byl filiálním kostelem. Viz Pindur, David: Dřevěný kostel Všechn svatých v Sedlišťích. Sedlišť 2013, s. 18–32.
 - SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 27.
 - V původních stanovách byl uveden název ovlivněný místním dialektem *Beseda Sedliská*. Později byl opraven na *Beseda Sedlišťská*. Dále u oficiálního označení spolku užívám gramaticky správný název Beseda sedlišťská.
 - Prameny ke vzniku spolku: SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 27, 30; tamtéž, fond Okresní národní výbor Frýdek-Místek (dále jen ONV Frýdek-Místek), inv. č. 568, č. k. 641; ZA Opava, fond Zemská vláda slezská Opava (dále jen ZVSO), sign. 2420/1875, č. k. 1362; Muzeum Lašská jízba, inv. č. 461, Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích, nestr.; tamtéž, inv. č. 543, Z dějin Rolnicko-občanské besedy v Sedlišťích, s. 1–2.
 - Účel sedlišťské besedy je definován jako [...] *vzdělávání se obyvatelů Sedlišťských, jakož i obyvatelů obcí přifařených [...]*. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 641; ZA Opava, fond ZVSO, sign. 2420/1875, č. k. 1362.
 - Stanovy Besedy sedlišťské viz SOKA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 641; ZA Opava, fond ZVSO, sign. 2420/1875, č. k. 1362. Stanovy Bruzovské besedy viz SOKA Frýdek-Místek, Okresní úřad Frýdek (dále jen OÚ Frýdek), inv. č. 640, č. k. 419.
 - Památník Petra Bezruče v Opavě, fond Pozůstatost Joži Vochaly, č. k. 63 (Protokol valných a výborových schůzí spolku Bruzovská beseda, nestr.).
 - V roce 1892 se stalo členy 24 rolníků z Bruzovic, 1893 – 21 rolníků, 1894 – 1 rolník, 1895 – 3 rolníci, 1896 – 1 rolník. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond Hospodářský spolek okresní Frýdek, inv. č. 1, s. 257.
 - Celým názvem *Hospodářské družstvo kraje Frýdeckého v Bruzovicích*. Členy byli rovněž obyvatelé jiných obcí, např. Sedlišť, Kaňovic, Nových Dvůrů, Žermanic, Soběšovic, Domaslavic, ale i vzdálenějšího Frýdku či Morávky. Viz ZA Opava, fond Krajský soud Moravská Ostrava, sign. Dr I 325, č. k. 254.
 - Stanovy *Hospodářského spolku v Bruzovicích* byly schváleny 4. listopadu 1922. V jeho čele stál po celou dobu jeho trvání sedlák František Pitřík z č. p. 40. K zániku spolku došlo za německé okupace roku 1941. Více viz SOKA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 626.
 - Oznak se dochoval jako součást spolkového spisu. Viz tamtéž, inv. č. 568, č. k. 641.
 - Nové stanovy byly přijaty valnou hromadou 7. února 1934. Viz tamtéž.
 - Opavský Týdeník, 10. 9. 1890, s. 1–2; Opavský Týdeník, 20. 9. 1890, s. 8. Akce byla doprovázena vlnou německých výtržností a násilností, ale stala se manifestací sebevědomí českého národa ve Slezsku.
 - Viz Muzeum Lašská jízba, Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích, inv. č. 461, nestr.; SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 33b.
 - Opavský Týdeník, 2. 7. 1890, s. 1–2. Věnceslav Hrubý zvítězil těsnou většinou 82 ze 160 odevzdaných hlasů. Volby byly pro protiněmeckou opozici ve Slezsku mimořádně úspěšné. Dále byli zvoleni čeští poslanci František Stratil a P. Antonín Gruda (oba za venkovskou kurii Opava – Bílovec) a Poláci Jerzy Cienciała, P. Ignacy Świeży (oba za venkovskou kurii Těšín – Fryštát – Jablunkov) a Jan Michejda (za venkovskou kurii Bílsko).
 - Muzeum Lašská jízba, inv. č. 543, Z dějin Rolnicko-občanské besedy v Sedlišťích, s. 2.
 - SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 33b.
 - Popis praporu a příslušenství viz tamtéž. Torzo přední strany praporu je uloženo v Muzeu Beskyd Frýdek-Místek, inv. č. FM 13793 S.
 - Antonín Poledník (1843–1911) se narodil v Kaňovicích, vystudoval katolické gymnázium v Těšíně (1856–1864) a bohosloví v Olomouci, kde roku 1868 přijal kněžské svěcení. Působil jako kooperátor ve Skalici

- (1868–1870), administrátor mariánského poutního chrámu ve Frýdku (1870–1877), farář v Sedlišťích (1877–1889) a Vratimově (1889–1911). V posledních letech života zastával úřad karvinského arcikněze (děkana). Byl spisovatelem, překladatelem z němčiny, podporoval zakládání českých škol (ve Vratimově a Michálkovicích), angažoval se ve vratimovském hospodářském spolku. Vydal *Sbírku písní a modliteb*, tzv. Poledníkův kancionál. Zemřel při primici Františka Xavera Petra raněn mrtvici na kazatelně bruzovického kostela sv. Stanislava. Viz Tagliaferro, Jan: Zemřelý arcikněz P. Antonín Poledník. Krátký životopisný nástin. Brno 1911; Peter, Václav: Rodáci Bruzovské farnosti na vinici Páně. Životopisné nástin 17 kněží. Ostrava-Michálkovice, s. d. (1955) Rkp. (Uloženo v SOKA Frýdek-Místek, sbírka Rukopisy, sign. R 62); Vyhliďal, Jan: Vlastenecké vzpomínky slezské. Brno 1935, s. 191–194.
- 34 Slovo *nacional* je v originálním textu podtrženo.
- 35 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 34b.
- 36 Tamtéž.
- 37 Tamtéž.
- 38 K této problematice viz Svobodová, Blanka: Slavnost svěcení spolkového praporu jako projev národně politické aktivity na přelomu 60. a 70. let 19. století v Praze. Documenta Pragensia, 12 (Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hlavního města Prahy 1989 a 1991), 1995, s. 203–214.
- 39 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 34b.
- 40 Zřejmě se jednalo o přátele faráře Františka Nogola z doby jeho působení ve Slezské Ostravě. *Sedlišťská fara byla otevřena vždy a každému [...]. Přijížděli čeští inženýři a závodní z Ostravy, kteří nemohli zapomenout na „pátra“ France, protože „tak veselého kaplana v Ostravě jakživ nebylo a nebude“*. Ročenka Občanské záložny ve Frýdku. Opava 1928, s. 55.
- 41 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 35b.
- 42 Tamtéž, fond HS Beseda Sedlišť.
- 43 Tamtéž.
- 44 Prapor je uložen v Muzeu Lašská jizba v Sedlišťích, inv. č. 397.
- 45 V Sedlišťích bylo rozparcelováno 65 ha velkostatku mezi 59 rolníků. Takzvaný zbytkový statek v okolí správních budov velkostatku o výměře bezmála 61 ha zakoupil Karel Řeha z č. p. 45. Jako kompenzaci dal do parcelace 10,267 ha ze svého původního statku, které byly rozděleny mezi 15 rolníků. Dalších 8 ha pozemků v blízkosti velkostatku získal Alois Glomb z č. p. 24, jenž dal do parcelace 5,464 ha své půdy, následně rozdělené mezi tři rolníky. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 25b.
- 46 Narozen roku 1893, ordinován roku 1917, kněz olomoucké arcidiecéze, působil ve vratislavské diecézi. Roku 1927 byl katechetou na české národní a měšťanské škole v Hladnově a na gymnáziu v Novém Bohumíně. Viz Handbuch des Bistums Breslau und seines Delegaturbezirks für das Jahr 1929. Breslau 1929, s. 143, 146, 228.
- 47 SOKA Frýdek-Místek, fond HS Beseda Sedlišť.
- 48 Ze slavnosti byla pořizena zajímavá kolekce fotografií zachycujících např. průběh polní mše, viz Muzeum Lašská jizba v Sedlišťích, inv. č. 404 (*Pamětní kronika obce Sedlišť, založená roku 1949, pro účely obrázkové a fotografické*). Zajímavé jsou skupinové fotografie představitelů Besedy a nejvýznamnějších hostů s praporem, pořizené odpoledne před odchodem na výletišť (viz Muzeum Lašská jizba v Sedlišťích, inv. č. 243, 523, 583).
- 49 SOKA Frýdek-Místek, fond HS Beseda Sedlišť.
- 50 ZA Opava, fond Sbírka matrik Severomoravského kraje (dále jen SMSK), inv. č. 2830, sign. Fr-III-6, fol. 140.
- 51 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 37.
- 52 Datum úmrtí převzato z náhrobní desky Jiřího a Anny Vaškových na starém hřbitově v Sedlišťích.
- 53 Více k těmto hostincům viz SOKA Frýdek-Místek, AO Sedlišť, inv. č. 52, č. k. 6; tamtéž, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 739, č. k. 814.
- 54 Muzeum Lašská jizba, Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích, inv. č. 461, nestr.: *Z Prahy jsme dostali slušnou část knih, hlavně muzejník a jiné*; SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 30b: *Alarm na Prahu, dostalo se nám slušný počet knih a i darem posílání novin*.
- 55 Noviny Těšínské, 14. 5. 1910, s. 3.
- 56 Roku 1898 byl knihovníkem J. Možíšek (viz Noviny Těšínské, 9. 4. 1898, s. 4.), 1906 učitel Jan Kořínek (viz Noviny Těšínské, 14. 4. 1906, s. 3).
- 57 ZA Opava, fond ZVSO, sign. 2420/1875, č. k. 1362.
- 58 Muzeum Lašská jizba, Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích, inv. č. 461, nestr. K plesům též Noviny Těšínské, 27. 2. 1909, s. 3.
- 59 Noviny Těšínské, 30. 12. 1911, s. 4.
- 60 Oblast bývalých panských rybníků na potoce Ostravická Datyňka.
- 61 Viz Noviny Těšínské, 21. 8. 1897, s. 2; Noviny Těšínské, 21. 7. 1906, s. 3; Noviny Těšínské, 8. 6. 1907, s. 4.
- 62 Muzeum Lašská jizba, Zápisky pro farní kroniku v Sedlišťích, inv. č. 461, nestr.
- 63 Například *Jen moudře, Fotografická dílna v Praze, Studentský kousek, Tatínkovy Juchty, Nemalujme čerta na stěnu!, Vzorný vlastenec, Dejte mi íafku, Následky prvního manželství, Ó tyhle vdovičky* a další.
- 64 Noviny Těšínské, 5. 1. 1907, s. 3.
- 65 Noviny Těšínské, 4. 1. 1908, s. 3.
- 66 Noviny Těšínské, 7. 1. 1905, s. 3.
- 67 Noviny Těšínské, 12. 3. 1910, s. 4.
- 68 Noviny Těšínské, 25. 8. 1906, s. 3.
- 69 Noviny Těšínské, 18. 8. 1908, s. 2.
- 70 Například 22. července 1895 otevření Národního domu ve Frýdlantě nad Ostravicí (viz Příloha k Opavskému Týdenníku, 24. 7. 1895); 12. srpna 1901 svěcení spolkového praporu Čtenářské besedy ve Sviadnově (viz Ostravský Obzor, 26. 8. 1900, s. 3); 7. července 1901 výlet Čtenářského hospodářského spolku ve Václavovicích (viz Noviny Těšínské, 27. 7. 1901, s. 4), červenec 1909 výlet Hospodářsko čtenářského spolku v Lískovci spojený s veřejným cvičením frýdeckého Sokola (viz Noviny Těšínské, 28. 7. 1909, s. 2).
- 71 Narodil se 29. září 1864 v Sedlišťích v č. p. 3. Viz ZA Opava, SMSK, inv. č. 2829, sign. Fr-III-5, fol. 105.
- 72 Pohřeb vedl těšínský generální vikář Karel Findinský, koncebrovali farář z Bruzovic Vincenc Humplík, farář z Vratimova Antonín Poledník, místní farář František Nogol, frýdecký kaplan František Havlas, novokněz a kooperátor v Těšíně Jan Tagliaferro, kaplan v Dobré Karel Tesarčík a kaplan ve Vratimově Stanislav Weissmann. Viz Příloha k Opavskému Týdenníku, 15. 6. 1892.
- 73 Noviny Těšínské, 4. 11. 1908, s. 2.
- 74 Příloha Opavského Týdenníku, 11. 3. 1896, s. 1. Více o Karlu Židkovi viz Al Saheb, Jan a kol: Dějiny Frýdlantu nad Ostravicí, Lubna a Nové Vsi. Ostrava 2009, s. 658.
- 75 Na novém hřbitově se mělo začít pohřbívat od 1. srpna 1894. Tento termín nebyl dodržen, protože na starém hřbitově byl ještě 27. srpna 1894 pohřben Augustin Peter. Kalus, Karel: Z dějin města Frýdku. In: 60 let Frýdecké spořitelny, Frýdek 1929, s. 87–89.
- 76 Augustin Peter byl prvním z významných osobností podepsaných pod pamětním listem zaslaným městské radě 17. května 1874. Byl protestem proti nevhodnému umístění hřbitova ve velké vzdálenosti od centra města, v nížinné a podmnočené krajině u hranice s Dobrou. Viz Kalus, K.: Z dějin, s. 84–85.
- 77 Její hrob se již na hřbitově nenachází.
- 78 Noviny Těšínské, 19. 5. 1906, s. 4.
- 79 Jan Pitřík (1867–1936) se narodil v Bruzovicích č. p. 100. Vystudoval gymnázium v Těšíně, před studiem bohosloví v Olomouci přechodně působil jako pomocný učitel v Bruzovicích. Kněžské svěcení přijal ve Vratislavi 29. června 1897. Působil jako kaplan v Těrlicku (srpen–září 1897), Morávce (1897–1902), Petřvaldě (1902–1903) a vrchní kaplan a administrátor poutního chrámu Navštívení Panny Marie ve Frýdku (1903–1912). V letech 1912–1930 byl farářem ve Starých Hamrech. Roku 1930 odešel na odpočinek do Frýdku, kde zemřel. Za studií v Těšíně byl členem studentského spolku Slovanská vzájemnost. Viz Peter, V.: Rodáci, nestr.
- 80 Původní litinová náhrobní deska se zlateným nápisem *Med. U. D[oct]or / Augustin Peter / † 24. srpna 1894 / v 70. roce věku jeho je / pochován poslední na tomto / hřbitově. Jeho choť / Maria i s kojencem, / † 14. prosince 1868 / v 23. roce věku svého. / Bože oslav duši jejich* je uložena v Muzeu Beskyd Frýdek-Místek, inv. č. FM 137 S. Při přenesení náhrobku do Sedlišť byla odlita nová deska s reliéfním nápisem *Med. U. D[oct]or / AUGUSTIN PETR / zemřel 24. 8. 1894. ve / věku 70 let; byl poslední / pochován na starém hřbi= / tově ve Frýdku a sem / 3. 5. 1906. převez. / Jeho choť / MARIE i skojencem zemř= / la 14. prosince 1968. v 23. / roce věku svého. / Bože oslav duše jejich!* Do bočních stěn náhrobku byly patrně v téže době vloženy desky s nápisy, na levé straně: *Spočivej libě / v boluprázdném snění, / Ve blaženém svých věrných čekání; / Čím bolestnější bylo rozloučení, / Tím sladší bude / naše shledání!*; na pravé straně: *Neděs tě hrobu pustota, / Již nevěra se boji; / Hrob jest jen změnou života, / Druhou kolébkou tvoji.* Na starém katolickém hřbitově v Jistebně (p. Istebná) se nachází typologicky téměř shodný litinový náhrobek, pod nímž je pohřben tamější farář Antonín Minster (1833–1893).
- 81 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 36b; Noviny Těšínské, 5. 5. 1906, s. 4; Noviny Těšínské, 19. 5. 1906, s. 4; Škuta, Vladimír: Otec chudiny na Frýdecku v 19. století. Těšínsko, 8, 1965, č. 1, s. 3–5; Buditel Těšínska lékař A. Peter. Těšínsko, 19, 1976, č. 3, s. 27.

- 82 Nápis na již neexistující pamětní desce: V tomto domě žil / a 24. VIII. 1894 ZEMŘEL / VLASTENEC A NÁRODNÍ BUDITEL / MUDr. AUGUSTIN PETER. Viz Rottek, Emanuel: Frýdecká epopej veršem i prosou. IV. 1801–1914. Frýdek-Místek 1950–1968, s. 420 (nepublikovaný strojopis, uloženo v SOKA Frýdek-Místek, sbírka rukopisů, sign. R 333).
- 83 Noviny Těšínské, 24. 3. 1906, s. 2; Muzeum Lašská jizba, inv. č. 543, Z dějin Rolnicko-občanské besedy v Sedlišťích, s. 3.
- 84 František Zíka (1869–1931) přednášel např. roku 1898 na valné hromadě spolu s redaktorem Františkem Hradským o pojišťování hovězího dobytka (viz Noviny Těšínské, 9. 4. 1898, s. 4). Na jubilejní slavnosti 60 let od zrušení roboty měl hodinovou přednášku, v níž srovnával dobu feudalismu s tehdejšími poměry (viz Noviny Těšínské, 18. 8. 1908, s. 2). Zíka byl významným zemědělským ekonomem a politikem. Roku 1897 se stal tajemníkem Ústřední hospodářské společnosti a roku 1909 jejím předsedou. V roce 1902 založil Centrální hospodářské skladiště pro Slezsko v Opavě a o čtyři roky později založil a redigoval *Zemědělské a družstevní rozhledy*. Za první republiky byl poslancem za agrární stranu. Viz Gebauer, Josef: Zíka, František. Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 6, 1996, s. 132–133.
- 85 Na sedlišťskou školu přišel roku 1897 ze svého předešlého učitelského místa v Dětmarovicích a působil zde do roku 1901. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond Základní devítiletá škola Sedlišť, inv. č. 3, s. 66.
- 86 Noviny Těšínské, 18. 3. 1899, s. 3.
- 87 Předsedou zvolen Karel Řeha. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 641.
- 88 Viz např. zápis ze členské schůze 23. 3. 1924: [...] *místopředseda p. Polach vzpomíná dob, kdy byla naše Rol. obč. beseda svou činností jedna z těch nejčilejších, která však během války ve své činnosti úplně ochabla, a vybízí nově zvolené činovníky, by její činnost opět vzpružili*. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond HS Beseda Sedlišť, s. 3.
- 89 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 34.
- 90 Jiná situace byla v okrese Těšín a Fryštát, kde obranná funkce vůči polskému obyvatelstvu pokračovala, podobně jako v pohraničních oblastech s většinově německým osídlením.
- 91 V dalších letech se členská základna vyvíjela následovně: 1924 – 35 členů; 1926 – 30 členů; 1928 – 48 členů; 1931 – 41 členů; 1932 – 52 členů; 1933 – 51 členů; 1934 – 51 členů; 1935 – 49 členů; 1937 – 59 členů; 1938 – 67 členů; 1939 – 65 členů; 1940 – 65 členů; 1941 – 67 členů. (Údaje čerpány ze SOKA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 641; tamtéž, fond HS Beseda Sedlišť.)
- 92 Jedná se o fosforečné hnojivo se 7 % fosforu ($\text{CaO} \cdot \text{P}_2\text{O}_5 \cdot \text{SiO}_2$).
- 93 Technická sůl s vysokým obsahem chloridu draselného.
- 94 Jinak těž skarifikátor, stroj k prořezávání a provzdušnění lučního drnu.
- 95 Slouží k třídění směsí semen, rozdělování osiva podle velikosti.
- 96 Používaly se při nadýmání dobytka k uvolnění plynů z bachelu, případně při aplikaci léčiv.
- 97 Výše poplatků za použití strojů byla např.: rozmetadlo na umělá hnojiva na 1 ha půdy 7 Kč 50 hal; mlátička na 1 hodinu 3 Kč pro členy a 4 Kč pro nečleny; triér za 1 q vyčištěného osiva 2–3 Kč pro členy a 4–5 Kč pro nečleny; luční brány 10 Kč na den.
- 98 SOKA Frýdek-Místek, fond HS Beseda Sedlišť.
- 99 Volné sdružení chovatelů hovězího dobytka v Sedlišťích.
- 100 Předsedou byl rolník Ondřej Skokan z č. p. 51 a ve výboru další členové sedlišťské besedy Jan Polach, František Židek, Jan Rodek a farář František Nogol. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond OÚ Frýdek, inv. č. 14.
- 101 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 109.
- 102 Předsedou byl Karel Řeha, ve výboru členové sedlišťské besedy Antonín Koběluš, František Židek, František Krpel a další. SOKA Frýdek-Místek, fond OÚ Frýdek, inv. č. 14.
- 103 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 109.
- 104 Stanovy schváleny výnosem zemského úřadu v Brně 7. dubna 1932. Předsedou byl František Holenka z č. p. 53 (1932–1934) a Alois Kovalčík z č. p. 59 (1934–1938). Viz SOKA Frýdek-Místek, fond OÚ Frýdek, inv. č. 12, s. 574.
- 105 Byly připraveny např. následující přednášky: 1924 *O nutnosti chovu vepřového a hovězího dobytka, který je podmíněn zkvalitňováním luk* (přednášející Karel Řeha, člen spolku); 1926 *O zlepšování luk* (Jan Pospíšil, ředitel hospodářské školy v Místku); 1927 *O tuberkulóze skotu*; 1928 *Škůdcové a nemoci ovocného stromoví, Chov vepřového bravu* (František Kahoun), *Kontrola dojníc a zpeněžování chovného materiálu* (Jaroslav Marek, inspektor Ústřední hospodářské společnosti); 1935 *O živočišném monopolu*; 1936 *Účelné hnojení k hospodářským plodinám a jiné aktuální otázky* (František Varmuža); 1938 *O slintavce a kulhavce* (Emil Kutěj, okresní zvěrolékař), *Hospodářské otázky venkova* (František Varmuža). Viz SOKA Frýdek-Místek, fond HS Beseda Sedlišť. K hospodářské škole v Místku viz Sto let zemědělského školství 1880–1980 Frýdek-Místek. Frýdek-Místek, 1980.
- 106 Například 17. října 1937 v městském kině přednášky *Naše ovoce a Elektrifikovaný statek ve Švédsku* (7 členů), 24. října 1937 v hotelu Silesia porada o sklizni brambor (9 členů), 27. února 1938 daňový kurz (7 členů) atd. Viz SOKA Frýdek-Místek, fond HS Beseda Sedlišť.
- 107 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 76.
- 108 SOKA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 641.
- 109 Roku 1927 byl Karel Řeha jmenován místopředsedou za zásluhy o spolek.
- 110 Údaje v tabulce viz SOKA Frýdek-Místek, fond ONV Frýdek-Místek, inv. č. 568, č. k. 641; tamtéž, fond HS Beseda Sedlišť.
- 111 Spolky v Sedlišťích, jenž vznikly do druhé světové války: Beseda sedlišťská (1875); Dobrovolný hasičský sbor (1892); Hornický spolek Rozkvět (1901); Místní odbor Matice osvěty lidové pro knížectví Těšínské (1913); Dělnická tělovýchovná jednota v Sedlišťích (1920); Federovaná dělnická tělovýchovná jednota (1920); Místní skupina Družiny československých válečných poškozených (1920); Místní domovina domkářů a malorolníků v Sedlišťích (1923); Jednota československého Orla v Sedlišťích a okolí (1924); Ústřední svaz domkářů a malorolníků v Praze, místní skupina v Sedlišťích (1924); Lidová otčina domkářů a chalupníků v Sedlišťích (1925); Dramatický odbor československé sociálně-demokratické mládeže v Sedlišťích (1929); Tělocvičná jednota Sokol Sedlišť (1931); Spolek pěstitelů drobného hospodářského zvířectva v Sedlišťích u Frýdku (1932); Jednota proletářské tělovýchovy (1933). Viz SOKA Frýdek-Místek, fond OÚ Frýdek, inv. č. 11, fol. 96–100; tamtéž, inv. č. 12, s. 569–592.
- 112 František Onderek (1859–1893) pocházel ze statku č. p. 15 v Bruzovicích. Byl švagrem bratrů Jana a Ondřeje Boleslava Petrových z č. p. 10 a synovcem zakladatele Bruzovské besedy Ondřeje Onderka. Po dvouletém studiu na gymnáziu v Těšíně přestoupil na tamní učitelský ústav, který ukončil roku 1877. Jeho prvním profesním působištěm se staly Sedlišť, kde byl v letech 1877–1883 pomocným učitelem. Ve školním roce 1883–1884 vyučoval na obecné škole v Šenově. Pro svůj odpor vůči germanizaci školství však musel záhy odejít. V září 1884 získal místo nadučitele ve Vratimově a setrval zde až do své předčasné smrti. V červnu 1893 onemocněl kloubním revmatismem, jemuž ve věku 35 let podlehl.
- 113 Tito tři muži byli členy přípravného výboru (Ondřej Jež předsedou, František Onderek jednatelem). Sedlišťané obhájili své posty i ve výboru nově ustaveného spolku (Jan Polach pokladníkem, František Onderek jednatelem). SOKA Frýdek-Místek, fond Hospodářský spolek okresní Frýdek, inv. č. 1, s. I–II, 1–3.
- 114 Tamtéž.
- 115 Opavský Týdenník, 8. 2. 1892, s. 1.
- 116 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 34b.
- 117 Tamtéž, s. 24b, 36b; SOKA Frýdek-Místek, fond OÚ Frýdek, inv. č. 10, s. 55.
- 118 SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 105; Noviny Těšínské, 29. 6. 1910.
- 119 Viz např. Vochala, Joža: 50 let Sedlišťanů. Těšínsko, 2, 1959, č. 10, s. 29; Juřák, Petr: Sedlišťané a počátky muzea ve Frýdku. Práce a studie Muzea Beskyd, 14, 2004, s. 209–213.
- 120 Například Občanské záložny ve Frýdku, Spolku Národního domu ve Frýdku, Hospodářského družstva kraje Frýdeckého v Bruzovicích, Ústřední hospodářské společnosti v Opavě, okresního silničního výboru a dalších. SOKA Frýdek-Místek, fond AO Sedlišť, Kronika obce Sedlišť, 1. díl, s. 75; ZA Opava, fond Krajský soud Moravská Ostrava, sign. Dr I 325, č. k. 254.
- 121 K některým spolkům v Sedlišťích viz Bartoň, Josef a kol.: Čtení o Sedlišťích. Sborník k 700. výročí první písemné zmínky o obci Sedlišť. Sedlišť 2005; Cichoň, Václav: Sedlišť. Sbor dobrovolných hasičů – 115. výročí založení. Sedlišť 2006; týž: Stodesáté výročí Hornického spolku Rozkvět v Sedlišťích. Sedlišť 2011.
- 122 Roku 1890 se v Sedlišťích přihlásilo 98,01 % obyvatel k české a 1,59 % k polské obcovací řeči; 1900 – 95,12 % k české a 4,38 % k polské obcovací řeči; 1910 – 97,33 % k české, 0,09 % k německé a 2,23 % k polské obcovací řeči. Viz Obyvatelstvo Slezska a Hlučínska na základě sčítání lidu 1921 / Die Bevölkerung Schlesiens und des Hultschiner Gebietes auf Grund der Volkszählung 1921. Opava – Troppau 1924, s. 246–247.

Německé politické strany na Těšínsku v letech 1920–1929

Michal Valeček

Němci na Těšínsku představovali až do konce druhé světové války velmi vlivnou část místního obyvatelstva. Jejich podíl sice nepřesáhl v meziválečném období 10 %, avšak hráli nesmírně důležitou roli v politickém, společenském a kulturním životě, neboť celá řada průmyslníků, podnikatelů, právníků nebo úředníků se hlásila k německému etniku. Němci svou početní slabost dlouho úspěšně kompenzovali spoluprací s tzv. Šlonzáky. Šlonzáci představovali národnostně nevyhraněné těšínské obyvatelstvo, které sice mluvilo dialektem podobným polštině (tzv. *ponašemu*), přesto se stavělo odmítavě vůči imigraci polského obyvatelstva z Haliče na Těšínsko. Úzkou spoluprací s Němci prosazoval především dlouholetý šlonzácký vůdce Josef Koždoň, jenž působil za Rakouska-Uherska jako poslanec Slezského zemského sněmu a od září 1923 do října 1938 jako starosta Českého Těšína.

Němci přišli na Těšínsko již za tzv. velké kolonizace ve 13. století. Daleko výraznější příliv německého etnika však nastal až v 19. století v souvislosti s obrovským průmyslovým rozvojem této oblasti (zejména ostravsko-karvinského revíru), se kterým byla spjata značná poptávka po kvalifikovaných silách. Jako typický příklad tohoto procesu je možno uvést Bohumín, kde byla na konci 19. století založena rourovna¹ a v nedalekém Pudlově drátovna, a právě tyto podniky byly jedním z hlavních důvodů příchodu Němců na Bohumínsko.²

Pro představu o národnostním složení těšínského obyvatelstva před první světovou válkou je důležité sčítání lidu z roku 1910. Rakousko-uherské sčítání lidu bylo specifické tím, že se v něm nezjišťovala národnost, ale tzv. obcovací řeč (*Umgangssprache*), tedy jazyk, jímž mluvil sčítaný na veřejnosti nejčastěji. Jedná se o údaje dosti sporné a komplikované, se kterými je nezbytné nakládat velmi opatrně.³ K německé obcovací řeči se na Těšínsku přihlásilo 76 916 z celkového počtu 433 921 obyvatel. Představovali necelých 18 %. Ze sčítání vyplývá, že se Němci koncentrovali do větších měst, přičemž výjimku tvořil snad jen tzv. bílský jazykový ostrov. Oblast Bílska prošla specifickým historickým vývojem a převahou německého obyvatelstva, evangelického vyznání a zaměřením především na textilní průmysl se výrazně odlišovala od zbytku Těšínska.⁴

Těšínsktí Němci hráli před válkou zcela zásadní roli ve zdejší politice, kdy díky

kuriálnímu systému drtivá většina zástupců Těšínska, jež byli zvoleni do Slezského zemského sněmu, byla německé národnosti. Za Těšínsko tak v něm zasedali mezi jinými hrabě Heinrich Larisch-Mönnich, dr. Karl Ott (starosta Bohumína) nebo Hans Zwilling (starosta Jablunkova). Daleko zajímavější jsou pro nás výsledky voleb do říšské rady po zavedení rovného, přímého a tajného hlasovacího práva v roce 1907. Devět mandátů si rozdělily jednotlivé národnosti rovnoměrně mezi sebou. Německými poslanci říšské rady za Těšínsko se tak stali dr. Stephan von Licht, Leonhard Demmel von Elswehr a dr. Georg Günther, všichni členové německé liberální strany.⁵

Po celou dobu první světové války se Němci na Těšínsku orientovali jednoznačně na vládnoucí habsburský rod a zachování Rakouska-Uherska, po rozpadu monarchie tak ztratili svou hlavní oporu a zaujali zpočátku vyčkávací neutrální pozici vůči oběma následnickým státům, Československu a Polsku, jež si nárokovaly Těšínsko a neohodlaly ustoupit bez boje. Tohoto sporu se snažili využít ve svůj prospěch zdejší Němci, neboť se spolu se Šlonzáky dostali do pozice *jazyčku na vahách*, poněvadž právě jejich hlasy měly rozhodnout při plebiscitu, který byl na Těšínsku vyhlášen na podzim 1919. Němci nepokrytě vyjednávali s oběma stranami s cílem získat pro sebe co největší výhody. Jejich prioritou však nebylo připojení k Československu nebo k Polsku, ale vytvoření neutrálního státu, jenž měl zahrnovat nejen celé Těšínsko, ale také mj. Moravskou Ostravu, Místek a Białou. Tento neutrální stát měl být spravován nezávisle na sousedních zemích, avšak pod dozorem Společnosti národů za striktně daných podmínek. Přestože se může dnes zdát plán Němců naprosto nereálný, našel poměrně příznivé přijetí u britské a americké delegace, patrně také proto, že předpokládal britský nebo americký dohled nad budoucím neutrálním státem. Po celé plebiscitní období byla vrcholným orgánem Němců Delegace německých stran ostravsko-karvinské průmyslové oblasti. Jejími členy byli původně Eugen Fulda,⁶ Ludwig Brixel,⁷ dr. Gustav Fiedler, dr. Heinrich Richter, Rudolf Fischer, dr. Viktor Förster, Robert Piesch,⁸ německé sociální demokraty zastupovali Stefan Tietze, Heinrich Barthelt a dr. Alexandr Grünbaum. Původně jednotný orgán všech německých stran na Těšínsku, jenž

Brožura Slezské lidové strany adresovaná mezinárodní plebiscitní komisi v Těšíně s příklady „polských zvěrstev a teroristických činů“, sestaveno Josefem Koždoněm v Moravské Ostravě 31. března 1920, Muzeum Těšínska

vznikl v listopadu 1918, se však v září 1919 rozpadl, když z něj vystoupili zástupci německé sociální demokracie. Záminkou se stala údajně nepřátelská taktika a činnost německých nacionálních socialistů. Hlavním důvodem byl spíše fakt, že Delegace německých stran krátce předtím rozhodla, aby v případě nemožnosti prosazení neutralizačního plánu podpořili Němci připojení Těšínska k Československu, proti čemuž němečtí sociální demokraté hlasitě protestovali.⁹

Přes veškerou snahu Šlonzáků a Němců došlo v červenci 1920 k rozdělení Těšínska a nezabránilo tomu ani velké množství protestních not a memorand, které adresovali Němci na Těšínsku ihned po rozhodnutí všem velmocím a zainteresovaným stranám. Delegace německých stran mj. zdůraznila, že nikdy nepřestane bojovat proti tomuto bezpráví spáchaném na těšínském obyvatelstvu.¹⁰

1920–1925

Doba nejistoty na Těšínsku v létě 1920 skončila a také zdejší Němci se museli zapojit do běžného, mírového života. Brzy se i zde začal německý tábor rozpadat na tzv. aktivistické a negativistické strany, tedy na strany uznávající Československo a ochotné spolupracovat s československými stranami, a na strany odmítající jakoukoli spolupráci s Čechy. Hlavním politickým tématem všech německých stran po rozdělení Těšínska se stalo vypsání obecních a parlamentních voleb. Původně se počítalo ve volebním řádu ČSR, že na Těšínsko připadne devět poslanců, po jeho rozdělení by však byl tento volební kraj příliš malý, proto došlo k jeho spojení s ostravským volebním krajem, jehož počet poslanců byl navýšen ze 14 na 19. Přes protesty

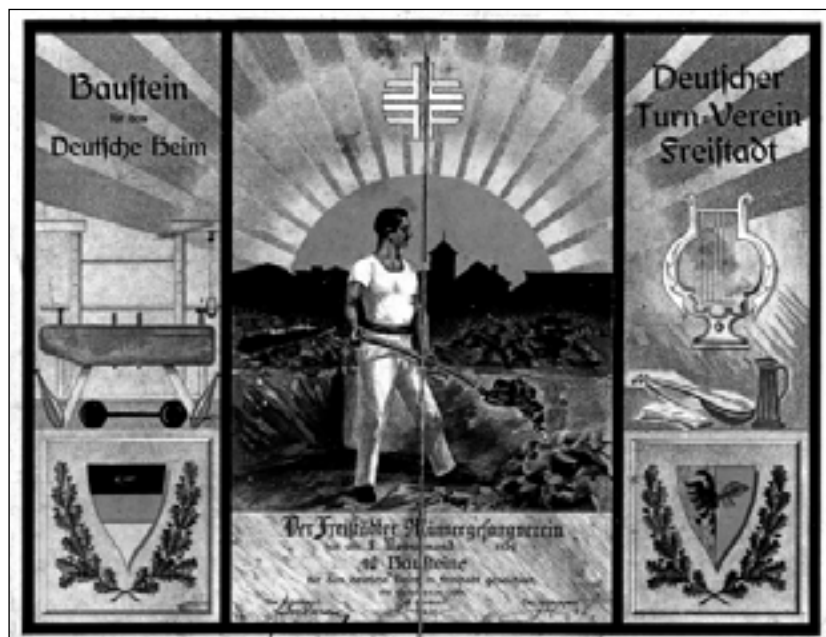
a intervence však nedošlo k vypsání doplňovacích voleb a těšínská voliči tak mohli poprvé volit do československého parlamentu až v roce 1925 (podobně jako např. obyvatelé Hlučínska).¹¹

Daleko palčivější problém však viděli Němci na Těšínsku v oddalování obecních voleb. Do místních obecních samospráv byly totiž vládou dosazeny správní komise, které byly často oprávněně kritizovány jako nástroj čechizace Těšínska. Němcům byl trnem v oku především fakt, že podíl jednotlivých národností ve správních komisích zdaleka neodpovídal skutečným poměrům ve městech a obcích, přičemž podíl českého obyvatelstva byl uměle navýšen. Československé státní úřady chtěly mít pod kontrolou tuto hospodářsky důležitou oblast a snažily se podpořit české etnikum na Těšínsku. Místní německý tisk často poukazoval na přehmaty správních komisí, avšak nic nepřimělo vládu k vypsání obecních voleb. Ty tak ve značné části těšínských obcí proběhly až na podzim 1923, podobně jako v celém Československu.¹²

Z výše uvedených důvodů se pro Němce na Těšínsku stalo první skutečnou prověrkou jejich síly až sčítání lidu 15. února 1921. Zásadním rozdílem proti předválečným sčítáním byla rubrika národnosti nahrazující Čechy tolik kritizovanou „obcovací řeč“. Problematickou se však v této souvislosti ukázala otázka Šlonzáků a po četných polemikách bylo rozhodnuto, že Šlonzáci nejsou národností ve vlastním slova smyslu, a proto je nezbytné připojit jejich bližší určení, tedy Šlonzák-Čechoslovák, Šlonzák-Polák apod. Podle výsledků žilo v československé části Těšínska 311 183 osob, z toho se 177 626 obyvatel hlásilo k československé národnosti, 69 360 k polské a „pouze“ 23 005 k německé národnosti. Němci představovali výraznou část obyvatelstva jen v soudních okresech (s. o.) Český Těšín (43 %) a Bohumín (20 %), ve zbylých čtyřech s. o. nedosáhli ani 10 %. Byli nadále koncentrováni především ve městech, až na Slezskou Ostravu představovali ve všech okresních městech Těšínska minimálně 10% menšinu (Bohumín 49 %, Český Těšín 48 %, Frýdek 19 %, Fryštát 25 %, Jablunkov 11 %). Ke slezské národnosti se přihlásilo 47 314 obyvatel Těšínska, z toho 24 072 se označilo za Šlonzáky československé národnosti, 21 607 za Šlonzáky-Poláky, 1 408 za německé Šlonzáky a 227 z nich neuvedlo bližší určení národní příslušnosti.¹³

Po celou první polovinu 20. let fungovala i nadále Delegace německých stran. Její činnost však již není možné podrobně rozkrýt, neboť existenci dokládá jen několik kusých informací. Delegace německých stran zajišťovala veřejná shromáždění, na nichž vystupovaly významné osobnosti německého politického života jako

*Diplom za dar poskytnutý
k výstavbě tělocvičny
Německé tělovýchovné
jednoty ve Fryštátě,
8. května 1922,
Muzeum Těšínska*

Heinrich Brunar, Rudolf Jung nebo Felix Luschka. Zachovalo se rovněž několik zpráv o pravidelných zasedáních před obecními volbami 1923. Mezi hlavní aktivity Delegace patřila, vedle snahy o zachování jednoty německých občanských stran, péče o německé školství na Ostravsku a Těšínsku, jeho zachování a zlepšení úrovně. Důležitou roli v ní hráli nadále především Eugen Fulda a Ludwig Brixel. Po roce 1925 však již veškeré informace o Delegaci německých stran nebo podobném orgánu definitivně mizí.¹⁴

Patrně nejvíce z německých stran byla rozdělením Těšínska oslabena Německá sociálně demokratická strana (*Deutsche sozial-demokratische Arbeiterpartei* – DSAP). Ta ztratila svá velká dělnická centra v Bílsku a Těšíně a zůstala jí jen jediná dělnická „bašta“ na Těšínsku – Bohumín. Další ranou pro německé sociální demokraty na Těšínsku byl rozkol ve straně na přelomu let 1920/21, kdy se oddělilo její levicové křídlo. Přestože většina přívrženců na Těšínsku byla pro levici, Wilhelm Haas, vůdčí osobnost DSAP v regionu, se postavil jednoznačně za stranické vedení a alespoň částečně tak zabránil úplnému přechodu jednotlivých místních skupin do rodící se komunistické strany. Nově vzniklá Komunistická strana Československa byla na Těšínsku velmi silná a představovala vážnou komplikaci pro další rozvoj DSAP v této oblasti. I když se podařilo německým sociálním demokratům založit na Těšínsku místní skupiny ve všech městech s výraznější německou menšinou, byli ve velmi obtížné situaci a nikdy se jim nepodařilo výrazně prolomit silné pozice německých občanských stran mezi Němci na Těšínsku. Hlavním orgánem DSAP na Ostravsku a Těšínsku se stal *Ostrauer Volksblatt*.¹⁵

Především Německá národně socialistická strana dělnická (*Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei* – DNSAP) představovala pro německé sociální demokraty hlavní konkurentku. Němečtí nacionální socialisté si velmi rychle vybudovali silné pozice především na Bohumínsku, kde až do roku 1933 stabilně získávali největší podíl hlasů ze všech německých stran. Zvláště silné byly jejich místní skupiny v Bohumíně, Novém Bohumíně a Hrušově. Důležitou roli při rozvoji nacistického hnutí na Těšínsku hrál bezesporu Rudolf Jung, který byl častým řečníkem na veřejných stranických shromážděních. Nejen že Jung patřil mezi nejznámější německé politiky v Československu, byl také ideologem DNSAP a udržoval si stále aureolu zakladatele nacionálně-socialistického hnutí. Místním tiskovým orgánem strany byl *Deutsche Volkswehr*.¹⁶

Německé katolické obyvatelstvo Těšínska se snažili podchytit němečtí křesťanští socialisti

(*Deutsche Christlichsoziale Volkspartei* – DCV). Mimořádně aktivní byl v tomto směru především Felix Luschka, jenž hojně navštěvoval místní stranické schůze. V prvních letech stálo průmyslové Těšínsko mimo hlavní pozornost DCV, výrazněji se tato situace změnila až po úspěšných parlamentních volbách v roce 1925, kdy si strana dokonce vytkla za cíl stát se nejsilnější německou stranou na Těšínsku. To však byl velmi smělý a těžko proveditelný plán, když vezmeme v potaz, že německé obyvatelstvo žilo především ve městech, zatímco drtivá většina přívrženců DCV se podobně jako u českých lidovců rekrutovala z katolického venkova. Dalším důležitým faktorem byla bezesporu i poměrně silná pozice evangelické církve. Stranická organizační síť se proto budovala jen pozvolna. Patrně nejstarší místní organizace DCV na Těšínsku vznikla nejpozději koncem října 1920 v Českém Těšíně, kde vystoupil s projevem Robert Schälzky, předseda zemské organizace strany pro severní Moravu, Slezsko a Hlučínsko.¹⁷

Poslední německou stranou, která se značně prosadila na Ostravsku a Těšínsku, byla *Deutsche Nationalpartei* (DNP). Ta během několika let po rozdělení založila místní organizace ve všech větších městech Těšínska, avšak největší vliv si po první polovinu 20. let udržovala pouze v Českém Těšíně, kde patřil mezi její exponenty také vlivný Eugen Fulda. DNP ztrácela své přívržence ve prospěch DNSAP ještě rychleji než ve zbytku republiky. Reakcí na vzniklou situaci byl vyhraněný německý nacionalismus představitelů DNP, přičemž nejvýrazněji se v tomto směru angažoval novojičínský starosta Ernst Schollich. Útoky proti Československu se během jeho projevů obvykle stupňovaly a není proto divu, že jeho schůze byly často úředními orgány předčasně ukončeny.¹⁸

Nový Bohumín byl ve 20. letech 20. století jedním z měst na Těšínsku, kde ve volbách pravidelně vítězily německé politické strany. Velký podíl německého obyvatelstva dokumentují i dvojazyčné vývěsní štíty a výlohy na Šnejdárkově ulici (dnes ul. Studentská), r. 1928, Muzeum Těšínska

*Felix Luschka (1885–1968),
dlouholetý poslanec
a předseda poslaneckého
klubu německých
křesťanských socialistů,
zemřel v Kostnici, Archiv
Poslanecké sněmovny,
fond Poslanci a senátoři
Národního a Federálního
shromáždění*

Od poloviny roku 1923 pomalu vrcholily přípravy jednotlivých stran na obecní volby, které byly vypsaný ve většině obcí na 16. září. V tomto termínu proběhly takřka v celé republice, v Čechách a na Moravě již podruhé za existence republiky, neboť první obecní volby v ČSR proběhly již v červnu 1919. DSAP do nich vstupovala samostatně proti koalici všech ostatních německých stran, jen v nejvíce „ohrožených“ obcích (Třinec, Karviná, Vratimov, Muglinov, Hrušov) spolupracovala DSAP s ostatními stranami. Samostatně kandidovala také Slezská lidová strana (Šlonzáci), jež se snažila získat voliče důrazem na zemský patriotismus. Ten však nacházel u těšínského obyvatelstva stále menší ohlas, neboť i zde národnostní diferenciace výrazně postupovala.¹⁹

Obecní volby neproběhly 16. září na celém území Těšínska, v některých obcích byly záměrně odsunuty až o dva roky (např. Bohumín). V Českém Těšíně jasně vyhrála společná kandidátka německých občanských stran, když získala 14 ze 36 mandátů, DSAP získala pouze jeden mandát a Slezská lidová strana (SLS) vydobyla celkem pět mandátů. Novým česko-těšínským starostou se stal rozhodnutím německých zastupitelů proněmecky orientovaný Josef Koždoň a v tomto křesle setrval díky podpoře německých stran napříč politickým spektrem až do října 1938. Společná kandidátka německých občanských stran zvítězila i v Novém Bohumíně, když získala víc než třetinu všech odevzdaných hlasů a 14 mandátů. Nečekané bylo vítězství ve Frýdku, kde německé občanské strany obdržely 12 mandátů, zatímco DSAP zcela propadla, neboť s pouhými 53 hlasy nezískala ani jedno křeslo v městském zastupitelstvu. V Bohumíně proběhly obecní volby až 11. října 1925 v důsledku dlouhého jednání československých úřadů o rozdělení Bohumína a Pudlova, přestože správní komise Bohumína rozhodla o rozdělení již v roce 1922. Zatímco při volbách v Bohumíně jednoznačně vyhrála jednotná kandidátka německých občanských stran, když obdržela takřka polovinu všech platných hlasů, v Pudlově se naopak z vítězství radovali němečtí sociální demokraté. Právě v Pudlově DSAP pravidelně vítězila ve všech volbách a lze souhlasit s historikem Otakarem Káňou, že hlavním důvodem těchto úspěchů byli organizačně a politicky schopní místní straničtí činitelé.²⁰

Celá první polovina 20. let byla v německém táboře prodchnuta snahou po společném postupu všech německých stran, která vyvrcholila v roce 1925. Jejím hlavním iniciátorem byl Ludwig Brixel (DNP), přičemž jeho představa byla asi taková, že mělo dojít nejdříve k vytvoření národních pospolitostí v jednotlivých

regionech, a ty měly být později zastřešeny celostátní organizací. V červenci 1925 inicioval Brixel schůzku zástupců všech německých politických, hospodářských a kulturních organizací v regionu, avšak k dohodě nedošlo z důvodu sporu DNP s DCV o počet kandidátů na společné kandidátce. Rovněž zástupci malé německé strany *Deutsch-Demokratische Freiheitspartei* (DDFP) pohlíželi na společnou kandidátku velmi rezervovaně, zvláště když v jejím čele měl stát známý německý radikální nacionalista Ernst Schollich. Ke sjednocení německých stran nakonec nedošlo ani na celostátní úrovni. Negativních dopadů tohoto krachu pro svou další existenci se obávali především Němci na Těšínsku a také na Slovensku. Jejich zástupci se sešli v Bratislavě v říjnu 1925 a vydali společné prohlášení, v němž požadovali od vůdců německých stran společný postup při volbách do Národního shromáždění. Apelovali na německé strany, aby se nenechaly odradit prvními neúspěchy od dalších jednání. Obávali se především toho, že v případě nezdaru jednání by to výrazně ohrozilo samotné bytí Němců na Slovensku a Těšínsku. Němce zastupovala Delegace německých stran a toto její vystoupení společně se zástupci slovenských Němců je rovněž posledním známým projevem Delegace na veřejnosti. Ani ten však nemohl odvrátit krach jednání mezi německými stranami na celostátní úrovni.²¹

V letech 1924 a 1925 započala DSAP spolupráci s místními českými sociálními demokraty, aby tak mohla lépe čelit nejen útokům německých občanských stran, ale i komunistů. Spolupráce, později i s polskými sociálními demokraty, se neustále prohlubovala a vyústila až v protestní hnutí posledních měsíců existence první republiky. Němečtí sociální demokraté zaměřili svou aktivitu zvláště na Bohumínsko, poněvadž zde byla největší koncentrace německých dělníků, kteří tvořili hlavní rezervoár jejich voličů. Již od léta 1925 se DSAP aktivně připravovala na parlamentní volby, přičemž jejím hlavním cílem bylo zabránění vzniku jednotné kandidátky německých občanských stran, neboť by to ohrozilo jejich již tak výrazně oslabené pozice oproti prvním poválečným létům. V předvolebním období uspořádala DSAP velké množství veřejných shromáždění a završení celé kampaně proběhlo 4. listopadu v Bohumíně, kde promluvil i čelný kandidát DSAP v ostravském volebním kraji Viktor Heeger. Ten označil za hlavní cíle strany na Těšínsku šíření socialistického vzdělání a výchovu dělníků pro práci ve prospěch socialismu.²²

Druhá z aktivistických stran, DCV, se na svých předvolebních shromážděních soustředila především na vysvětlení a obhajobu

volebního programu – ochranu německého školství, výuku náboženství na školách, zabránění odluky církve od státu apod. Nejaktivnějším mluvčím strany byl Bruno Gleissner, městský radní v Českém Těšíně a jeden z kandidátů strany do parlamentu.²³

Na pomezí aktivismu a negativismu umně balancovala DNSAP. Tato taktika se projevila flagrantně i na Těšínsku, neboť senátor za DNSAP Franz Jesser zde vždy vystupoval umírněně a poukazoval na jistou možnost spolupráce s Čechy, zatímco Rudolf Jung ve svých projevech razantně odmítal jakoukoli spolupráci. Velmi obtížným úkolem pro těšínské představitele DNSAP bylo vysvětlit stoupencům postup vedení strany, jež rozhodlo krátce před volbami o vystoupení DNSAP z jednotné německé fronty, a strana tak dostala nálepku zrádkyně národa. Nutno podotknout, že se s tímto problémem místní činitelé vypořádali patrně na výbornou, neboť strana vyšla z voleb úspěšně.²⁴

Na pozicích absolutního negativismu nadále setrvala pod vedením Rudolfa Lodgmanna DNP. Byla hlavní propagátorkou německé jednoty. Po rozpadu jednotné fronty němečtí nacionálové tvrdě útočili proti DNSAP, odmítli její důvody k odchodu z jednání o společné německé kandidátce jako bezpředmětné a litovali své pomoci a ochrany v počátcích tohoto hnutí. Rovněž největší předvolební schůze DNP 13. listopadu v Německém domě v Moravské Ostravě skončila neslavně. Poté, co hlavní řečník Ernst Schollich obvinil ostatní německé strany, především DNSAP, z rozpadu německé jednoty, vyvolali přítomní přívrženci německých nacistů takový zmatek, že dosáhli předčasně ukončení schůze. Po ní dorazil do sálu Rudolf Jung se svou suitou a na znamení vítězství následovala neohlášená schůze DNSAP.²⁵

Že německé strany při předvolební kampani doslova neznaly bratra, dokládá jedna kuriózní příhoda. Kandidát DNSAP Fritz Koberg využil skutečnosti, že jeho bratr August (DNP) se na poslední chvíli nemohl zúčastnit jednoho ze stranických předvolebních shromáždění a vydával se za svého bratra, jen aby na něm mohl promluvit a získat přítomné německé voliče pro konkurenční DNSAP. Když v průběhu jeho proslovu předseda schůze zjistil, jak se věci ve skutečnosti mají, okamžitě toto shromáždění ukončil.²⁶

V ostravském volebním kraji získala z německých stran nejvíce hlasů DCV (39 162), těsně druhá skončila DNP (37 263). Až s odstupem je následovaly DSAP (26 316) a DNSAP (24 909). Na Těšínsku nezískala žádná z německých stran v žádném soudním okrese více než 10 % hlasů, nejvíce se této hranici přiblížila DNSAP v s. o. Bohumín (8,76 %) a DNP v s. o. Český

Těšín (7,61 %). Z výsledků voleb ve větších městech stojí za zmínku zejména Český Těšín (DNP 22,99 %; DCV 17,52 %), Frýdek (DNP 12,63 %; DCV 6,91 %), Fryštát (DNSAP 11,81 %) a Nový Bohumín (DNSAP 23,14 %; DSAP 9,84 %). Překvapivě úspěšně dopadly pro Němce volby v Karvině (DNSAP 7,04 %) nebo v Třinci (DNP 13,84 %; DCV 5,73 %).²⁷

1926–1929

Rok 1926 byl jedním z výrazných mezníků v dějinách první republiky, neboť německé strany poprvé vstoupily do vládní koalice. Daleko silnějším tématem německých stran na Těšínsku však byla otázka jazykových nařízení, která zaváděla mj. povinné zkoušky z češtiny pro německé úředníky. Neméně frekventovaným tématem byla problematika obilního cla, o němž usilovali zvláště agrárníci, nebo otázka kongruy, tedy plat duchovních poskytovaný státem. Velmi aktivní v protestech proti těmto vládním akcím byla DSAP. Prohlubovala se její spolupráce s českými sociálními demokraty, zvláště od podzimu 1926, kdy se dostaly sociální demokracie obou národností do opozice. Pozadu za DSAP nezůstávali při protestních akcích ani němečtí nacionální socialisti. DNSAP uskutečnila v září 1926 velkou kampaň proti obilním clům a daňovému útlaku v celém československém Slezsku. Na Těšínsku při této příležitosti vystupovali opět především Franz Jesser a Rudolf Jung.²⁸

Ještě větší pozdvižení mezi těšínskými Němci vyvolala správní reforma, o které se začalo vážně mluvit na počátku roku 1927. Reforma správy byla chápána jako naprosto nezbytná, jelikož doposud fungovaly rozdílné typy správy v českých zemích, na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Tato reforma rozdělila Československo na čtyři země – českou, moravsko-slezskou, slovenskou a Podkarpatskou Rus. Nejvíce diskutovaná přitom byla otázka spojení Moravy a Slezska. Pravděpodobně oprávněně bylo kritizováno, že za tím stojí zejména snaha zabránit, aby vznikla v rámci Československa země s převahou obyvatelstva menšinových národností (podle sčítání lidu z roku 1921 představovali Němci a Poláci v československém Slezsku 51,6 %). Především negativistické strany a DSAP viděly v této problematice „Achillovu patu“ německých vládních stran a snažily se tuto příležitost co nejvíce využít ve svůj prospěch. Zvláště rozhodně vystupoval proti spojení Moravy a Slezska Rudolf Jung, jenž jej odmítal z národnostních, hospodářských i kulturních důvodů. Němečtí sociální demokraté chápali správní reformu především jako pokus o úplné zbyrokratizování veřejné správy. Je poněkud zvláštní, že se nedochovaly žádné zprávy

Ernst Schollich (1882–1945), poslanec a vůdčí osobnost Deutsche Nationalpartei, starosta Nového Jičína, Archiv Poslanecké sněmovny, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění

o protestech německých nacionálů na Těšínsku, neboť v západní části československého Slezska hráli v tomto směru poměrně zásadní roli.²⁹

V těžké pozici se kvůli správní reformě ocitla vládní DCV, která měla ve Slezsku na rozdíl od německých agrárníků (*Bund der Landwirte* – BdL) silné pozice. Nejdůležitějším cílem strany bylo obhájit vládní politiku a vysvětlit postoj strany k otázce správní reformy. Na Těšínsku byl hlavním mluvčím opět Felix Luschka, jenž se snažil těšínským posluchačům vysvětlit, že strana udělala naprosto vše pro zachování slezské autonomie, avšak nedosáhla toho z důvodu její početní slabosti v Národním shromáždění. Nepřímo tak strana v podstatě svalovala vinu na voliče, protože kdyby strana získala ve volbách více mandátů, mohla zabránit zániku slezské autonomie.³⁰

V květnu protesty proti správní reformě postupně utichly. Nejsou zprávy o větších protestech na Těšínsku ani při samotném provedení správní reformy v prosinci 1928, přestože se o nich v tisku hojně spekulovalo.³¹

Obecní volby na podzim 1927 a okresní a zemské volby v prosinci 1928 ukázaly některé zajímavé přesuny v rámci německého tábora.

Němci si podle volebních výsledků udržovali na Těšínsku své pozice, výraznější ztrátu zaznamenali snad jen při obecních volbách v Českém Těšíně, kde společná kandidátka německých občanských stran ztratila oproti roku 1923 pět mandátů na úkor Slezské lidové strany. Zde na voliče zapůsobilo bezpochyby velmi úspěšné působení Josefa Koždoně ve funkci českotěšínského starosty. Do obecních a okresních voleb šly německé občanské strany jednotně proti DSAP, proto jsou pro rozložení sil mezi německými stranami na Těšínsku daleko průkaznější až zemské volby. Jejich výsledky jasně potvrdily trend dosavadního vývoje. DNSAP neustále posilovala své pozice obzvláště na úkor DNP, jejíž zkostrnatělá politika absolutní negace nemohla straně udržet, natož pak přilákat nové voliče v době vrcholící hospodářské konjunktury. Zato němečtí sociální demokraté znovu stoupali vzhůru poté, co dosáhli v roce 1925 samotného dna, a zemské volby dopadly překvapivě úspěšně také pro DCV, která své ztráty v některých těšínských městech dokázala vynahradit novými zisky na jiných místech Těšínska.³²

Léta 1926–1929 byla zlatou érou první republiky, jež těžila z hospodářské konjunktury. Také v politické sféře nelze nazvat toto období jinak než jako úspěšné, vždyť zapojení Slováků a Němců do vládní koalice ukazovalo, že klidné soužití různých národností v rámci Československa by nemuselo být utopií, jak se zdálo v prvních letech existence republiky. Rovněž na Těšínsku proběhly tyto čtyři roky poklidně v porovnání s první polovinou 30. let.

Rok 1926 rozděl jasně německým stranám karty na vládní (BdL, DCV) a opoziční a od toho se odvíjela i politika německých stran na Těšínsku až do konce 20. let. Zatímco DCV se snažila na svých shromážděních obhajovat politiku vlády a svou účast v ní označovala za nezbytnou pro ochranu zájmů sudetských Němců, německé opoziční strany kritizovaly každý vládní krok a především samotný vstup německých stran do vládní koalice bez jakýchkoli podmínek nebo výdobytků ve prospěch sudetských Němců. Na pomezí mezi těmito póly se pohybovalo nové hnutí *Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft* (DAWG), vzniklé spojením tzv. Roscheho skupiny, která se odtrhla od německých nacionálů, a DDFP. Poprvé se poměrně úspěšně zúčastnila zemských voleb v roce 1928 a v roce 1929 spojila svou kandidátku při volbách do parlamentu s BdL. Přes velké naděje nezískalo nikdy DAWG na Těšínsku (mimo Český Těšín) silné pozice, přestože bylo výrazně podporováno deníkem *Ostrauer Zeitung*, jenž měl značný vliv mezi Němci na Těšínsku.³³

Společná kandidátní listina
německých občanských stran
pro volby do městského
zastupitelstva v Českém
Těšíně 16. října 1927,
výřez z celkového počtu
43 kandidátů,
Muzeum Těšínska

9

Kandidatenliste

der Deutschen Wahlgemeinschaft

für die Wahl in die Stadtvertretung in Český Těšín am
16. Oktober 1927.

- + 1. Ing. Eugen Fulda, Baumeister, Masarykallee 16
- + 2. Felix Szyszkowitz, Katechet, Bezručgasse 4
- 3. Ludwig Turza, Fachlehrer, Sachsenberg 2
- + 4. Johann Laube, Anstreichermeister, Štefánikstraße 31
- + 5. Karl Lewinsky, Färbereibesitzer, Grabinastraße 37
- 6. Bruno Gleisner, Papierhändler, Masarykallee 24
- + 7. Othmar Hlawatsch, Oberrevident i. P., Kammerstraße 2
- + 8. Ladislaus Lorenz, Oberrevident i. P., Hausbesitzer, Illichstraße 5
- 9. Karl Friedrich, Baumeister, Ziegelgasse 16
- + 10. Emil Buzek, Buchbindereileiter, Fabrikstraße 35
- 11. Luise Aerts, Oberkondukteursgattin, Tomanekgasse 6
- + 12. Adolf Schiller, Kaminfegermeister, Smetanastraße 8
- 13. Rainer Kloth, Oberkondukteur i. P., Kammerstraße 3
- 14. Hans Seidel, Oberlehrer, Bezručgasse 8
- 15. Dr. Walter Harbich, Rechtsanwalt, Breite Gasse 20
- + 16. Adolf Rieger, Dachdeckermeister, Schießhausstraße 5
- + 17. Johann Walitza, Uhrmacher, Königerstraße 34
- 18. Rudolf Morisch, Werkmeister, Jablunkauerstraße 8 b
- + 19. Friedrich Stiller, Beamter, Gartengasse 4
- 20. Leopold Scholtis, Kaufmann, Sachsenberg 22

Zcela zvláštní kapitolu v dějinách těšínských Němců představuje časopis *Der Weg*. Začal vycházet v roce 1928 původně jako čtrnáctideník, od roku 1931 byla z finančních důvodů omezena jeho periodicita na měsíčník. Časopis měl celostátní, celoslezské ambice, včetně německého Slezska, a jeho cílem bylo propagovat nadstranické německé zájmy, zvláště pak snahy po *Volksgemeinschaftu*, tedy po národním sourozenství všech sudetských Němců. Již od počátku měl však výrazně pravicové zaměření, o čemž svědčí již jen jména příspěvů – Franz Jesser, Gustav Wenzelides, Eugen Ledebur-Wicheln, Eugen Fulda, Alfred Rosche, Hans Schütz nebo Fritz Koberg. Časopis získal řadu dopisovatelů v zahraničí, konkrétně v Rakousku, Polsku, Rumunsku, Maďarsku, Jugoslávii, Estonsku, Dánsku a Lotyšsku. Hlavními organizátory celého projektu byli Richard Patscheider a Paul Lamatsch.³⁴

Der Weg byl z počátku vydáván výborem ve složení Eugen Ledebur-Wicheln, Eugen Fulda a Franz Jesser. V letech 1930–1932 byl hlavním vydavatelem pouze Franz Jesser a poté převzal vydávání časopisu znovu Eugen Fulda a s ním např. i Emil Breuer, jeden z hlavních představitelů *Bund der Deutschen Böhmen*. Sídlo redakce bylo přemístěno do Prahy, tiskárna však zůstala v Českém Těšíně.³⁵

Němci na Těšínsku měli na *Der Weg* poměrně výrazný vliv, vždyť jen v Českém Těšíně působili Paul Lamatsch, Eugen Fulda, Ludwig Turza a také Josef Koždoň. Přesto neměl časopis pro jejich situaci zvláštní význam a znamenal pro jejich vůdčí osobnosti spíše možnost seberealizace a ovlivnění sudetoněmeckého veřejného mínění, ale také příležitost, jak upoutat pozornost na problematiku Těšínska. Nejaktivněji se snažil v tomto směru působit Paul Lamatsch, který se jí ve svých příspěvcích často zabýval. Těšínsko ve svých článcích označil za klíčovou oblast pro další rozvoj Němců, neboť právě tudy mělo procházet pro Němce klíčové spojení Berlín–Bagdád. Snažil se vyzdvihnout důležitou roli Těšínska v dějinách Germánů a Němců, když připomínal průchod germánských kmenů touto oblastí v době stěhování národů, německou kolonizaci měst na Těšínsku, přestoupení těšínského knížete Václava III. Adama k protestantství apod.³⁶

Der Weg bývá považován za předchůdce henleinovského hnutí. Je pravdou, že vycházel z podobných zásad jako později Henlein, avšak jeden zásadní rozdíl zde byl. *Der Weg* odmítal učení Othmara Spanna o stavovském státě, jež bylo po dlouhou dobu jedním z pilířů henleinovského hnutí, tudíž nelze klást rovnítko mezi Henleinem a *Der Weg*. Časopis přestal vycházet

v roce 1933 zejména v souvislosti s trestním stíháním řady dopisovatelů za protistátní činnost.³⁷

Z hlediska dochovaných pramenů se ukázal úkol rekonstruovat předvolební kampaň německých stran v roce 1929 jako takřka neřešitelný. Z tohoto roku se o nich zachovalo jen několik zpráv, a to takřka výhradně o DNSAP, která byla pod stálým dohledem policejních orgánů. Z tohoto důvodu pokládám za nezbytné uvést alespoň několik vět o činnosti této strany v roce 1929. DNSAP se potýkala z počátku roku s finančními problémy v důsledku nákladné kampaně před zemskými volbami. Prázdná stranická pokladna měla být vyřešena sbírkou mezi stranickými členy. Jinak se na stranických schůzích řešily především organizační otázky. Výjimkou byla schůze v Pudlově 19. dubna 1929, kde vystoupil Rudolf Jung s ostrým projevem proti internacionalismu, marxismu a komunismu. Pudlov si jistě nevybral k tomuto projevu náhodně, neboť to bylo jedno z mála německých center na Těšínsku, kde pravidelně vítězila DSAP.³⁸

Parlamentní volby proběhly předčasně již na podzim 1929 za velkého očekávání všech politických stran. V ostravském volebním kraji bylo k zisku mandátu v prvním skrutiniu potřeba přibližně 27 000 hlasů, a toho dosáhla čtyři z pěti německých uskupení, jež kandidovala. Nejsilnější stranou v kraji se stala DSAP (36 998 hlasů), těsně následovaná DCV (35 646) a DNSAP (33 320). Mandát v prvním skrutiniu neunikl ani Ernstu Schollichovi (DNP získalo 27 706 hlasů). Na Těšínsku slavila největší úspěch DNSAP. Tradičně nejsilnější pozici udržela v Novém Bohumíně (19,04 %), výrazně uspěla také v Českém Těšíně (12,39 %). Přes 7 % hlasů získala DNSAP ve Frýdku, Fryštátě, Karvině a Třinci. Rovněž DSAP mohla považovat parlamentní volby na Těšínsku za velmi úspěšné, jelikož na řadě míst posílila své pozice, např. ve Fryštátě, Českém Těšíně nebo Novém Bohumíně. Němečtí křesťanští socialisti a němečtí národně socialisté naopak viditelně ztratili, nejvýrazněji shodně v Českém Těšíně. Bylo to hlavně díky DAWG, které zde získalo přes 11 % všech hlasů, avšak nebylo to příliš velké překvapení, neboť již zemské volby v roce 1928 ukázaly, že DAWG mělo poměrně silné pozice.³⁹

Ostrauer Volksblatt představoval týdeník německých sociálních demokratů pro Ostravsko a Těšínsko, Slezské zemské muzeum

Der Weg měl ambice ovlivňovat dění v celosudetském a celoslezském prostoru, vycházel v Českém Těšíně v letech 1928–1933, Slezské zemské muzeum

German Political Parties in the Těšín Region in 1920–1929

This article deals with the activities of German political parties in the Těšín Region in the 1920s. At the beginning, an important role was played by the German Political Parties Delegation, which unified all German parties active in the Těšín Region, except for the German Social Democratic Party. Gradually, the influence of the Delegation declined and after 1925 there are no mentions of its existence. The gradual superiority of the politics of activism of the German parties at the national level was not too apparent in the Těšín Region; on the contrary, the German national parties traditionally had a good position, whether German nationalists or national socialists. In particular, the Bohumín Region represented a strong base for DNSAP. One specific of the Germans in the Těšín Region was the project of the magazine entitled *Der Weg* (1928–1933) that had the ambition to influence what was going on throughout the Sudetenland and Silesia.

POZNÁMKY

- Autor studie:
- Mgr. Michal Valeček; doktorand, Ústav historických věd, Slezská univerzita v Opavě; Valecek2@seznam.cz
- 1 Takzvaná Hahnova podle majitele říšsko-německého průmyslníka Alberta Hahna.
 - 2 Pallas, Ladislav: Šlonzáctví a vznik tzv. Volkslisty. Slezský sborník (dále jen SISb), 66, 1968, s. 327; Káňa, Otakar: Bohumín v období meziválečném (1918–1939). In: Grobelný, A. – Čepelák, B. (edd.): Bohumín. Studie a materiály k dějinám a výstavbě města. Ostrava 1976, s. 235.
 - 3 Podrobněji např. Pitronová, Blanka: Otázka národnosti v rakouských statistikách (1880–1910). SISb, 68, 1970, s. 242–257.
 - 4 Witt, Kurt: Die Teschener Frage. Berlin 1935, s. 38; Uhlíř, František: Těšínské Slezsko. Moravská Ostrava – Praha 1946, s. 63; Žáček, Rudolf: Těšín a Těšínsko, vztah města a regionu. In: Jirásek, Z. a kol.: Český Těšín. Vznik a výstavba města v meziválečném období. Opava 2011, s. 16.
 - 5 Witt, K.: Die Teschener Frage, s. 82.
 - 6 Eugen Friedrich Fulda (1872–1942), architekt, stavitel a politik. Studoval v Brně, Vídni a Štýrském Hradci. V roce 1903 převzal po otci stavitelskou firmu, která pod jeho vedením vystavěla řadu objektů především v nově vznikajícím Českém Těšíně. Byl čelným představitelem těšínských Němců a také členem DNP.
 - 7 Ludwig Brixel (1879–1938), politik a právník. Narodil se v Moravském Krumlově, vystudoval práva ve Vídni, poté působil až do své smrti v Moravské Ostravě, kde byl od roku 1911 také městským radním. Byl všeobecně uznáván za čelného představitele ostravských Němců. Svou politickou kariéru spojil s DNP.
 - 8 Robert Piesch (1871–1964) se narodil v Bílsku, absolvoval učitelský seminář v Těšíně. Stal se učitelem v Bílsku, od roku 1915 ředitelem učitelského ústavu tamtéž. V letech 1908–1919 byl členem bílské městské rady, v letech 1922 a 1928 opakovaně zvolen poslancem polského sejmku. Po konci druhé světové války se odstěhoval do Mnichova, kde v roce 1964 zemřel.
 - 9 h.: Das Ende des Burgfriedens? Silesia, 24. 8. 1919, č. 200, s. 1; Der Austritt der Sozialdemokraten aus der Delegation der deutschen Parteien des ostmährisch-schlesischen Industriegebietes. Silesia, 21. 9. 1919, č. 224, s. 3; Witt, K.: Die Teschener Frage, s. 111–112; Valenta, Jaroslav: Plány německé buržoazie na neutralizaci Ostravska a Těšínska v letech 1918–1920. SISb, 58, 1960, s. 297; Chlebowczyk, Józef: Nad Olzą. Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII, XIX i XX. Katowice 1971, s. 140; Gawrecki, Dan: Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918–1938. Studie o Těšínsku 15. Český Těšín 1999, s. 50; Gawrecká, Marie: Šlonzácké hnutí a Josef Koždoň. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis, 3, 1997, s. 167; táž: Němci ve Slezsku 1918–1938. Opava 2002, s. 61.
 - 10 Protest der deutschen Parteien. Silesia, 12. 8. 1920, č. 186, s. 3.
 - 11 Die Ergänzungswahlen in Teschener Bezirke. Silesia, 13. 11. 1920, č. 264, s. 3.
 - 12 Verwaltungskommission. Silesia, 29. 9. 1920, č. 225, s. 3; Konstituierende Sitzung der Verwaltungskommission. Silesia, 2. 10. 1920, č. 230, s. 3.
 - 13 Míček, Eduard: Vznik a vývoj hnutí šlonzáckého a s ním související germanisace školství na Těšínsku. Praha 1924, s. 43; Pallas, L.: Šlonzáctví, s. 331–332; Gawrecká, M.: Šlonzácké hnutí, s. 171–172; táž: Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918–1938. Opava 2004, s. 37–43; táž: Politické poměry ve Slezsku v letech 1815–1939. Opava 2011, s. 112; táž: Politický a správní vývoj Českého Těšína v období 1. republiky. In: Jirásek, Z. a kol.: Český Těšín 1920–1989, s. 74; Gawrecki, Dan: Těšínsko v období mezi světovými válkami. In: Borák, M. – Gawrecki, D. (edd.): Nástin dějin Těšínska. Ostrava – Praha 1992, s. 86; Uhlíř, F.: Těšínské Slezsko, s. 68; Petráš, René: Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Praha 2009, s. 269; Chmelař, Josef: Polská menšina v Československu. Praha 1935, s. 43.
 - 14 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Policejní ředitelství Moravská Ostrava (dále jen PRMO), inv. č. 2801, sign. 2076, č. k. 1172; tamtéž, inv. č. 3382, sign. 1937, č. k. 1175; tamtéž, inv. č. 3806, sign. 2053, č. k. 1177; tamtéž, inv. č. 3809, sign. 2075, č. k. 1177; tamtéž, inv. č. 3810, sign. 2075, č. k. 1177; Ostrauer Zeitung, 5. 9. 1923, č. 191, s. 2; Sitzung der Delegation. Ostrauer Zeitung, 20. 9. 1923, č. 215, s. 3; Jaroslav Valenta se chybne domníval, že Delegace německých stran ukončila svou činnost v roce 1921. Na základě pramenů a novinových zpráv je naprosto evidentní, že dále aktivně působila až do parlamentních voleb v roce 1925, kdy mizí veškeré informace o jejích aktivitách. Srov. Valenta, J.: Plány německé, s. 296.
 - 15 Deutsche Arbeiter! Wähler und Wählerinnen! Ostrauer Volksblatt, 10. 11. 1925, č. 136, s. 5; Teichmannová, Šárka: Německé politické strany v Ostravě v letech 1918–1938. Diplomová práce, Slezská univerzita v Opavě. Opava 1998, s. 25.
 - 16 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 2338, sign. 338, č. k. 1171; tamtéž, inv. č. 3812, sign. 2095, č. k. 1177; Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry, s. 119.
 - 17 Öffentliche Versammlung. Silesia, 24. 10. 1920, č. 249, s. 3; Warum werden die Gemeindewahlen nicht ausgeschrieben? (Abg. P. Robert Schälzky in Teschen). Silesia, 3. 10. 1922, č. 232, s. 2–3; Gawrecká, M.: Němci ve Slezsku, s. 92; Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry, s. 119.
 - 18 Typickým příkladem byl jeho projev v Hrušově v září 1922. Viz ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 3486, sign. 2670, č. k. 1175.
 - 19 Die deutschen Sozialdemokraten und die Gemeindewahlen. Ostrauer Zeitung, 17. 8. 1923, č. 186, s. 2; Gawrecki, D.: Politické a národnostní poměry, s. 119; Langrová, Petra: Vývoj politických poměrů na Těšínsku v letech 1920–1929. Diplomová práce, Slezská univerzita v Opavě. Opava 1995, nestr.; Gawrecká, M.: Politický a správní vývoj, s. 77–78.
 - 20 k.: Sonderbare Regierungskünste. Deutsche Volkswehr, 1. 3. 1924, č. 9, s. 1–2; Immer sonderbarere Regierungskünste. Deutsche Volkswehr, 22. 3. 1924, č. 12, s. 6; Die Gemeindewahlen bestätigt. Deutsche Volkswehr, 29. 3. 1924, č. 13, s. 6; Gemeindewahlen in Oderberg. Silesia, 14. 9. 1925, č. 208, s. 2; Die sonstige Gemeindewahl. Deutsche Volkswehr, 17. 10. 1925, č. 41, s. 4; Die Gemeindewahlen. Ostrauer Zeitung, 17. 9. 1923, č. 211, s. 1; Míček, E.: Vznik, s. 53–54; Langrová, P.: Vývoj politických poměrů, nestr. (v příloze kompletní výsledky); Landwehr von Pragenau, Moritz: Geschichte der Stadt Teschen. Bearbeiter von Walter Kuhn. Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte 18. Würzburg 1976, s. 108–109; Káňa, O.: Bohumín, s. 239.
 - 21 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 1480, sign. 157, č. k. 240; Auf dem Wege zur Volksgemeinschaft im Gau Mähr.-Ostrau. Deutsche Volkswehr, 1. 8. 1925, č. 30, s. 3; Für eine Einheitsliste. Silesia, 3. 10. 1925, č. 224, s. 2; Teichmannová, Š.: Německé politické strany, s. 29–30.
 - 22 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 4292, sign. 2801, č. k. 1179; tamtéž, inv. č. 4498, sign. 3914, č. k. 1179; Oderberg (Eine gutbesuchte Wählerversammlung). Ostrauer Volksblatt, 7. 11. 1925, č. 133, s. 6; Deutsche Arbeiter! Wähler und Wählerinnen! Ostrauer Volksblatt, 10. 11. 1925, č. 134, s. 5.
 - 23 Wählerversammlungen. Deutsche Volkswehr, 14. 11. 1925, č. 45, s. 3; Deutsch-christlichsoziale Wählerversammlung. Silesia, 13. 11. 1925, č. 258, s. 2.
 - 24 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 4569, sign. 623, č. k. 1180; tamtéž, inv. č. 5092, sign. 4849, č. k. 1182.
 - 25 Der national Kampf. Ostrauer Zeitung, 5. 11. 1925, s. 2–3; ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 1526, sign. 2506/8, č. k. 242; tamtéž, inv. č. 1525, sign. 2506/7, č. k. 242; Der deutsche Bruderkampf. Ostrauer Zeitung, 14. 11. 1925, č. 259, s. 2.
 - 26 Der deutsche Bruderkampf. Ostrauer Zeitung, 14. 11. 1925, č. 259, s. 2.

- 27 Die Wahlergebnisse im Ostrauer Wahlkreis. Deutsche Volkswehr, 21. 11. 1925, č. 46, s. 1; Wahlkreis Mähr. Ostrau, Abgeordnetenhaus. Ostrauer Volksblatt, 19. 11. 1925, s. 1; Gawrecká, M.: Němci ve Slezsku, s. 107–108; táž: Politické poměry, s. 114; Gawrecki, D.: Těšínsko v období, s. 89. Podrobné výsledky voleb v jednotlivých obcích viz Langrová, P.: Vývoj politických poměrů, příloha s. 54–63.
- 28 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 5300, sign. 1250, č. k. 1183; tamtéž, inv. č. 5309, sign. 1344, č. k. 1183; tamtéž, inv. č. 5671, sign. 3062, č. k. 1185; tamtéž, inv. č. 5665, sign. 3046, č. k. 1185; tamtéž, inv. č. 1707, sign. 1249, č. k. 251; Sprachenverordnung und Polizeizensur. Silesia, 8. 3. 1926, č. 55, s. 2; Volksversammlungen der nationalsozialistischen Arbeiterpartei. Deutsche Volkswehr, 28. 8. 1926, č. 34, s. 4.
- 29 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 1996, sign. 3, č. k. 260; Gawrecká, Marie: České Slezsko mezi světovými válkami. In: Gawrecki, D. a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740–2000. I. Opava 2003, s. 337; táž: Československé Slezsko, s. 38.
- 30 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 1996, sign. 3, č. k. 260.
- 31 Gegen die Zusammenlegung von Mähren und Schlesien. Ostrauer Zeitung, 7. 11. 1928, č. 255, s. 2; Die Wahlen in die Landesvertretungen. Ostrauer Zeitung, 13. 11. 1928, č. 260, s. 2.
- 32 Langrová, P.: Vývoj politických poměrů, nestr. (příloha).
- 33 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 1996, sign. 3, č. k. 260; tamtéž, inv. č. 6460, sign. 10/149, č. k. 1189; tamtéž, inv. č. 6718, sign. 10/475, č. k. 1190; Die Wahlen in die Landesvertretung. Ostrauer Zeitung, 21. 11. 1928, č. 267, s. 2; Deutsche Arbeits- und Wirtschaftsgemeinschaft. Ostrauer Zeitung, 26. 11. 1928, č. 271, s. 2–3.
- 34 Gawrecki, Dan: Český Těšín a německá politika 1928–1933. Časopis Der Weg a Paul Lamatsch. Těšínsko, 13, 1970, č. 4, s. 62; Gawrecká, M.: Němci ve Slezsku, s. 124; Kotisová, Markéta: Hnutí za slezskou kmenovou zemi. Diplomová práce, Slezská univerzita v Opavě. Opava 2002, s. 55.
- 35 Gawrecki, D.: Český Těšín a německá politika, s. 62; Gawrecká, M.: Němci ve Slezsku, s. 124–125.
- 36 Gawrecki, D.: Český Těšín a německá politika, s. 63–64; Kotisová, Markéta: Patscheidrův proces. Ročníková práce, Slezská univerzita v Opavě. Opava 2001, s. 61; Lamatsch, Paul: Der „Teschner Korridor“. Der Weg, 4, 1932, č. 7, s. 233–242.
- 37 De facto tak lze říci, že časopis *Der Weg* stál na pozicích pozdější opozice v SdP /*Sudetendeutsche Partei* (1936–1937), která bojovala proti jeho vedení složeného především z Kameradschaftsbundu, jenž byl hlavním zastáncem Spannova učení v SdP. Srov. Gawrecki, D.: Český Těšín a německá politika, s. 62; Kotisová, M.: Hnutí, s. 56; Lamatsch, Paul: Stand als Schicksal und Aufgabe. Der Weg, 5, 1933, č. 8/9, s. 362–371.
- 38 ZA Opava, fond PRMO, inv. č. 2798, sign. 3, č. k. 283.
- 39 Das zahlenmäßige Wahlbild. Ostrauer Zeitung, 29. 10. 1929, č. 247, s. 2; Gawrecká, M.: Československé Slezsko, s. 79–84; táž: Němci ve Slezsku, s. 144; Langrová, P.: Vývoj politických poměrů, nestr. (příloha).

Jaroslav Ludvík Mikoláš a rozhlasové vysílání

Jiřina Veselská

Rok 2013 je rokem 90. výročí zahájení pravidelného rozhlasového vysílání. Ostravské vysílací pracoviště zahájilo zkušební provoz v květnu 1929, do celostátní programové sítě byla zdejší redakce zařazena až 1. července téhož roku. Moravskoslezská pobočka Radiojournalu byla umístěna v prostorách požární zbrojnice na Smetanově náměstí. Pravidelné regionální vysílání mělo k dispozici tři hodiny denně, zbývajících čas pokrývalo vysílání z Prahy a Brna.¹ Kvalitu pořadů vysílaných z Ostravy zajišťovaly osobnosti, které známe i z jiných oblastí umělecké tvorby, např. Vojtěch Martínek (1887–1960), který mj. přivedl mezi účinkující ochotnické divadelní skupiny, předvádějící většinou současnou dramatickou tvorbu. Později určoval charakter programu kulturně-vzdělávacího vysílání Milan Rusinský (1909–1987), jenž spojil své osudy s rozhlasem od roku 1933 do poloviny 50. let.

Nedílnou součástí regionálního vysílání se krátce po zahájení pravidelného vysílání stala témata z oblasti společenských věd. Při jejich výběru, zejména z regionální vlastivědy a historie, těžili redaktori ze svých osobních znalostí a kontaktů s mnoha osobnostmi vlastivědné práce v Pobeskydí. Nechyběl mezi nimi ani Jaroslav Ludvík Mikoláš (1889–1979), který se stal jakýmsi průkopníkem tvorby rozhlasových pořadů s vlastivědnou tematikou.

Jaroslav Ludvík Mikoláš se v období do a v průběhu první světové války soustředil

na dokumentační, sběratelskou, publikační a osvětovou práci zaměřenou na Pobeskydí a život jeho obyvatel. Když se v listopadu roku 1918 oženil a záhy přestěhoval z rodných Raškovic do sousední Skalice, výrazně se proměnily jeho badatelské a publikační aktivity. Zatímco v prvním desetiletí 20. století byla pro něj významným tématem lidová kultura a její dosud živé prvky včetně vzpomínek na dobu minulou, na počátku 20. let se soustředil na historii, jazykovou otázku a zejména shromažďování argumentů o českém charakteru Těšínska. Ruku v ruce se studiem historických pramenů a jejich zpracováním šel Mikolášův zájem o prezentaci výsledků v regionálních časopisech a novinách. Popularizační a osvětové činnosti věnoval velkou pozornost a poměrně záhy neváhal navázat spolupráci také s ostravskou redakcí Radiojournalu.

Své texty, představující některé jevy lidové kultury a tradice, kulturní historii Těšínska a osobnosti spojené s jeho dějinami nabídl Jaroslav Ludvík Mikoláš rozhlasovým redaktorům již necelý rok po zahájení regionálního vysílání. Podle dochovaných honorářových smluv, korespondence a kontaktů s redaktory vysílání můžeme mapovat spolupráci trvající s přestávkami téměř 20 let.²

Mikolášova spolupráce s ostravským rozhlasem započala již v září 1930, to je po roce existence regionální redakce, která měla zájem o texty z oblasti kulturní historie. První dvě

Jaroslav Ludvík Mikoláš
(1889–1979), 60. léta
20. století, foto Vladimír
Škuta, Muzeum Těšínska

Jaroslav Ludvík Mikoláš
ve své pracovně, přelom
60. a 70. let 20. století,
Muzeum Těšínska

přednášky v trvání 15 minut zazněly ještě v roce 1930 na téma *Vynikající rodáci z vesnic na Těšínsku a Ondráš – selský rebel*.³ Podmínky vzájemné spolupráce určovaly pokyny obsažené v honorářové smlouvě. Text přednášky musel být dodán nejpozději tři týdny před případným vysíláním, přičemž autor byl povinen vyslovit souhlas s jeho použitím v kterékoliv pobočce Radiojournalu, případně s jeho otištěním v oficiálním věstníku. Vysílání bylo limitováno deseti minutami. Autor se měl dostavit do rozhlasu deset minut před začátkem relace, četl svou přednášku sám, avšak musel se zavázat, že se neodchýlí od předloženého textu a nepřekročí stanovenou dobu vysílání. V takovém případě mohla být relace okamžitě přerušena.⁴

Hned v následujícím roce přednesl Mikoláš celkem pět čtvrthodinových přednášek, mezi nimi dvě věnované lidové kultuře a zvykům, zbývající tři pak dějinám Těšínska.⁵ Od roku 1932 se na něj obracela rovněž redakce vysílání pro rolníky a smluvně zajistila cyklus přednášek o rybníkářství, mlynářství, včelařství, pomologii a osobnostech prosazujících nové metody hospodaření (rybníkář Jan Kohut).⁶ Ty byly doplněny tématy z oblasti bádání o lidové kultuře. Ačkoliv konečné znění relací není až na výjimku zaznamenáno, můžeme se domnívat, že při přípravě textů využíval obsah článků zveřejněných již dříve na stránkách *Bezkydských besed*.⁷ Uplatnil i témata historická, např. *Vznik, vývoj a zánik panství frýdeckého* či *Přírodní, umělecké a dějinné památky Těšínska*.⁸

V září 1935 nabídl Mikoláš rozhlasové redakci některé nové tituly, z nichž si Milan Rusinský vybral *Literární činnost Čeňka Ostravického v Americe*, *Z reformy Josefa II. na Těšínsku* a *Trojice beskydských duchů*.

V průběhu následujících let se postupně proměňovaly požadavky zejména na jazykovou podobu vysílaných pořadů. Rozhlas nechtěl o spolupráci s regionálním autorem přijít, nabídl proto Jaroslavu Ludvíku Mikolášovi, aby texty jeho přednášek četl školený hlasatel, ovšem s tím, že jeho honorář by byl uhrazen z honoráře autora samotného. Neznáme sice Mikolášovu reakci, můžeme si ji však domýšlet ze skutečnosti, že jeho spolupráce s rozhlasem byla poté až do ledna 1937 přerušena. Východisko ze situace se pokusil nalézt režisér Zeman, jenž mu nabídl řešení: *Obtížným a značným vadám Vašeho českého přednesu by se dalo velmi dobře čelit tím, kdybyste texty vypracoval prostě v nářečí, kterým mluvíte jistě zcela bezvadně [...], přednášky by získaly na originalitě*.¹⁰ I přesto, jak dokládá další korespondence, se nadále počítalo s využitím předčitatele.¹¹

Ani válečná doba neukončila spolupráci, především se zemědělským vysíláním. Redakce postupně zařadila text *Beskydští medaři*, *Padesát let kostelíka sv. Josefa v Janovicích*, rozhlas měl zájem i o *Znaky vesnic na Frýdecku*, *Pečetidla obcí na Frýdecku*, naopak témata věnovaná památkám, krajovým tiskům a sběratelství byla odmítnuta. Některá navrhla redakce přepracovat (o kostele sv. Martina ve Skalici, o léčitelích a léčivých rostlinách).¹²

V roce 1946, po téměř tříleté pauze, byly do vysílání komponovaných rozhlasových pořadů zařazeny úryvky z Mikolášových studií, jak dokládají smlouvy o honorářích za *čtení z knihy Černá země*, z *Věstníku Matice Opavské*.¹³ Náměty zaslané Mikolášem přijaty nebyly. Dopis dokazuje změnu pohledu rozhlasových pracovníků na obsah a přednes: *K formě uvádím, abyste psal spíše jako volná vyprávění [...]. V rozhlasu klademe důraz na plynulé vyprávění a můžeme si odpustit historickou důkladnost uváděním řady dat a jmen*.¹⁴

V říjnu 1950 se spolu s Milanem Rusinským podílel na besedě věnované životu a dílu Čechoslava (Čeňka) Ostravického (vl. jménem Antonín Alois Hüttler, 1869–1912) – osobnosti, která byla oběma velmi blízká. V obsahu bezpochyby využil své mimořádné znalosti o osudech redaktora Amerických listů a jeho životě v rodném kraji.

Ke konci 40. let zajímal rozhlasové pracovníky Mikoláš nejen jako autor přednášek a osvětových textů, ale i jako osobnost regionální vlastivědné a národopisné práce. V listopadu 1949 ho vyzval Oldřich Šuleř k sepsání vzpomínek na sběratelskou a dokumentární práci. Text měl být následně natočen přímo ve Skalici a využit jako osnova pro rozhovor. Ten se ale uskutečnil až v roce 1951 v ostravském studiu

a byl téměř symbolickým uzavřením vzájemných kontaktů.¹⁵

Padesátá léta a politické změny s nimi spojené nebyly příznivé pro spolupráci rozhlasu s Jaroslavem Ludvíkem Mikolášem a pro popularizaci povědomí příslušnosti k regionu Těšínska, jeho historii a lidové kultuře. Z jiných pramenů víme, že Mikoláš se stal osobou spíše nežádoucí, jež měla být raději zapomenuta. V červnu 1951 se přece uskutečnila *beseda s krajovými sběrateli a národopisnými pracovníky*. Svou představu o ní popsal Milan Rusinský: *od Vás bychom rádi přispěvek – kostru přímého rozhovoru, 100–150 řádků vyprávění jak jste se dostal k své sběratelské a kulturní práci a který úsek vaší činnosti sběratelské Vás nejvíce zaujal a který se stal Vaší největší radostí*. O necelý měsíc později, 13. července, byl Mikoláš pozván do rozhlasu k natáčení rozhovoru.¹⁶ Konalo se 18. července za redakce Ladislava Buše. Výsledkem byla čtvrt-hodinová relace odvysílaná 25. srpna 1951.

Touto besedou spolupráce s ostravskou redakcí rozhlasu s největší pravděpodobností skončila, zřejmě z důvodů výše naznačených. Podle dochovaných písemností Jaroslav Ludvík Mikoláš připravil a redakce odvysílala celkem 25 přednášek a dvě besedy. Osobní bibliografie článků a statí, zpracovaná Mikolášem, zaznamenává ještě neidentifikovanou přednášku z roku 1957 o Petru Bezručovi a besedu s Františkem Smějou (1904–1986).¹⁷

Celá spolupráce Jaroslava Ludvíka Mikoláše s ostravskou rozhlasovou redakcí je ve způsobech prezentace činnosti vlastivědných pracovníků výjimkou. Vždyť ani tak různorodou popularizací lidové tradice zaujatý Joža Vochala (1892–1965)

se zpracování naučných a popularizačních textů pro rozhlasové vysílání nevěnoval. Prvenství ve využití rozhlasových relací pro šíření vědomostí o lidové kultuře a tradici na Těšínsku tedy náleží právě tomuto skalickému písmákovi.

Příloha:

Doložené rozhlasové přednášky Jaroslava Ludvíka Mikoláše.

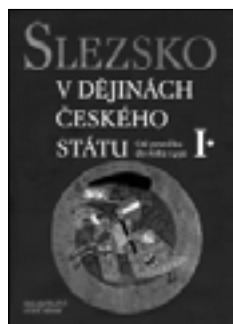
(Soupis je patrně neúplný, ve skutečnosti, jak vyplývá z textu, bylo předneseno 25 přednášek a dvě besedy.)

- 1 Vynikající rodáci z vesnic na Těšínsku (13. 9. 1930)
- 2 Ondráš – selský rebel (12. 11. 1930)
- 3 Posudky – kus selské tradice ve Slezsku (14. 1. 1931)
- 4 Z dějin mlynářství na Těšínsku (25. 2. 1931)
- 5 Velikonoční zvyky na slezském venkově (1. 4. 1931)
- 6 Z dějin mlynářství na Těšínsku (9. 5. 1931)
- 7 Z dějin salašnictví a života Valachů na Těšínsku (7. 11. 1931)
- 8 Stoleté výročí narozenin znamenitého slezského rybáře Jana Kohuta ze Skalice u Frýdku (22. 6. 1932)
- 9 Houby v podání slezského lidu (28. 8. 1932)
- 10 Z dějin včelařství na Těšínsku (26. 4. 1933)
- 11 Májové zvyky venkovského lidu ve Slezsku (10. 5. 1933)
- 12 Vznik, vývoj a zánik panství frýdeckého (8. 4. 1935)
- 13 Přírodní, umělecké a dějinné památky Těšínska (18. 7. 1935)
- 14 Beskydští medaři (22. 10. 1940)
- 15 O lidnatosti na Frýdecku před 150 lety (25. 2. 1941)
- 16 Padesát let kostelíka sv. Josefa v Janovicích (26. 8. 1941)
- 17 Účast ve vysílání o sběratelské práci (25. 8. 1951)

POZNÁMKY

- 1 Viz www.rozhlas.cz/ostrava/about (stav k 9. 1. 2013).
- 2 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Frýdek-Místek, fond Jaroslav Ludvík Mikoláš, II. korespondence přijatá od institucí, inv. č. 231.
- 3 Tamtéž, inv. č. 203.
- 4 Tamtéž.
- 5 Tamtéž.
- 6 Tamtéž.
- 7 Srov. např. J. L. P.: Obyčeje velikonoční. Beskydské besedy (dále jen BB), č. 2, 1914, s. 18–22 k přednášce o velikonočních zvycích nebo článek Mohyla, Prokop: Velké hromady, soudy a posudky. BB, č. 3–4, 1916, s. 36–40 k přednášce o posudcích aj.
- 8 SOKA Frýdek-Místek, fond Jaroslav Ludvík Mikoláš, inv. č. 203.
- 9 Tamtéž. Dopis Milana Rusinského z 21. 9. 1935.
- 10 Tamtéž. Dopis režiséra Zemana z 28. 1. 1937.
- 11 Dopis režiséra Zemana z 21. 5. 1938: *Vaše přednáška se nám líbí a zařadíme ji v měsíci červenci, předpokládáme Váš souhlas s tím, že přednes obstará předčítatel*.
- 12 Tamtéž. Dopis redakce z 12. 2. 1942: *dvě přednášky o ovocnictví třeba zhusťt, přepracovat... snad 10 minut v zemědělském vysílání*. Dopis redakce z 15. 2. 1943: *vracíme přednášku „Krajem staletých stromů“, kterou nepoužijeme. Druhou práci o prousové léčbě lékařů na Frýdecku upravte tak, aby odpovídala nabídce, tj. aby v ní byla širší zmínka o sbírání léčivých bylin pod Beskydami i o lidovém lékařství a do této souvislosti pak zasaďte portréty jednotlivých lidových lékařů z padesátých až devadesátých let minulého st.*
- 13 Honorářové smlouvy z 12. 3., 28. 5. a 30. 7. 1946. Tamtéž.
- 14 Dopis redakce z 22. 5. 1947: *Vaši práci věnovanou lidovým lékařům a bylinkářům slezským zařazujeme do archivu*. Dopis redakce z 11. 11. 1949: *práci k počátkům poučného a zábavného čtení na Ostravsku – jde o příliš speciální, hodí se např. do Slezského sborníku. Potvrzujeme příjem 2 prací, o kterých podáme zprávu. Ze seznamu 11 námětů, které jste uvedl v dopise, měli bychom zájem: „O těšínském knihomilovi Josefu Střížovi“, „Počátky ochotnického divadla na Těšínsku“, „Adventní a svatoandějské zvyky“ a také by nás zajímalo vyprávění o společenských a zábavných hrách lidu slezského*. Tamtéž.
- 15 Dopis Oldřicha Šuleře z 30. 11. 1949. Tamtéž.
- 16 Dopis Milana Rusinského z 28. 6. 1951: *beseda s krajovými sběrateli a národopisnými pracovníky – od Vás přispěvek – kostru přímého rozhovoru, 100–150 řádků vyprávění jak jste se dostal k své sběratelské a kulturní práci a který úsek Vaší činnosti sběratelské Vás nejvíce zaujal a který se stal Vaší největší radostí. Těšíme se, že v době, kdy Vám nastává hodně práce při hospodářství, nám budete moci tento příspěvek poslat... Nejde nám o přednášku, nýbrž o vypracování vypravěčské kostry na podkladě níž by se ve volném rozhovoru s naším pracovníkem o této sběratelské činnosti rozhovořilo*. Pozvání rozhlasové redakce z 13. 7. 1951 pásmo do rozhlasu o sběratelské činnosti, jehož text jste nám poslal, chceme natočit ve studiu 18. 7. v 10 hodin, natáčet bude s. Ladislav Buš. Oznámení z 22. 8. 1951 o vysílání pohovoru o sběratelské práci 25. 8. 1951. Tamtéž.
- 17 Archiv rukopisů Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku, inv. č. 87.

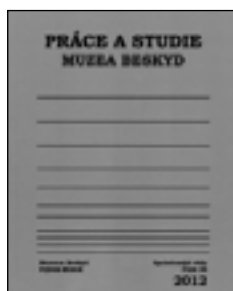
Jirásek, Zdeněk a kol.: Slezsko v dějinách českého státu. I. Od pravěku do roku 1490, II. 1490–1763. Praha 2012, 708 s. + [16 s. obr.] a 595 s. + [24 s. obr.], ISBN 978-80-7422-168-2 (I. sv.), ISBN 978-80-7422-169-9 (II. sv.), ISBN 978-80-7422-167-5 (soubor)

První syntetické zpracování dějin Slezska z pera českých historiků vychází v Nakladatelství Lidové noviny jako dodatečný výstup výzkumného záměru, jenž byl realizován Ústavem historických věd Slezské univerzity v Opavě v letech 2007–

2012. V úvodním svazku se autoři věnují vývoji od počátku osídlení až do roku 1490, kdy zemřel uherský král Matyáš Korvín a vládu nad tímto teritoriem převzal Vladislav Jagellonský. Druhý svazek je zaměřen na dějiny Slezska v raném novověku až do sedmileté války, jejíž výsledek definitivně stvrdil ztrátu většiny Poodří ve prospěch Pruska. Publikace jsou doplněny o černobílé i barevné ilustrace, konkordance místních jmen, rodokmeny vládnoucích knížecích dynastií a obsáhlou bibliografií.

Práce a studie Muzea Beskyd – Společenské vědy, 24, 2012, 208 s., ISSN 1804-1116, ISBN 978-80-86166-34-6

Aktuální číslo periodika vydávaného Muzeem Beskyd ve Frýdku-Místku tentokrát přináší šest studií, jednu obsáhlou edici dokumentů a dvě zprávy. Články se mj. věnují dřevěným kostelům ve frýdecko-

-místeckém okrese z pohledu památkové péče, migracím protestantského obyvatelstva z okolních oblastí Těšínska do Frýdku za prací v průběhu 19. století, architektonickým vývojem téhož slezského města i jeho moravského protějšku v první polovině minulého století, jakož i pokusem o administrativní sloučení obou lokalit se sousedními obcemi záhy po vzniku samostatné Československé republiky či komentovaným přehledem regionálních periodik vycházejících od konce 19. století do počátku milénia. Téměř třetinu zabírá kritická edice 23 listin těšínských Piastovců z let 1408–1566, jež jsou uloženy v Rakouské národní knihovně ve Vídni.

Makowski, Mariusz: Grodziec Śląski i jego właściciele. Grodziec Śląski 2012, nestránkováno [24 s.], ISBN neuvedeno

Zámecké muzeum v Hradci nedaleko Skočova vydává reprezentativní obrazové album, v němž představuje dějiny a současnou expozici tohoto šlechtického sídla, které bylo zbudováno kolem poloviny 16. století.

Kromě množství barevných ilustrací obsahuje texty zaměřené jak na stavebně-historický vývoj objektu, tak i významné osobnosti s ním spjaté (kartograf Václav Grodecký z Brodu, konstruktér Josef Božek), dějiny místního kostela sv. Bartoloměje či představení nynějšího vlastníka.

Pawlińska, Grażyna – Targowski, Tomasz (red.): Nasz Puńców. Wczoraj i dziś. Puńców 2011, 170 s., ISBN 978-83-933338-0-6

Historicky první publikace o jedné z nejstarších obcí Těšínska, Puncově, byla připravena místními občany ve spolupráci s puncovským Kruhem venkovských hospodyněk (Koło Gospodyń Wiejskich). Kapitoly představují vybraná témata

z dějin obce (především náboženské poměry, školství a spolkovou činnost). Knihu doplňuje ikonografie pocházející z velké části z rodinných alb místních občanů.

140 let historie odborného školství v jedné česko-těšínské střední škole. Český Těšín 2013, 335 s., ISBN 978-80-260-4343-0

Výpravný almanach ke svému výročí vydala Střední škola hotelová, obchodní a polygrafická v Českém Těšíně hlásící se k tradici těšínské učňovské školy. Vedle bohatých informací o nedávné historii a současných aktivitách

jsou zde historičkou Ilonou Pavelkovou poměrně podrobně popsány starší dějiny školy, jež si v regionu získala své nezastupitelné místo.

Města a obce Těšínska se představují

Řepiště

Obec Řepiště leží na pravém břehu řeky Ostravice a katastrem sousedí s městy Frýdek-Místek, Ostrava, Paskov a Vratimov a obcemi Sedliště a Václavovice. Nadmořská výška se pohybuje v rozmezí 270–324 metrů. Třetina katastru je zalesněna.

Název obce je údajně odvozen od dnes již zaniklé lužicko-srbské vsi Reppist (Řepišco) v Dolní Lužici. I když se pod tímto názvem (*Rzepiszce*) objevuje ves poprvé teprve v listině těšínského knížete Boleslava II. z 27. září 1450, její půdorysný charakter svědčí o starším založení. Středověké osídlení katastru dokládají terénní pozůstatky a archeologické nálezy z drobného středověkého opevnění v lokalitě Zapadlisko na poměrně úzké zalesněné terase pravého břehu Ostravice. Je jisté, že Řepiště byly přinejmenším ve 14. století alodním majetkem. Pisemné zprávy o Řepištích přibývají až od poloviny 16. století. Z tehdejších držitelů statku jmenujme např. Zikmunda Rudzkého z Rudz, Václava Kačeřovského z Raboně, Zikmunda st. Sedlnického z Choltic, Jakuba Tluka z Tošanovic či Jana Němčického z Němčic. Od roku 1610 je vlastnili Skrbenští z Hřiště. V letech 1644–1651 byl držitelem statku Kryštof Bernard Skrbenský z Hřiště (1615–1686), jehož paměti popisují rovněž švédský vpád do Řepišt v roce 1647. V 18. století připojili Skrbenští z Hřiště Řepiště k panství Kunčice. V roce 1787 zakoupil řepištský statek hrabě Josef Mitrovský z Nemyše, držitel sousedního moravského panství Paskov, který na svazích nad řekou Ostravicí založil novou osadu s názvem Josephsburg (později Vinohrad). V roce 1809 získal Řepiště držitel paskovského panství, baron Filip Ludvík Saint Genois d'Anneaucourt (1790–1857). Výnosy z držby tohoto statku mu zvyšoval lihovar, situovaný na úbočí kopce nad řekou Ostravicí (jeho pozůstatek nese název Gajdula).

Řepištská část Rakovec, jež je poměrně vzdálená od centra obce, byla založena v roce 1596 na odlehklém místě vratimovského katastru. Jednalo se o samostatnou vesnici, která sdílela své osudy s panstvím Vratimov a Kunčice. V polovině 19. století byla menší část Rakovce přičleněna k Vratimovu, větší k Řepištím.

Historickým skvostem Řepišt je dřevěný kostel sv. Michaela archanděla, jenž se stal jeho patronem v 18. století. Jeho původ je kladen minimálně do 16. století. Až do roku 1654 byl farním kostelem a náležel evangelíkům. Poté se stal filiálním kostelem farnosti Šenov a od roku 1785 náleží k farnosti Vratimov. Původně byl zasvěcen sv. Mikuláši. K nejceněnějším částem mobiliáře patří bohatě vyřezávaná barokní kazatelna. Perlou jsou restaurované varhany z roku 1800, pocházející z dílny frýdeckého varhanáře Františka Horčíčky (1745–1800). Kromě kostela v obci nalezneme několik zajímavých kaplí a křížů.

První zdejší oficiální škola byla založena až v roce 1836. Zděná školní budova byla postavena v letech 1874–1875 (stavebně rozšířena v roce 1926). V letech 1908–1909 byla vystavěna jednotřídní škola v Rakovci (zrušena roku 1971).

Již ve druhé polovině 19. století ztratily Řepiště svůj výlučný zemědělský ráz. Řada obyvatel nalezla obživu v nedalekých průmyslových závodech. Spojení Řepišt se světem umožnila výstavba trati z Ostravy do Frýdku v roce 1871 a výstavba železniční stanice Paskov v katastru Řepišt. Významným průmyslovým podnikem v obci byla až do roku 1997 cihelna.

Ve druhé polovině 19. století se obec stala důležitým opěrným bodem českého národního uvědomění na Těšínsku. Zasluby na tomto poli si vydobyl především František Pavlok (1865–1928), poslanec říšského sněmu ve Vídni v letech 1911–1918. Z divadelních tradic obce vyrostl mezinárodně známý dramatik a režisér Oldřich Stibor (1901–1943). Z množství dalších slavných rodáků zaujímá přední místa básník a publicista Bohumil Pavlok (1922–2002) či Ferdinand Stibor (1869–1956), původně katolický kněz a později biskup československé církve. Na sportovním poli proslavili svou rodnou obec cyklista Vlastibor Konečný a horolezec Libor Uher.

V současné době zde působí vedle Sboru dobrovolných hasičů Tělovýchovná jednota Řepiště, Český zahrádkářský svaz, Klub seniorů, myslivecká sdružení Hubert a Lesanka či Český svaz včelařů. Nelze opomenout Svatomichaelský pěvecký sbor (od roku 2009) a Moravskoslezskou Sinfoniettu (od roku 2010). Z významných objektů občanské vybavenosti se v Řepištích nachází budova obecního úřadu s pobočkou České pošty, knihovnou a ordinací praktického lékaře, mateřská a základní škola či víceúčelová tělocvična (od roku 2010). V roce 2012 se obec stala vítězem krajského kola soutěže Vesnice roku s právem užívat titul „Vesnice Moravskoslezského kraje roku 2012“.

Adresa: Obecní úřad Řepiště, Mírová 178, 739 31 Řepiště, tel.: 558 671 925, e-mail: obec@repiste.eu, www.repiste.eu • Starosta obce: Rostislav Kožušník • Počet členů zastupitelstva: 9 (Sdružení nezávislých Řepiště – 7 mandátů; KSČM – 1; ODS – 1) • Počet obyvatel k 1. 1. 2013: 1 775, z toho 895 mužů a 880 žen • Rozloha: 801 ha

Dřevěný kostel sv. Michaela archanděla, r. 2013

Obchod smíšeným zbožím Františka Musálka, kolem r. 1940

Víceúčelová tělocvična, r. 2013

Hostinec Ludvíka Stibora (č. p. 49) v centru obce, kolem r. 1940

